

Säämibaromeetter 2020 – čielgâdâs sämikielâlij kielâlij vuoigâdvuodâi olášuumeest

Säämibaromeetter 2020 – čielgâdâs sâmi Kielâlij Kielâlij vuoigâd vuodâi olášuumeest

Laura Arola

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Riehtiministeriö

© 2021 rätheeh já riehtiministeriö

ISBN pdf: 978-952-259-869-1

ISSN pdf: 2490-0990

Tuáijim: Staatáräädi haldättáhohtádâh, Almostittempeyvittäs

Helsinki 2021

Säämibaromeetter 2020 – čielgädäs sämikielâlij kielâlij vuoigâdвуođâi olášuumeest

Riehtiministeriö almostitme, Čielgiittäсах já ravvuuh 2021:12		Teema	Čielgiittäсах já ravvuuh
Almostittee	Riehtiministeriö		
Rähteeh Kielâ	Laura Arola anarâškielâ	Sijđomeeri	73
Čuákankiäsu	<p>Säämibaromeetter 2020 čielgäd sämikielâlij feerimijđ sämikielâlijn palvâlusâin, kielâlij vuoigâdвуođâi olášuumeest já kielâlij atmosfärist. Tutkâmuškoijâdâllâm västideijen väljejuvvojii toh tieväsahasiih ulmuuh (1 430), kiäi eenikiellân aalmugregistertiäđoid lii merkkejum sämikielâ. Tutkâmuškoijâdâlmân västidij ohtâ viđädäs (291), kiäin 64 %:d lijjii sämmilij päikkikuávlust já 38 %:d päikkikuávlust ulguubeln.</p> <p>Sämikielâlijđ palvâlusâid já tain tiedettem feerejii vááijuvlâžžân. Ubâlohán palvâlusâi finnimvuotâ ij onnuu pyerrin, já päikkikuávlust kieldâin-uv tuše 7 %:d aneh palvâlusâi finnimvuotâ pyerrin. Masa peeli aneh tile hiäjun. Tehâlumos sämikielâlâš palvâlusâin feerejeh tiervâsvuotâpalvâlusâid. Čuávuvâžžân puátih čuovviittä- já sosiaalpalvâlusah sehe poolis. Pyeremusávt palvâlusah láá finnimist já tain tiedettuvvoo Ucjuuvá kieldâst. Anarâš- já nuorttâlâškielân palvâlusah láá uccáá finnimist.</p> <p>Kielâlij vuoigâdвуođah feerejuvvojii tehâlâžžân, mutâ keevâtlávt merhâšittee uási västideijeh ij iirât uázžud sämikielâlijđ palvâlusâid. Suijân taas láá čuolmah palvâlusâi finnimvuotâst já toimâmist, palvâlusâin tiedeetmist já feerejum kielâatmosphärist. Almolii kielâatmosphär feerimeh mulsâšuddii. Päikkikuávlust kuálmádäs feeree suomâ- já sämikielâlij koskâvuotâid kieldâstis ucemustáá pyerrin já masa peeli mulsâšudden. Peeli västideijehin päikkikuávlust já kuálmádäs eres Suomâ kuávluin iä lah feerim olgoštem, munejurduid tâi hettim ucemustáá ovtâskâs tuuvij tondiet ko láá sárnum sämikielâ.</p> <p>Lii tehâlâš riemmâđ konkreetlâš toimâid, väi sämikielâlij kielâlij vuoigâdвуođah olášuveh pyerebeht. Taat váátá škovlim, tiedettem já sämikielâlij resursij čuosättem sämikielâlâš palvâlusâid.</p>		
Äššisäänih	sämikielâlij, sämmilij, säämi kielâlaahâ, kielâlij vuoigâdвуođah, sämikielâlij palvâlusah, sämikielâ Suomâst, sämmilij päikkikuávlust, kaavpugsämmilij		
ISBN PDF Äššinummeer	978-952-259-869-1 VN/6256/2019	ISSN PDF Hahânummeer	2490-0990
Almostittem čujottäs	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-869-1		

Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:12		Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t	Laura Arola		
Kieli	inarinsaame	Sivumäärä	73

Tiivistelmä

Saamebarometri 2020 selvittää saamenkielisten kokemuksia saamenkielistä palveluista, kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kielellisestä ilmapiiristä. Tutkimuskyselyyn vastaajiksi valittiin ne täysi-ikäiset henkilöt (1430), joiden äidinkieleksi väestörekisteritietoihin on merkitty saamen kieli. Tutkimuskyselyyn vastasi viidesosa (291), joista 64 % oli saamelaiden kotiseutualueelta ja 36 % kotiseutualueen ulkopuolelta.

Saamenkieliset palvelut ja niistä tiedottaminen koettiin puutteellisiksi. Yleisesti ottaen palveluiden saatavuutta ei pidetä hyvänä, ja kotiseutualueen kunnissakin vain 7 % pitää palveluiden saatavuutta hyvänä. Lähes puolet pitää tilannetta heikkona. Tärkeimmiksi saamenkielisiksi palveluiksi koetaan terveyspalvelut. Seuraava tulevat sivistys- ja sosiaalipalvelut sekä poliisi. Parhaiten palveluita on saatavilla ja niistä tiedotetaan Utsjoen kunnassa. Inarin- ja koltansaameksi palveluita on vähän saatavilla.

Kielelliset oikeudet koetaan tärkeiksi, mutta käytännössä merkittävä osa vastaajista ei pyri saamaan saamenkielisiä palveluita. Tähän ovat syynä ongelmat palveluiden saatavuudessa ja toimivuudessa, palveluista tiedottamisesta ja koetussa kieli-ilmapiiirissä. Kokemus yleisestä kieli-ilmapiiiristä oli vaihteleva. Kotiseutualueella kolmannes kokee suomen- ja saamenkielisten suhteet kunnassaan vähintään hyviksi ja lähes puolet vaihteleviksi. Puolet kotiseutualueella ja kolmannes muualla Suomessa ei ole kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää vähintäänkin yksittäisiä kertoja puhuessaan saamea.

Asiasanat saamenkieliset, saamelaiset, saamen kielilaki, kielelliset oikeudet, saamenkieliset palvelut, saamen kielet Suomessa, saamelaiden kotiseutualue, kaupunkisaamelaiset

ISBN PDF	978-952-259-869-1	ISSN PDF	2490-0990
Asianumero	VN/6256/2019	Hankenumero	

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-869-1>

Samebarometer 2020

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2021:12		Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet		
Författare	Laura Arola		
Språk	enaresamiska	Sidantal	73
Referat	<p>Samebarometern 2020 beskriver de samiskspråkigas erfarenheter av tjänster på samiska, tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna samt av det språkliga klimatet. Till svars personer valdes de myndiga personer (1 430) vars modersmål enligt befolkningsregistret är samiska. Enkäten besvarades av en femtedel av de utvalda personerna (291), av vilka 64 procent bor i samernas hembygdsområde och 36 procent utanför hembygdsområdet.</p> <p>Svars personerna upplevde att möjligheterna att få tjänster på samiska och informationen om tjänsterna var bristande. De ansåg att tillgången till tjänster är dålig. Enligt enkäten är hälsovårdstjänsterna de viktigaste tjänsterna på samiska. Därefter kommer bildnings- och socialtjänsterna och polisen. Tillgången till och informationen om tjänsterna är bäst i Utsjoki kommun.</p> <p>På enare- och skolt samiska finns det få tjänster att tillgå. Svars personerna upplever de språkliga rättigheterna som viktiga, men i praktiken försöker bara en liten del av dem få tjänster på samiska. Orsaken till detta är problemen med tillgången till tjänster och tjänsternas funktionalitet, informationen om tjänsterna och det upplevda språkklimatet. Erfarenheterna av det allmänna språkklimatet var varierande. I hembygdsområdet upplever en tredjedel att förhållandet mellan de finskspråkiga och de samiskspråkiga i kommunen är minst bra och nästan hälften att förhållandet är varierande. Hälften av svars personerna som bor i hembygdsområdet och en tredjedel av dem som bor på andra håll i Finland har inte upplevt diskriminering, fördomar eller trakasserier åtminstone några enskilda gånger när de talat samiska.</p>		
Nyckelord	samiska språklagen, tjänster på samiska, de samiska språken i Finland, samernas hembygdsområde, stadssamer, samer, samiskspråkiga, samiska språket, språkliga rättigheter		
ISBN PDF	978-952-259-869-1	ISSN PDF	2490-0990
Ärendenummer	VN/6256/2019	Projektnummer	
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-869-1		

Sámi Barometer 2020

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2021:12	Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland	
Authors	Laura Arola	
Language	Inari Sámi	Pages 73

Abstract

The Sámi Barometer 2020 examines Sámi speakers' experiences of services provided in the Sámi languages, the realisation of linguistic rights, and the linguistic climate in Finland. The survey was conducted among adults whose mother tongue is Sámi according to the Population Information System (1,430). One fifth of the people in the target group (291) responded to the survey, of whom 64 per cent live in the Sámi homeland and 36 per cent in other parts of Finland.

Respondents considered that services available in Sámi and the provision of information about them are inadequate. The availability of services is not considered good. Health services are deemed the most important services that should be available in the Sámi languages. The next important ones are education, social services and the police. Services and information about them are best available in the municipality of Utsjoki. There are few services available in the Inari Sámi and Skolt Sámi languages.

While respondents think that linguistic rights are important, a significant share of them do not, in practice, seek out services in the Sámi languages. This is due to problems with the availability and functioning of the services, the provision of information about the services, and the perceived linguistic climate. The way respondents experience the overall linguistic climate varies a lot. In the Sámi homeland, one in three respondents think that the relations between Finnish and Sámi speakers in their municipality are at least good, while almost half of respondents think that the relations are variable. Half of respondents living in the homeland and one third of respondents living in other parts of Finland have not experienced discrimination, prejudice or harassment when speaking Sámi at least in individual cases.

Keywords Sámi Language Act, services in Sámi, Sámi languages in Finland, Sámi homeland, Sámi people, City Sámi, Sámi speakers, Sámi languages, linguistic rights

---

ISBN PDF	978-952-259-869-1	ISSN PDF	2490-0990
Reference number	VN/6256/2019	Project number	

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-869-1>

Siskáldâs

1	Laiđiittâs	8
1.1	Tuávááš.....	9
1.1.1	Sämikielah.....	9
1.1.2	Sämikielâliih lovottuvâin.....	10
1.1.3	Sämmilij kielâliih vuoigâdvuodah.....	13
1.1.4	Oovdeb čielgâdâsah já tutkâmušah.....	15
1.1.5	Sämikielâliih palvâlusah.....	18
1.1.5.1	Kieldah já kieldâi sämikielâliih palvâlusah.....	18
1.1.5.2	Staatâhaldâttuv sämikielâliih palvâlusah.....	21
1.2	Tutkâmuš toohâmvyehi já amnâstâh.....	22
1.2.1	Stivrimjuávku.....	22
1.2.2	Čuosâttâhjuávku.....	23
1.2.3	Amnâstem já kojâdâllâmluámáttâh.....	24
1.2.4	Amnâstuv kiedâvuššâm.....	26
2	Puátuseh	28
2.1	Amnâstâh.....	28
2.2	Västidejei tuávááštiäđuh.....	31
2.3	Västidejei kielâtáidü já kielâi kevttim.....	33
2.3.1	Kielâtáidü.....	34
2.3.2	Kielâi kevttim.....	37
2.4	Kielâliih vuoigâdvuodah.....	41
2.5	Palvâlusâi finnimvuotâ.....	43
2.5.1	Kieldâi sämikielâliih palvâlusah.....	44
2.5.2	Staatâliih sämikielâliih palvâlusah.....	50
2.6	Sämikielâlij palvâlusâi ovdedemtáárbuh.....	54
2.6.1	Kielâlâš vuoigâdvuodáid vaiguttem.....	57
2.6.2	Kielâlâš atmosfär.....	59
3	Oohtâнкиäsu	63
4	Loopâst	67
	Käldeeh	71
	Laavah	73

1 Laidiittäs

Säämibaromeetter 2020 lii tutkâmuš sâmikielâlij kielâlij vuoigâdвуođâi olášuumeest. Tutkâmuš olášittui riehtiministeriö já Oulu ollâopâttuv Giellagas-instituut ohtâsâš haahân. Tutkâmuš olášutten tooimâi Laura Arola (Ucjuuhâ). Haavâ ovdâsvástádâslâš jođetteijee lâi Giellagas-instituut jođetteijee Anni-Siiri Länsman.

Riehtiministeriö pargon lii čuávvuđ kielâlaavâi olášuttem já heiviitem sehe adeliđ avžuuttâsâid aalmuglâškielâid kyeskee lahâaasâtman lahtojee koččâmušâin. Ovdâskoodán adeluvvoo vaaljâpajasâvt haldâttâs muštâlus kielâlahâasâtem heiviitmist (kielâmuštâlus). Riehtiministeriö valmâštâl kielâmuštâlus. Kielâmuštâlusâst kiedâvuššojeh suomâ- já ruotâkielâ lasseen aainâs-uv sâmikielâ, romanikielâ já seevimkielâ. Muštâlusâst tarkkuustâllojeh eereeb iärrâs kielâlahâasâtem heiviitem, kielâlij vuoigâdвуođâi olášume sehe riijkâ kielâtiilij ovdânem.

Aalmugjesânij feerim kielâlij vuoigâdвуođâi olášuumeest lii kielâmuštâlus tehâlâš uási. Amnâstâh aalmugjesânij feerimijn lii čuákkejum kielâbaromeetter iššijn. Kielâbaromeetter valdui anon ruotâkielâ uásild ive 2004. Säämibaromeetter rahtui vuossâmmu keardi ive 2016 (Pasanen 2016). Talle tarkkuustâllui, maht sâmikielâlij kielâliih vuoigâdвуođah olášuveh sâmmilij päikkikuávlust. Ive 2020 säämibaromeetterist láá miel meiddei päikkikuávlun ulguubeln ässee sâmikielâliih. Ive 2020 ráhtoo vuossâmmu keardi meiddei seevimkielâbaromeetter. Baromeetterij amnâstuvâid puátih ávhástállâđ kielâlij vuoigâdвуođâi čuávumindikaattorijn sehe almolâš kielâpolitikân lahtojee valmâštállâmpargoost.

Taan raportist oovdânpuáhtojeh puátuseh sâmikielâlijd palvâlusâid já sâmikielâlij feerim kielâatmosfârân kyeskee amnâstâhčuággimist. Lovvoost 1 oovdânpuáhtojeh sâmikielâlij kielâliih vuoigâdвуođah sehe fáádâst ovdil rahtum tutkâmušah já čielgâdâsah. Lovvoost 2 oovdânpuáhtojeh taan tutkâmuš toohâmproosees já amnâstâh sehe čáittojeh kuávdâš puátuseh, lovvoost 3 lii puátusij oohântânkâsâs já analyys já lovvoost 4 avžuuttâsah, moh adeluvvojeh taan tutkâmuš vuáđuld sâmmilij kielâlij vuoigâdвуođâi pyeredem várâs.

1.1 Tuávááš

Taan lovvoost muštâluvoo almolâš tiätu sâmikielâlij já sii lohomeerij pirrâ, oovdânpuáhtojeh sâmmilij kielâliih vuoigâdovuodâh lahâaasâtmist, já tahhoo kejâstâh fáádâst ovdil rahtum tutkâmušân sehe sâmikielâlij palvâlusâi tááláá tilán.

1.1.1 Sâmikielah

Suomâst sárnojeh kulmâ sâmikielâ: Anarâškielâ, nuorttâlâškielâ já tavesâmikielâ.

Anarâškielâ lii ärbivuáválávt sarnum tuše tááláá Suomâ kuávlust, Aanaarjäävri pirrâsist. Anarâškielâ sárnooh láá arvâlusâi miel 350–450 (Olthuis & al. 2013: 23–30; Olthuis & Trosterud 2015). 1900-lovo maajeeb pele ääigi anarâškielâlii siärvusist tábâhtui jotelis kielâmolsom suomâkielân, já 1980-lovvoost oroi čielgâsin, ete kielâ lappuuččij. 1990-lovvoost kielâsiärvusist aalgij kuittâg meritiäđulâš kielâiälâskittempargo, já anarâškielâ lii iälâskittum puorij puátusijguin vädis vuolgâsaajeest huolâhännáá ei. servitooimâi, kielâpiervâltoomâi já pargoahasâš almugân čujottum kielâškovliittâsâi peht (kei omd. Pasanen 2015; Olthuis, Kivelä & Skutnabb-Kangas 2013). Moonnâm iheluvij pyreest miänâstum iälâskittempargoost huolâhännáá anarâškielâ lii ain rašes tiileest, já kielâ annoo uhkevuálásâžžân.

Nuorttâlâškielâ sárnumkuávlun Suomâst lii Aanaar kieldâ nuorttii oosijn, kuus stuárráamus uási Piäccámist evakuistum nuorttâlijn asâttuvvojii jotkâsuáđi maŋa. Suomâst nuorttâlâškielâ sárnooh arvâleh leđe ohtsis s. 300, mutâ pessimistlumos arvâlusâi miel tuše s. 150 (Feist 2015: 22). Nuorttâlij kuávlun juátkoo Ruošâ já Taažâ pel, mutâ onnáá peeivi nuorttâlâškielâ sárnooh láá Ruošâ peln enâmustáá suullân kyehtlov já Taažâst iä ollágin. Suomâst-uv nuorttâlâškielâ kielâtile lii hiäjunâm ohtânmaanoost uđđâsist asâtem räajist, já kielâ lii eromâš uhkevuálásâš. Tegu anarâškielâ tábâhtusâst, kielâ sirdum paaihijn uđđâ suhâpuolváid lii koskâttuvâi potkânâm keevâtlávt ollásávt, já kielâ lii tondiet eromâš uhkevuálásâš. Majemui aagij kielâmolsom ovdânem láá kuittâg luhostum jurgâliđ ucánjáhháá iälâskittempargin, já tääl láá oppeet párnááh, kiäh uáppih nuorttâlâškielâ kielâpiervâljin já päihist.

Tavesâmikielâ lii sárnoomeeres tááhust stuárráb ko eres sâmikielah. Kielâ sajadâh lii meiddei geopooliitlávt eromâš, ko sárnoosiärvus juáhâs kulmâ staatâ kuávluid. Suomâst tavesâmikielâ ärbivuáválâš sárnumkuávlun kuleh Ucjuvvâ já länuduv kieldah, Aanaar kieldâ nuorttâ- já taveuásih sehe Suáđikylâ kieldâ taveuási. Táválávt sárnooh arvâluvvojehe leđe Suomâst suullân 2000, mutâ taat loho oro kiärdudum käldest nuubán jo viehâ kuhháá, ige lah aabâs čielgâs moos tot algâaalgâst vuáđuduvâ. Jyehi tábâhtusâst stuárráamus uási tavesâmikielâ kielâsiärvusist lii Taažâ peln, kost láá arvâlusâi miel 15 000 sárnod, já

Ruotâst-uv sárnooh láá arvâlusâi mielđ s. 5 000. Tavesämikielâ lii eres sämikielâi iähtun nanosub sajaduvâst huolâhännáá meiddei uhkevuálásâš kielâ, ko ton sirdum čuávuvâš suhâpuolváid lii hiäjunâm sturrâ uásist ton sárnumkuávluin já pááihui potkânâm ollásávt. Kielâ iäláskitem várás lii porgum maangâsuorgâg pargo aainâs-uv 1980-lovo rääjist, já maangâin soojijn kielâ sajaduv láá áppádâm nonniđ, sehe jurgâliđ ovdánâm kielâmolsom.

Suomâst sarnum sämikielah láá viehâ alda suuhâ nubijdis. Anarâš- já tavesämikielâ sárnooh pyehtih uáli távjá melgâd uccâ hárvánmáin oppâđ addiđ kođeh kyeimis, mutâ nuorttâlâškielâ lii váhá olgoláá tai kielâi iähtun. Meiddei anarâš- já tavesämikielâ koskâsii addittetteevuotân vaaigut sárnoi kuávlukielâ koská nubijdis, já ovdâmerkkân Ruotâst tai Taažâst puáttee tavesämikielâ sárnoo ij velthännáá addiicčij anarâškielâ.

Lii tehálâš huámásiđ, ete jieškote-uv sämikielâ sárnoomereh vuáđuduveh arvâlussáid, iäge tärhis tiäđuh lah finniimist. Lasseen ‘kielâsárnoo’ tuávuđuv puáhtá uhkevuálásij kielâi tábâhtusâst jo jiešalnees tulkuđ maangâ náálá, ko tággáár kielâsiärvusáid kuleh sehe kielâtááidus já kielâkevttimvaljimijdis iähtun uáli maangâlágán ulmuuh. Masa puoh sämikielâi sárnooh láá kyevti- tai maangâkielâliih, já haldâšeh meiddei jieijâs päikkieennâm aalmuglâškielâ jo-uv eenikiellân tai aainâs-uv masa eenikielâ náálá; eromášávt nuorâb ahepuolvâi kooskâst láá ain ucceeb sárnooh kiäi nanosub kielâ lii sämikielâ. Nube tááhust revitalisaatio mielđ sárnoosiärvusijn láá ennuv kielâ rävisolmožin tai veikkâba kielâlávgun peht oommâm kevtteh. ‘Sämikielâlii’ miäruštállâm já ärvuštállâm problematiik pirrâ kei omd. Pasanen (2015: 40–42, 73–76, 163–170).

1.1.2 Sämikielâliih lovottuvâin

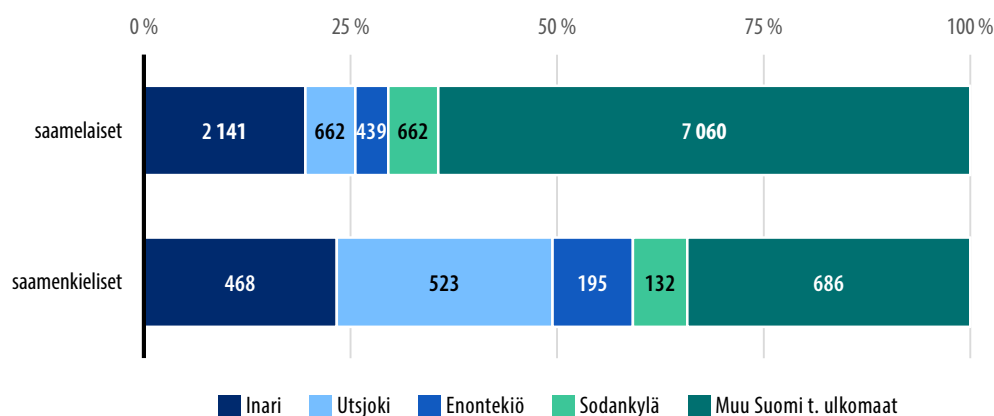
Suomâst sämmilâšvuotâ miäruštálloo sämitiggelaavâst (Laahâ sämitiggeest 974/1995). Sämmilâžžân uáivilduvvoo laavâst olmooš, kote ana jieijâs sämmilâžžân, tai iävtuiguin:

- ete sun jieš tai aainâs-uv ohtâ suu vanhimijn tai ááhuin já äijihijn lii oppâm sämikielâ vuossâmuš kiellânis; tai
- ete sun lii taggaar ulmuu maajeeldpuáttee, kii lii merkkejum tuodâr-, vyevedi- tai kyelilappalâžžân eennâm-, viärukyeddim- tai jieggâkirjeest; teikâ
- ete aainâs-uv ohtâ suu vanhimijn lii merkkejum tai ličij puáhtâm merkkejuđ jienâvuogâdvođâlâžžân sämiparlament tai sämitige vaaljâin.

Ive 2019 sämitiggevaaljâi ääigi rahtum lovottuvâi mielđ sämmilij lohomeeri Suomâst lâi 10 759 (Sämitigge 2019). Sist 3406s assii sämmilij päikkikuávlust, 6681s päikkikuávlun ulguubeln Suomâst já olgoenâimijngis 672. Adai päikkikuávlust assii tuše vuálá ohtâ kuálmádâs (31,7 %) Suomâ sämmilijn; kuávlun ulguubeln ässee sämiaalmug meeri lii stuárnum nanosávt 1960–1970-lovoi rääjist (Heikkilä & al. 2019: 16).

Ive 2019 sãmikielâ lâi merkkejum 2004 ulmuu eenikiellân aalmugtiätuvuáhádâhân, mii västid 18,6 % Suomâ sãmmilijn. Sãmikielâlâžžân merkkejum ulmuuh iä juáhás ollágin täsivávt sãmialmug siste. Aassãmkielâi juáhásme h spiekâsteh tehálávt nubijnis, ko viärdádâl koskânis eenikielâlii sãmikielâlii aalmug (aalmugtiätuvuáháduv tiäđui miel) já sãmmilii aalmug (Sãmitige 2019 miel). Tegu Diagram 1:st almoon, sãmmilij päikkikuávu kieldâin¹ ääsih joba kyehti kuálmádâs sãmikielâlijn, mutâ oles sãmialmugist tuše ohtâ kuálmádâs.

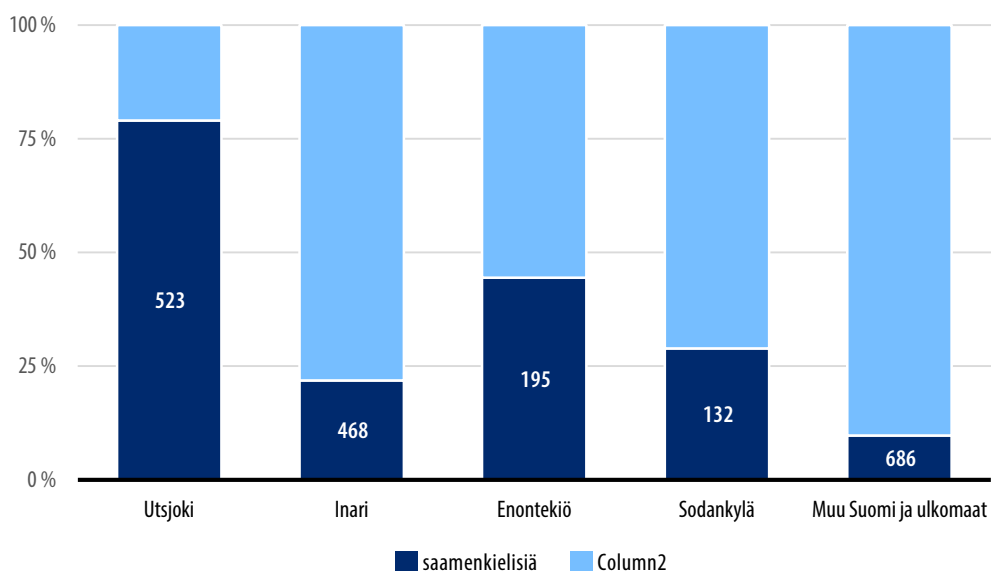
Diagram 1. Sãmikielâlii aalmug sehe sãmmilii aalmug juáhásem aassãmkielâi miel i. 2019.

Adai sãmikielâlâš aalmug lii nanosávt čuákkejum sãmmilij päikkikuávu, veikâ siämmáš ij kuoskâ sãmmilâš almugân ubâlâšvuottân. Vuárdámušâi miel kielâ ij sirduu päikkikuávu ulguubeln čuávuvâš suhãpuolváid siämmáá náálá ko päikkikuávu, ko päikkikuávu ulguubeln kielân lii huámášittee ucceeb pirâsteijee kielâsiärvus, arâšoddâdem já škovlãmáttááttâs toorjâ. Nube tááhust meiddei sãmikuávu kieldâi kooskâst láá huámášittee iäruh tast, mon stuorrâ uási kieldâst ässee sãmmilijn láá merkkejum eenikiellânis sãmikielâlâžžân. Eromâšávt Ucjuvâ kieldâst uásus lii huámášittee styeres. Puoh päikkikuávu kieldâin sãmikielâlij uásus sãmialmugist lii ennuv stuárráb ko kuávu ulguubeln ässee sãmialmug kooskâst (kei Diagram 2).

¹ Sãmmilij päikkikuávu luávdá lãnuvud, Aanaar já Ucjuvâ kieldâid ollásávt sehe Suáđikylâ kieldâ taveuásist leijee Laapi palgâs kuávu. Lovottãhkuávdáá (Tilastokeskus) almostittem aalmugráhtusân kyeskee tiätuvuáđuin iä sierrii Laapi palgâs kuávu já Suáđikylâ kieldâ eres oosij ässeid kyeskee lovottãhtiäđuid, nuuv ete taan ohtãvuodâst puáhtã tarkkuustállãđ tuše sãmmilij päikkikuávu kieldâi tile (oles Suáđikylâ kieldâ miel rekinistdijn).

Diagram 2. Aalmugtiätuvuáhádâhân eenikielâlâš sâmmielâlâžžân merkkejum ulmui uásus sâmiaalmugist i. 2019.²

Lii tehálâš huámášiđ, ete aalmugtiätuvuáhâdâhâduv eenikielâmerkkiimeh iä addel olmâ kove sâmmielâlâš aalmug meereest. Stuárráamus uási tain, kiäi eenikiellân lii kirjejum sâmmielâlâš, láá eepidhánnáá meiddei tuotâvuodâst sâmmielâlâš ulmuuh. Nube kulij ij kuittâg pyevti toohâđ siämmáá juurdâpuáttus; veikâ sâmmilii ulmuu eenikiellân lii kirjejum suomâkielâ, sun puáhtá kuittâg mättiđ sâmmielâlâš njebžilávt teikâ joba leđe eenikielâlâš sâmmielâlâš sárnoo. Taas láá maangâ suujâ. Huámášittee uási sâmmielâlâš lii láá kyevtieenikielâlâš, mutâ aalmugtiätuvuáhádâhân lii máhđulâš kirjettiđ tuše oovtâ eenikielâlâš, veikâ máhđulâšvuodâ maangâ kielâ merkkimân láá čielgâdâm (Riehtiministeriö 2020). Uási sâmmielâlâš ij tuubdâ máhđulâšvuodâ kirjettiđ sâmmielâlâš eenikiellân aalmugtiädoid tâi ij ane ääši merhâšeiijen. Tiäđuid ij meiddei pyevti viärdâdâllâđ sierâ suhâpuolvâi kooskâst, ko sâmmielâlâš láá álgám merkkiđ eenikiellân aalmugtiätuvuáhádâhân viijđâsubboht iäskán ive 1992 rääjist ko säämi kielâlaahâ poodij vuáimán (Pasanen 2016: 12). Eromâšávt puárâsub sâmiaalmug kooskâst lii táválâš, ete eenikiellân aalmugtiätuvuáhádâhân lii kirjejum suomâkielâlâš ulmuu tuodâlii kielâtuáváást peerusthánnáá. Sâmmielâlâš aalmug meeri lii-uv tuodânlâšávt stuárráb ko aalmugtiäduin almooneijee 2004 olmožid. Nubbe čuolmâ lii, ete ovdil ive 2013 sierâ sâmmielâlâš iä lah sierrejum aalmugtiätuvuáhâdâhâduvâst, ijge tiäđui vuáđuld pyevti

² Diagram 2 vuáđuduvâ lovottâhkuávdáá já Sâmitige (2019) almostittem tiädoid Suomâ sâmmilij lohomeereest kuávlui miel. Diagram siskeeld váhá oovtkiärdânistee nabdos, mon miel puoh aalmugtiätuvuáhádâhân eenikielâlâš sâmmielâlâžžân merkkejum ulmuuh liččii meiddei ulmuuh, kiäh kiäččojeh sâmmilâžžân sâmitige (2019) lovottuvâin. Taat ij jurdemist toolâ tiäivás aabâs jyei ulmuu puotâ, mutâ spiekâstuvah ležeh kuittâg tommit härviniih, ete tain lii uccáá jis ollágin lovottâhlâš merhâšume.

tondiet árvuštálláđ keevâtlávt ollágin sierâ sâmikielâi sárnoomeerijd. Taan suujâst meiddei enâmus taan čielgâdâs váldusân kuullâm ulmuin ij lah puáhtám tiettiđ, lii-uv koččâmušâst eenikielâlâš tavesâmikielâlâš, anarâškielâlâš vâi nuorttâlâškielâlâš olmooš.

1.1.3 Sâmmilij kielâliih vuoigâdвуođah

Sâmmilij kielâliih vuoigâdвуođah vyelgih vuáđulaavâst (17.3 §), mon miel sâmmilijn lii vuoigâdвуođâ kielâsis já kulttuuris paijeentolâmân. Vuoigâdвуođah láá torvejum vyeleeb lahâaasâtmâin, mast tehâlumoseh láá sâämi kielâlaahâ 1086/2003, vuáđumáttááttâslaahâ 628/1998, arâšoddâdemlaahâ 540/2018, sâmitiggelaahâ 1995/974, laahâ Yleisradio tooimâin 1380/1993 já laavah pyeccee sajaduvâst 785/1992 sehe sosiaalhuolâttâs äššigâs sajaduvâst já vuoigâdвуođâin 812/2000.

Sâmmilij kielâliih vuoigâdвуođah nannejuvvojii sierâ Suomâst vuossâmuu keerdi ive 1992 (Laahâ sâmikielâ kevttimist virgeomâháin 516/1991). Ive 2004 poođij vuáimán uđđâ viijđâsub sâämi kielâlaahâ. Ton miel sâmmiliist lii vuoigâdвуođâ ášâstálláđ staatâ já kieldâ virgeomâháiguin sâmikielân sâmmilij päikkikuávlust sehe sierâ nomâttum tuáimeiguin oles riijkâst. Sâämi kielâlaahâ torvee nomâlsân sâmmilij kielâlijd vuoigâdвуođâid, já sâmmilâžžân uáivilduvvojeh toh ulmuuh, kiáh miäruštâllojeh paajaabeln siteristum sâmitiggeest adelum laavâst. Laavâ 7 § nannee sâmmilâžžân vuoigâdвуođâ almottiđ sâmikielâ eenikiellânis aalmugtiätuvuáhádâhân. Sâämi kielâlaahâ torvee kielâlijd vuoigâdвуođâid oles Suomâst já lasseen tiätu kielâlijd vuoigâdвуođâid sâmmilij päikkikuávlust. (Sâämi kielâlaahâ 1086/2003.) Päikkikuávlust lii miäruštállum sâmitiggelaavâst, já toos kuleh Ucjuvvâ, länuduv já Aanaar kieldah sehe Suáđikylâ kieldâ taveuási adai Laapi palgâs kuávlust. Sâmmilij kielâliih vuoigâdвуođah láá čielgâsubboht viijđâsuboh sâmmilij päikkikuávlust ko ton ulguubeln.

Kielâlaahâ kenigit virgeomâháid huolâttiđ, ete palvâlusâi olášutmân láá tuárvi sâmikielâliih pargeeh. Jis sâmikielâliih pargeeh iä lah, virgeomâhááh kalgeh huolâttiđ tulkumist sâmi- já suomâkielâ kooskâst. Laavâ ulmen lii, ete “sâmmilij kielâliih vuoigâdвуođah olášuttojeh nuuvt, ete toid ij taarbâš sierâ turvâstiđ”. Sâämi kielâlaavâ 3 §:st páhuduvvoo laavâ kuoskâđ “anarâškielân, nuorttâlâškielân tâi tavesâmikielân kevttum kielâ tâi válduášálii čuosâttâhjuávhu mielđ”. (Sâämi kielâlaahâ 1086/2003.) Kielâlaavâ olášume kalga meiddei čuávvuđ, vâi puáhtá vuávdâđ sâmikielâlijd palvâlusâid kuhes äigikooskâst, ovdâmerkkân riemâmâin puorijn aigijn tarbâšlâš rekrytistemprosesâid. Oovtviärdâsâšvuođâlaavâ miäldâsâš olgoštemkiäldus kuáská meiddei palvâlussâid. Virgeomâhááh kalgeh árvuštálláđ oovtviärdâsâšvuođâ olášume jieijâs tooimâin já riemmâđ tarbâšlijd toimâid oovtviärdâsâšvuođâ oovdedmân (Oovtviärdâsâšvuotâlaahâ 1325/2014).

Arâšoddâdemlaahâ kenigit kieldâid ornid párnâi peivitiþso sâmikielân: “Kieldâ kalga huolâttiđ tast, ete páárnâš puáhtá finniđ arâšoddâdem párnâá eenikiellân leijee suomâ- tâi

ruotâkielân tai säämi kielâlaavâ (1086/2003) 3 § 1 ceehist uáivildum sâmiikielân” (540/2018). Vuáđumáttááttâslaavâ mieldest vist “Sâmmilij päikkikuávlust ässee sâmiikielâ sárnoo uáppei máttááttâs kalga adeliđ válduášáávt sâmiikielân” (Vuáđumáttááttâslaahâ 628/1998). Kannat merkkiđ, ete arâšoddâdmist já máttááttâsâst láá ennuv eres-uv tooimah ko jieš peivitiipšo já máttááttâs, já kielâlaahâ kuáská meiddei taid eres toimáid talle, ko sâmiikielâláš lii tohâmušâin virgeomâháin.

Yleisradiolaavâ 7 § pelestis kenigit Yleisradio Uf faallâđ palvâlusâid sâmiikielân (Laahâ Yleisradio Uf:st 1380/1993). Eenikielâ huámášem lii laavâst pyeccee sajaduvâst já vuoigâdвуođâin (785/1992) sehe laavâst sosiaalhuolâttâs äššigâs sajaduvâst já vuoigâdвуođâin (812/2000). Vádulijpalvâluslaavâ miäldásávt äššigâsâst lii vuoigâdвуođâ finniđ tulkkum eenikiellânis jis lii tárbu.

Sâmiikuávlun ulguubeln kielâliih vuoigâdвуođah kyeskih ienááš párnáid, kiäin lii vuoigâdвуođâ eenikielâláš peivitiipšon já škoovlâst tievâsmittee jieijâs eenikielâ máttááttâsân kyehti tiijme verd ohhoost. Taan lasseen kielâlaahâ torvee vuoigâdвуođâ äššâstállâđ tiätu vâldikodálij virgeomâháiguin sâmiikielân. Sâmmilij päikkikuávlun ulguupiälâsâih kiellâh iä pyevti finniđ statâtorjuu sâmiikielâláš máttááttâsân, tegu sâmmilij päikkikuávlun kiellâh. Toh iä meiddei finni sâmiikielâlij ässee vuáđuld pajedum statâtorjuu iäge pyevti uuccâđ sâmiikielâlij sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusâi pyevtitmân uáivildum sierâ meriruođâ tai arâšoddâdem ornimân sierâ laseuási. Sâmmilij kulttuur- já kielâpiervâltoimân mieđettuvoo ruttâdem oles riijkân.

Sâmmilij kielâliih vuoigâdвуođah láá miäruštállum sierâ náálá sierâ laavâin. Säämi kielâlaavâst miäruštállum kielâliih vuoigâdвуođah kyeskih puoh sâmitiggelaavâ uáivildem sâmmiláid. Säämi kielâlaavâ miäldâsâih kielâliih vuoigâdвуođah iä lah čonnum aalmugtiätuvuáhádâhân merkkejum eenikielân (Näkkäljärvi 2007: 14). Arâšoddâdemlaavâst kuittâg vuoigâdвуođâ sâmiikielâláš arâšoddâdmân lii čonnum párnáa eenikielân já vuáđumáttááttâslaavâst sâmiikielâ mättimân. Sâmitige mieldest (Sâmitige 2013) tast uáivilduvoo nomâlsân párnáa juridisâš eenikielâ, já sosial- já tiervâsvuotâministeriö sâmitiigán ive 2011 adelem ciäkkámuš mieldest juridisâš eenikiellân kiäččo aalmugtiäđoid almottum eenikielâ (Lehtola & Ruotsala 2017)³. Kuittâg arâšoddâdemlaavâ deetaaljtääsi agâstâlmijn târkkilistoo, ete keevâtlávt párnáa vuoigâdвуođâst uázžuđ arâšoddâdem eenikielâsis merideh párnáa vanhimeh tai eres huolâtteijeeh. Meiddei išeriehtiäššioomooš lii páhudâm, ete veikkâ aalmugtiätuvuáhádâhân eenikiellân merkkejum tiätu addel noonâ čuijoos ulmuu eenikielâst, ij tiäđu pyevti anneeđ ohtuunis čuávdem árvuštâldijn vuoigâdвуođâ sâmiikielâláš arâšoddâdmân já ton ornimvuáhân.⁴

3 HE 40/2018 vp

4 EAO 18.12.2013, dnr 410/4/12, mii kuáská sâmiikielâláš arâšoddâdmân

Jyehi virgeomáháást lii kenigâsvuotâ kocceed sâmmilij kielâvuoigâdвуođâi olášume jieijâs tooimâin. Taan lasseen säämi kielâlaavâ olášume koceh riehtiministeriö já sämitigge. Sämitigge almostit vaaljâpajasávt muštâlus säämi kielâlaavâ olášuumeest. Sämitigge adelij vuossâmmu säämi kielâlaahân kyeskee muštâlusâs ive 2008. Majemuš muštâlus lii valjâpaajeest 2016–2019.

Säämi kielâlaahâ váátá sâmi kielâ tááidü čäittim kielâtuođâštussáin. Lii problemaatlâš, ete kielâtotkos puáhtá čodâldittiđ tuše tavesâmi kielâst. Jo Näkkäljârvi huámmášutij tast ive 2007, mutâ tile lii ain siämmáá:

Anarâškielâst já nuorttâlâškielâst ij pyevti čodâldittiđ almoli kielâtotkos. Kielâtođhos lii vuávám náálá, mutâ ton vaattâm sehe kirjâlii já njálmâlii tođhosmateriaalist lii väáni siämmáá náálá ko totkos árvuštellein. Čuolmâ koskâvuođâst säämi kielâlaahân lii tot, ete säämi kielâlaahâ váátá kielâtaáidü čäittim kielâtuođâštussáin, mii lii máhđuttem ucceblohosâmi kielâid já piájá toi sárnoid hiájub sajadâhân par-gouuccâmtiileest. (Näkkäljârvi 2007: 25.)

Nuorttâlâškielân já anarâškielân puáhtá kuittâg čodâldittiđ sâmi kielâ eenikielân tâi vieres kiellân pajeuáppeiskosin já tain kielâin lii meiddei máhđulâš čodâldittiđ uápuid ollâopâttuvâst.

1.1.4 Oovdeb čielgâdâsah já tutkâmušah

Sâmi kielâlijn palvâlusáin já sâmmilij kielâlij vuoigâdвуođâi olášuumeest lii finnimist valjeest tutkâmtiätu.

Säämi kielâlaavâ (1086/2003) 29 § miel sâmi kielâ toimâttâh oovtâst sämitige asâtem kielâraađijn addel vaaljâpajasávt sämitigán muštâlus sâmi kielân kyeskee lahâasâtem heiviitmist sehe sâmmilij kielâlij vuoigâdвуođâi olášuumeest já kielâtiilij ovdánmist. Statâräädi asâttâs säämi kielâlaavâ olášutmist (12.2.2004/108) 4 § miel säämi kielâlahâmuštâlus lahtoo sämitiggeest adelum laavâ (974/1995) 7 §:st uáivildum sämitige muštâlusân statârâáđán. Säämi kielâlahâmuštâlus adelui vuossâmmu keardi 2008, já ton vuáđđun lâi vijđes čielgâdâs *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006* (Näkkäljârvi 2007).

Čielgâdâs čuosâttâhjuávkun lijjii vuossâmmu kielâlaavâ kuoskâm kieldâi já staatâ virgeomáháhâh sehe sâmiorganisaatioh já -seervih (Näkkäljârvi 2007: 12–13). Tutkâmušâst kulostuvvii tuođâliih vááijuvvuođah kielâlaavâ olášuumeest. Sâmi kielâlij pargei meeri lâi sehe kieldâlii já statâlii sektorijn lijkâs ucce, tulkkumpalvâlusâi ornimist lijjii maangâi soojijn

merettes ääjih, kielâlaavâ tubdii hyeneeht já tast tiedettui uccáá. Puoh hiäjumasávt olášuvvii anarâš- já nuorttâlâškielâ sárnoi kielâliih vuoigâdvuodah.

Sämitige (2017) raapoort *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2012–2015* mielđ säämi kielâlaavâ olášume ij lam puáránâm ennuv oovdeb tarkkuustállâmpaje iähtun love ihheed ovdil. Kielâlaavâ tubdâmuš lii ain hiäju lii palvâlusfállei kooskâst. Kojjädâlmân västidâm kieldâi, staatâ já almoshaldâttuv västideijeeh onnii kielâlaavâ olášuttem maangâ náálá hästen. Udđâsumos kielâmuštâlus lii paajeest 2016–2019 (sämitigge 2020).

Merhâšitteemus viärdádállâmčuosâttâh Säämibaromeetter 2020:n lii neelji ive ovdil olášuttum Säämibaromeetter 2016 (Pasanen 2016), mast säämi kielâlaavâ olášume tutkui aalmugjesânij keččâmkuávlust. Tarkkuustállâm teedâ lâi sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusâin. Čielgâdâsâst tarkkuustállui, maht jieškote-uvahasiih já jieškote-uv sämikuávu kieldâin ässee sämikielâliih feerejii jieijâskielâlij palvâlusâi merhâšume já finnimvuodâ. Metodin lâi sahiittállâđ puhelimáin kâhcilov 20–80-ihásii ulmuu, kiäi eenikiellân lâi aalmugtiätuvuáhádâhân kirjejum sämikielâ. Taan-uv čielgâdâs puátuseh čaittii, ete sämikielâlij vuoigâdvuodah sämikielâlâš palvâlussáid olášuveh viehâ hiäjuht. Pyeremus tile lâi tavesämikielâlij Ucjuuvá kieldâst, hiäjumasávt vist Suáđikylâ kieldâlijn sehe anarâš- já nuorttâlâškielâ sárnoin. Ubâlohán tuše uccâ uási västideijein lâi uázžum sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusâid mottoom sämikielân. Eromâšávt problemaatlâžžân västideijeeh oinii sämikielâlâš puárásáid já párnáid čujottum palvâlusâi váilum. Nube tááhust lijiii tuđávâáh toid sämikielâlâš palvâlussáid, moh lijiii finniimist. Tutkâmuš mielđ palvâlusâi finnimvuotâ lâi västideijein mielâst kuittâg puáránâm mottoom verd tutkâmuš ovdebái iivij. Stuárráamus uási västideijein onnii vuoigâdvuodâ sämikielâlâš palvâlussáid tehálâžžân.

Sämikielâlij palvâlusâi tile lii čielgâdum meiddei ive 2017, ko sosial- já tiervâsvuotâministeriö tiilái Tave-Suomâ sosiaalsyergi máttukuávdáá sämiohtâduvâst sämipárnáid, -nuoráid já perruid fáállun leijee palvâlusâi tááláá tile karttim (Lehtola & Ruotsala 2017). Raportist oovdânpuáhtojeh palvâlemfalâlduv nanosvuodah já ovdedemtáárbuh sehe adeluvvojeh avžuuttâsah palvâlusvaanij pyeredem várás. Tarkkuustálmist lijiii sämmilij päikkikuávu sämikielâlijd palvâlusáid pyevtitteijee uásipeleh já sämmilij päikkikuávu ulguubeln Ruávinjaargâ, Oulu, Tampere, Jyväskylä já uáivikaavpugkuávu palvâlusah. Raapoort amnâstâhhân láá oovdeb čielgâdâsah sehe palvâlusâi pyevtitteijeid tohhum šleđgâpostâkoijädâlmeh.

Enâmus áášán lahtojee čielgâdâsah kyeskih vuosâsaajeest teikâ tuše sämmilij päikkikuávu, mutâ tutkâmhaavâst *SÁRA – Saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus* (Heikkilä & al. 2019) tutkii Suomâst sämmilij päikkikuávu ulguubeln ässee sämmilij pyereestvaijeem já aargâst piergim sehe sosiaalii uásálâšvuodâ. Puátusij mielđ sämikielâi sajadâh lii hiäju sämikuávu ulguubeln. Sämikielâliih palvâlusah láá väänist, já toh rajjâšuveh iánâš tavesämikielâlâš arâšoddâdempalvâlussáid já kielâpiervâltoimáid; eres suorgij

palvâlusah sehe anarâš- já nuorttâlâškielâliih palvâlusah láá illá finnimnáál ollágin. Ubâ lahâasâttem turvim kielâliih vuoigâdovuodâh iä távjágin olášuu sâmikuávlulguubeln, eromâšávt ucceeb päikkikuudijn. Ko siärvâdud toorjâ lii uccáá já kielâliih vuoigâdovuodâh olášuveh hiäjuht, sâmikielâ paijeentoollâm sâmikuávlulguubeln sorjo ovtâskâs ulmui já perrui valjimijn já čuávdušijn. (Kei meiddei Lehtola & Ruotsala 2017; Arola 2014).

Máttááttâs- já kulttuurministeriö asâttem sâmikielâi já sâmikielâlii máttááttâs ovdedemjuávkku parga 2020–2021 sâmikielâlij arâšoddâdem- já máttááttâspalvâlusâi ovdedem oovdân. Pargo uáassin lii rahtum raapoort sâmikielâlii arâšoddâdem já máttááttâs pargoviehâtárbuin já škovlimtárbuin (Arola 2020). Raapoort miel sâmikielâlii pargovievâ vääni lii kuávdaš čuolmâ sâmikielâlij arâšoddâdem- já máttááttâspalvâlusâi olášutmist já oovdedmist, já konkreetlii máttááttem já arâšoddâdem lasseen tot hettee meiddei eres palvâlusâi (om. uáppeehuolâttâs palvâlusâi) faallâm sâmikielâlâš párnâid já nuorâid. Ovdedemjuávhust čielgâdovuojeh meiddei tooimah sâmmilij sosiaal- já tiervâsvuotâsyergi pargovievâ finnimvuodâ turvim várás.

Kielâvuoigâdovuodâi kiärdulii kocceem parga meiddei Euroop räádi ohtâvuodâst tuáimee äššitobdeekomitea, mii kocá [kuávlulâš kielâid já ucceeblohokielâid kyeskee eurooplíi vuáđukirje](#) (kielâvuáđukirje) olášuttem jeessânriijkâin. Meiddei Suomâ lii vuáláččáállám vuáđukirje já lii kenigâs raportistiđ kielâi tiileest. Majemuu äššitobdeekomitea avžuuttâsâst (Ministerkomitea 2018) páhuduvvoo, ete sâmikielâi uásild ovdánem lii tábáhtum oppâmaterilij oovdedmist já kielâpiervâlij tooimáin. Kuittâg sâmikielâi kevttimist láá ain čuolmah eromâšávt tiervâsvuotâhuolâttâsâst já sosiaalpalvâlusâin. Äššitobdeekomitea avžut meiddei, ete sâmikielâlii máttááttem kolgáččij viđdediđ meiddei päikkikuávlulguubeln, kost ääsih paijeel 60 %:d sâmmilijn.

Oohtânkiässun puáhtá páhudiđ, ete sâmikielâlij palvâlusâi tile já sâmmilij kielâliih vuoigâdovuodâh láá čielgâdum viđdâht já kuhes äigikooskâst. Čielgâdâsâi puátuseh láá eivi ohtâliih já toid puáhtá keessiđ ohtân čuávuvávt:

- Sâmmilij kielâliih vuoigâdovuodâh olášuveh hiäjuht.
- Stuárráamuš suijâ kielâlij vuoigâdovuodâi olášuuhánnáávuotân lii sâmikielâlii pargovievâ vääni.
- Eres suujah sâmikielâlij palvâlusâi hiäjus táásán láá virgeomâhái tietimettumvuotâ säämi kielâlaavâst, uccâ tiedettem sâmikielâlijn palvâlusâin sehe vááijuvvuodâh palvâlusâid kevttittetteevuodâst.
- Sâmikielâlij kielâlij vuoigâdovuodâi olášumeest láá iäruh kuávlui já juávhui kooskâst: pyeremusávt olášuveh tavesâmikielâlij vuoigâdovuodâh Ucujuuvâst, hiäjumusávt vist anarâš- já nuorttâlâškielâlij vuoigâdovuodâh sehe tavesâmikielâlij vuoigâdovuodâh Suáđikylâst.
- Päikkikuávlulguubeln ässee sâmikielâlij meeri stuárru, mutâ sist láá uáli uccáá kielâliih vuoigâdovuodâh já máhđulâšvuodâh kevttiđ sâmikielâlijd palvâlusâid.

1.1.5 Sämikielâliih palvâlusah

Veikâ ubâlâškove sämikielâlij palvâlusâi tiileest lii pissoom siämmáálágánin kielâlaavâ algâivij räajist, sämikielâlij palvâlusâi finnimvuodâst láá tábáhtum meiddei nubástusah tarkkuustállâmpaajeest. Vijđes selvâtem sämikielâlij palvâlusâi tiileest lii finnimist sâmitige kielâmuštâlusâst (Sâmitigge 2020) sehe päikkikuávu uásild sâmikuávu kieldâi ohtâsii kielâstrategia várás tohhum čielgâdâsâst (Miettunen 2020). Ko koččâmuš lii uccâ kielâsiärvusist, jyehi kieldâ já staatâ haldâttuv palvâlemohtâdov máhđulâšvuodâ palvâlid sämikielân puáhtá valdâlid viehâ tárkká joba persovntâäsist. Uđđâsumos kielâmuštâlusâst selvân, mon kielân sâämi kielâlaavâ kenigitem virgeomâhá nettisijđoh láá finnimist já maht sämikielâlâš palvâlem lii mudoi uárnejum. Taa kiedâvuššâmnáál palvâlusah kyeskih kieldâlâš já staatâhaldâttuv kielâlaavâ vuálásâš palvâlussâid.

Sämmilij vâdulij ulmui vuoigâdvuodâid láá pieijâm huámâšuumijd raportistempaje äägi. Fáádâst láá tohhum tutkâmušah (Olsen, Heinämäki já Harkola 2017) já adelum ciälkkâmušah (Sâmitigge 2018), já ovdâmerkkân THL sijđoin lii fáádâst artikkáal (Ruotsala 2019). Sämikielâlij vâdulij vuoigâdvuodâh jieijâskielâlâš palvâlussâid olâšuveh eromâšávt hiäjuht. 2019 THL Vâdulijpalvâlusâi kietâkirjeest láá almostittum čuákánkiäsuh tavesämikielân, anarâškielân já nuorttâlâškielân.

1.1.5.1 Kieldah já kieldâi sämikielâliih palvâlusah

Sämmilij päikkikuávlust merhâšitteemus sämikielâlijd palvâlusâid fálee uásipeeli lii kieldâ. Sâmikuávu kieldâi kooskâst láá iäruh sehe olmoošlovo já sämmilij já sämikielâlij uássus iähtun.

Ucjuuhâ (1 215 ässed) lii tavesämikielâ sárnumkuávlust já Suomâ áinoo kieldâ kost sämmiliih láá eenâblovvoost. Kieldâ ässein 54 % prosenttid láá sämmiliih já 43 % aalmugtiätuvuáhâdov miel sämikielâ eenikielânis sárnooh. Kieldâ nettisijđoh já tiedettem tuáimih kyehti kielân. Kieldâ puoh haldâttâhsuorgijn láá sämikielâliih pargeeh, mutâ tohálij sämikielâlij pargei vääni lii eromâšávt sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusâin sehe čuovviittâspalvâlusâin. Säämibaromeetter 2016 miel ässeeh feerejii, ete sämikielâlijd palvâlusâid finnee pyeremusávt Ucjuuvâst, mutâ meiddei Ucjuuvâst maangah kuávdâš palvâlusah láá finnimist tuše suomâkielân tâi tuulhâ peht (Pasanen 2016: 39). Sâmikuávu kieldâi kielâstrategiačielgâdâs (Miettunen 2020: 49) kieldâlâškoijâdâlmist Ucjuuvâ palvâlusâin pajeduvvojii tiervâsvuotâpalvâlusah (eromâšávt tuáhtár), čuovviittâspalvâlusah sehe teknisii tooimâ já iälâttâstooimâ palvâlusah. Huollân Ucjuuvâ kieldâst lijjii váiloo sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusah – eromâšávt tipšo táárbu árvuštállâm – sehe čuovviittâstooimâ pargoviehâtile. Ucjuuvâst eromâš lii meiddei Taažâ rääji aldavuotâ, mon tiet motomijd palvâlusâid lii máhđulâš finniđ sämikielân rääji nube peln. Ucjuuvâst láá sämikielâliih astoäâgi tooimah, kirjerájupalvâlusah sehe nuorâipargo.

Anarist (6 922 ässed) sárnuh kuulmâ sämikielâ: anarâškielâ, nuorttâlâškielâ já tavesämikielâ. 31 %:d kieldâ ässein láá sämmiliih, mutâ tuše 6,7 %:st lii sämikielâ merkkejum eenikiellân aalmugregisterân. Merhâšittee suijâ taas lii, ete Aanaar kieldâst sárnuh anarâš- já nuorttâlâškielâ, moh láá tuodâlávtt uhkevuálásiih kielah já kielâ sirdum párnáid eenikiellân lii koskâttuvâi potkânâm maangâlov ihán. Anarâš- já nuorttâlâškielâ kevtteeh láá kuittâg eenâb ko sij, kiäi eenikiellân lii merkkejum nubbe tain kielâin aalmugtiätuvuáhádâhân. Palvâlusâi faallâm vijđáht puoh kulmâ kielân lii tuodâi hästee. Kieldâ nettisijđoh láá puoh kieláid, mutâ tiedettem jieškote-uv sämikieláid mulsâšud. Säämibaromeetter 2016 västidejei miel Anarist lijjii hiäjuht finniimist sämikielâliih palvâlusah (Pasanen 2016: 39). Kielâstrategiapargo čielgâdâsâst (Miettunen 2020: 32–36) páhuduvoo, ete kieldâ pargovievâst láá jieškote-uv sämikielâ mättee pargeeh sehe haldâttuvâst já sierâ palvâlemsektorijn. Sämikielâliih palvâlusah láá eromâšávtt sosiaal- já tiervâsvuotâsyergist já čuovviittâspalvâlusâin, mutâ sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusâin čuolmân lii äššigâs já sämikielâ mättee pargee teivâdem. Astoääigi- já nuorâitooimâ palvâlusâin sämikielâlii palvâlem faallâm lii hästee.

länuduvâst (1 849 ässed) sarnum sämikielâ lii tavesämikielâ. Kieldâ ässein 23,7 %:d láá sämmiliih já 11 %:st sämikielâ lii merkkejum eenikiellân aalmugtiätuvuáhádâhân. Kieldâ nettisijđoh láá suomâkielân; sämikielân láá tuše motomeh tiedettemääših sehe tiätu tast, ete sämikielân puáhtá ášástállâđ sosiaalpalvâlusâin já haldâttuv pälkkičällein sehe tuulhá peht. Säämibaromeetter 2016 (Pasanen 2016: 39) västidejei miel länuduv sämikielâliih palvâlusah lijjii uccáá.

Suáđikylá (8 300 ässed) kyláin Vuáčču lii tavesämikielâlâš kuávlust. Suáđikylá kieldâ ässein 5,5 % láá sämmiliih já sämikielâ lii merkkejum eenikiellân aalmugtiätuvuáhádâhân 1,6 %:st ässein. Laapi palgâs (Vuáčču) kuávlust sämmilij uásus lii stuárráb. Kieldâ nettisijđoh láá suomâkielân; sämikielân láá sijđoin motomeh tiäđättâsah. Säämibaromeetter 2016 västidejei miel sämikielâlij palvâlusâi tile kieldâst lii hiäju (Pasanen 2016: 39). Kielâstrategiačielgâdâs miel (Miettunen 2020: 43) Suáđikylá kieldâst sämikielâliih palvâlusah láá čuákkejum iänááš Vuáčun. Suáđikylá kieldâ kuávlust sämikielâlij assimilaatio lii lamaš ovdánâm, mutâ majemui iivij kielâiäláskitem lii lamaš jotteel, já palvâlemtáárбуh Suáđikylá kieldâ kuávlust láá nubástum jotelávtt. Suáđikylá kieldâst láá finnimnáál motomeh tavesämikielâliih palvâlusah aheulmuid já párnáid, mutâ eres palvâlusah iä ennuvgin lah.

Positiivlâš ovdánmin ferttee mainâšiđ, ete sämmilij päikkikuávlus kieldah láá álgám ovdediđ sämikielâlijd palvâlusâidis. Sämikuávlus kieldâi ohtâsii kielâstrategiapargoost (Miettunen 2020) kieldáid ráhtojii mittomerivuávámeh, moi miel kieldah ovdedeh sämikielâlij palvâlusâi finnimvuodâ, kielâlaavâ tubdâmuš já sämikielâlijn palvâlusâin tiedettem. Kielâstrategiapargo olášuttem lii tääl joođoost puoh kieldâin. Kielâstrategiapargon láá kuullâm konkreetliih tooimah sämikielâlij palvâlusâi čuosâtem já koordinistem várás. Taah láá ei. sämikielâlijn palvâlusâin tiedettem, sämikielâlij pargei kielâtááidü merkkim uáinusân

kielđá nettisiiđoin já äššigáspalvulusást, taarbâšlij váiloo luámáttuvái karttim já jurgâlem sâmielân, kielâkurssâtáarbui karttim, kielâlahâškovlim sehe tulkkâ- já jurgâleijeeresursij karttim. Ucjuvvá já lánuduv kieldah láá mävsiškuáttám merhâšitteht aledum säämi kielâlase, mon ulmen lii turviđ sâmielâlij pargei já palvulusfállei finnimvuodâ. Aanaar já Suáđikylá kieldah láá eidu kiedâvušmin ääši.

Sâmmiliih ääsih miätá Suomâ. Sâmmilij päikkikuávu ulguubeln sâmielâliih kieldâ ornim palvulusah láá válduääšist sâmielâ máttááttâs lá arâšoddâdempalvulusah. Sâmielâlii arâšoddâdem uárnejeh Ruávinjargâ, Oulu já Helsig kaavpugeh. Rijjâ čuovviittäspargo sâmielâ kuursâid láá ornim aainâs-uv Oulu, Ruávinjargâ, Jyväskylä já Tuárnus aalmugopâttuvah. Kalga huamášid, ete ovdâmerkkân sâmielâ algâkurssâ ij kuittâg västid sâmielâlii ulmuu tárboid.

Tavlustuvâst láá oovdânpuohtum stuárráamuuh sâmielâlii ulguupiälásiih sâmmilâščuáhih já sâmmilij já toi ulmui meeri, kiäin lii sâmielâ merkkejum eenikiellân aalmugregisterân ive 2019 tiäđui mielđ. Lovoin puáhtá huamášid, ete meiddei sâmielâlii ulguubeln láá iáruh tast, mon stuorrâ uási sâmmilij láá merkkim sâmielâ eenikiellân.

Tavlustâh 1. Sâmmiliih já ulmuuh, kiäin lii sâmielâ eenikiellân aalmugregistertiäđuin stuárráamuin čoohejijn sâmielâlii ulguubeln 2019. Käldee: Lovottâhkuávdáš, Heikkilä et al. 2019

	sâmmiliih	sâmielâ eenikiellân aalmugtiätuvuáhâduvâst	Aalmugtiätuvuáhâdâheenikielâlij uásus sâmmilijn
Ruávinjargâ	520	173	33 %
Oulu	352	133	37 %
Helsig, Espoo, Vantaa	480	104	21 %
Tampere	89	17	19 %
Turku	64	12	18,7 %

Lovoi mielđ Oulust já Ruávinjargâst suullân oovtâ kuálmádâsâst sâmmilijn lii aalmugregisterân merkkejum eenikiellân sâmielâ, ko uáivikaavpugkuávlust, Tamperest já Tuurkust tuše oovtâ viđâdâsâst. Taa kalga huamášid aalmugregistereenikielâ čuolmâid, adai ij pyevti keččâđ, ete sâmielâ sárnooh liččii tuotâvuodâst almottum meeri. Koskâvuotâprooseent puáhtá kuittâg anneeđ sundeadeleijen, ko SÁRA-tutkâmušâst viárdâdellii sâmmilij mere ulmuu jieijâs almottum eenikielâin, já taan-uv tábâhtusâst Oulu já Ruávinjargâ pajaneh oovdân čielgâsávt sâmielâlumos čuákkim (Heikkilä et al 2019: 115).

1.1.5.2 Staatâhaldâttuv sâmikielâliih palvâlusah

Čuávuvâžžân oovdânpuáhtojeh tavlustâhhân toh tiäđuh, moh láá finnimnáál staatâhaldâttuv sâmikielâlijn palvâlusâin. Tarkkuustállâmpaje ääigi motomeh staatâhaldâttuv virgeomâhááh láá pyeredâm sâmikielâlijd palvâlusâidis. Kuittâg tavlustuvâst puáhtá uáiniđ, ete maangâ virgeomâháást váiluh ain vuáđuiävtuh sâmmilij kielâlij vuoigâdvoođâi olášumán, ijge ovdâmerkkân puoh nettisijđoin lah ubâ tiätu tast, maht äššigâs puáhtá ášástállâđ sâmikielân. Eromâš čuolmah láá šoddâm viijđes sirduumist vâldikodálâš suomâ- já ruotâkielâláš palvâlemnúmeráid sehe nettiášástállâm lasanem huolâthánnáá tast, ete sâmikielâláš nettiášástállâm ličij tohhum máhđulâžžân.

Tavlustâh 2. Staatâlij palvâlusâi finnimvuotâ sâmikielân. Käldee: Sämitigge 2020 já virgeomâhái nettisijđoh.

Virgeomâháš:	Tiätu sâmikielân ášástâlmist	Sâmikielâliih nettisijđoh	Máhđulâšvuotâ ášástállâđ sâmikielân
Etikuávdáš	—	tavesâmikielâliih ravvuuh etinumerân suáittimist, varâlâšvuotâtiäđättâsah sâmikielân	—
Aalmugiälättâhlájádâs	lii	nettisijđoin tiäđuh kuulmâ sâmikielân, šleđgâlâš ášástállâm ij máhđulâš	tavesâmikielân
Laapi kááijumlájádâs	—	—	tulkummáhđulâšvuotâ
Laapi IJP-kuávdáš	—	Pisovááh sijđoh tavesâmikielân, nuorttâlâšlaavâ miäldásiih ääših nuorttâlâškielân	tulkum, äššikirjejugâlusah
Laapi kuávluhaldâttâhvirgádâh	—	Pisovááh sijđoh tavesâmikielân	tulkum, äššikirjejugâlusah, ohtâ sâmikielâláš pargee
Laapi keerrivriehti	—	nettisijđoin tiäđuh puoh sâmikieláid	tulkum, äššikirjejugâlusah,
Laapi maistraat / Digi- já aalmugvirgádâh	tavesâmikielân ášástâlmist	—	ohtii ohhoost tavesâmikielân
(Laapi) olgospeerrâmvirgádâh	—	—	máhđulâš

Virgeomáhás:	Tiätu sämikielân ášástálmist	Sämikielálih nettisijđoh	Máhđulášvuotâ ášástállâđ sämikielân
Eennâmmittedemlájádás	—	Eennâmmittedemlájádás nettisijđoh tavesämikielân, mutâ nettiášástállámmáhđulášvuotâ lii tuše suomâkielân.	?
Mela	lii	tavesämikielân já siskáldás kávnnoo meiddei anarâš- já nuorttâlâškielân	máhđuláš
Palgâsij ovtâstus	—	tavesämi- já anarâškielálih siskáldásah	máhđuláš
Tave-Suomâ tulli	—	—	máhđuláš
Poolis	—	uási šleđgâlii ášástálmist luhostuvá tavesämikielân	Ruávinjaargâst ohtâ tavesämikielâlâš poolis
Räjikocceemlájádás	—	Pisováh teevtah já motomeh luámáttuvah tavesämikielân	?
PI-palvâlusah	sämikielân muštâluvoo, maht puáhtá ášástállâđ suomâkielân	tiätuvihko	Ucjuuvâst
Viäruhaldättâh	lii	Kuávdás luámáttuvah tavesämikielân, ravvuuh eres sämikieláid OmaVero-palvâlus suomâkielân (koveliik tevdimravvuuh sämikielân)	Avelist já puhelimáin ohtii ohhoost

1.2 Tutkâmuš toohâmvyehi já amnâstâh

Taan lovvoost muštâluvoo tutkâmpoosees ovdânem, kevttum metodij já čuákkejum amnâstuv pirrá.

1.2.1 Stivrimjuávkku

Tutkâmuš valmâštállui oovdeb Säämibaromeetter (Pasanen 2016) já joođoost lamaš ruotâ kielâbaromeetter vuáđuld. Kielâbaromeetter pargoost lii stivrimjuávkku, mii västid baromeetter olášumeest, tutkâmtiäđu almostimist sehe puátusij ávhástálmist kielálij vuoigâdvoođai já kielâpolitiik oovdedmist. Stivrimjuávhu pargon lái:

- 1) meridiđ baromeetterij siskáldásái já metodologia kyeskee koččámušáin
- 2) meridiđ koččámušáin
- 3) čuávnuđ baromeetterij valmáštume já toimáđ totkei toorjân valmáštálmist

Stivrimjuávhu teivádmijn kiedávuššojii jieškote-uv baromeetter tutkâmkoččámušah, čuosáttâhjuávhu juksâm sehe amnâstuv čokkimân já kiedávušmân lahtojeeje ääših.

Stivrimjuávhu jesâneh lijiii:

spesialäššitobdee Vava Lunabba (sj.) 1.8. 2020 rääjist Linda Lindholm	riehtiministeriö
jodetteijee äššitobdee Mikko Aaltonen	riehtiministeriö
spesialäššitobdee Panu Artemjeff	riehtiministeriö
kielâaašij räđiolmooš Corinna Tammenmaa	riehtiministeriö
jodetteijee Kaisa Alanne	Peljittemij litto
spesialtotkee Pasi Saukkonen	Helsing kaavpug
tutkâmjodetteijee Marianne Pekola-Sjöblom	Suomâ kieldälitto
totkee Annika Pasanen	Helsing ollâopâttâh
totkee Marina Lindell	Åbo Akademi
tutkâmjodetteijee Lauri Rapeli	Åbo Akademi
totkee dooseent Päivi Rainö	Humanistläš áámmátollâškovlâ

1.2.2 Čuosáttâhjuávkku

Čielgádâs ulmen lii karttiđ sâmikielâlij palvâlusâi olásume já kevttai feerimijd palvâlusâin nuuvt vijđáht ko máhđulâš, já tondiet čuosáttâhjuávkkun väljejuvojii puoh sâmikielâliih tievâsahasiih ulmuuh Suomâst. Čielgâdempargo amnâstâh čuákkejui jiečânávt tevdimnâál kojâdâllâmluámáttuvâiguin, moh lijiii sehe pááppár- já nettihäämist.

Vuáđujuávhu váldusin väljejuvojii puoh tievâsahasiih ulmuuh, kiäi eenikiellân, lii aalmugtiätuvuáháduvâst merkkejum sâmikielâ. Taat lii keevâtlávt áinoo juávkku, mon tutkâmušân puáhtá valjiđ, jis ulmen lii juksâđ nuuvt stuorrâ uási sâmikielâlijn ko máhđulâš. Sâmitiggeest lii jieijâs valjâluvâttállâm ulmuin, kiäin lii jienâstemvuoigâdnuotâ sâmitiggevaaljâin, mutâ taat register ij västidičij táárbun, ko aldagin puoh sâmmiliih iä lah sâmikielâliih. SÁRA-tutkâmušâst (Heikkilä et al. 2019: 110–11) vuáđujuávkkun kuullâm sâmikuávu ulguubeln ässee sâmmilijn sâmikielâ lâi merkkejum eenikiellân aalmugtiätuvuáhádâhân 13 prosenttist. Kojâdâlmân västidâm ulmuin 14 % almottii áinoo eenikiellânis mottoom sâmikielâ, mutâ taan lasseen 17 % almottii eenâb ko oovtâ eenikielâ,

táválumosávt tavesämikielâ já suomâkielâ. Taat addel váhá sunde toos, mon verd sämikielâ eenikiellânis feerim ulmuin láá puáhtám pääccid sämikuávlun ulguubeln meddâl taan tutkâmušast, ko lii turvâstum tuše aalmugregister eenikielâmerkkimáid.

Váldusân kuullâm ulmui juksâm várás Digi- já aalmugtiätuvirgáduvâst uccui lope tiäđui čuággimân aalmugtiätuvuáháduvâst. Čuággimân siskeldittojii puoh ulmuuh, kiäh lijjii čuággimääigi tievâsahasiih já kiäi eenikiellân lii merkkejum sämikielâ aalmugtiätuvuáhádâhân. Čuággim siskeldij ulmui nommâ- já čujottâstiäđuid, päikkikielâ sehe aalmugtiätuvuáhádâhân merkkejum eenikielâ. Lasseen tiättun finnejui váldusân kuullâm ulmui šoddâmiivij lovottâhláš juáhásem, mutâ šoddâmiveh iä lam ovtâstitemnáál eres persovntiäđuiguin.

Sämikielâlij ulmui juksâm väljejum metodáin lii hästee. Tegu ovdil páhudui, aalmugtiätuvuáháduv eenikielân kyeskee tiäđuin láá vááijuvvuodah, moh vaiguttii tutkâmuš olášutmân. Väljejum váldusáin puovtij juksâđ tuše uási čuosâttâhjuávhust, ko uásist sämikielâlijn lii suomâkielâ aalmugtiätuvuáhádâhân registeristum eenikiellân.

1.2.3 Amnâstem já kojâdállâmluámáttâh

Amnâstem várás kojâdállâmluámáttâh rahtui kyehti version: váhá käärzib kojâdállâm sämmilij päikkikuávlun ulguubeln ässeid (LABDOS 2) sehe váhá vijdásub kojâdállâm päikkikuávlun kieldâi ässeid (LABDOS 1). Kyehti versio tarbâšuvvojii, ko merhâšittee uási sämmilij kielâlijn vuoigâdvođâin láá vyeimist tuše sämmilij päikkikuávlust, iäge puoh sämikielâlijd palvâlussáid kyeskee koččâmušah lah tondiet teháliih kuávlun ulguubeln ässeid.

Puoh váldusân kuullâm ulmuid vuolgâttui poostâ miel kojâdállâmluámáttâh oovtâst čuávusreiváin. Čuávusreeivâst västideije muštâlui meiddei URL-čujottâs (internet-čujottâs), kost siämmálágán luámáttuv puáhtá eelliđ tevdimin šleđgâlávtt. Reevâst lâi miel västidemkooveert, moin pááppárluámáttuv puovtij toimáttid Giellagas-institutân Oulu ollâopáttâhân.

Amnâstem vuáváádijn árvuštállui, maht neetist västidem kolgáččij olášuttid teknisávt. Algâalgálii tutkâmvuávám ráhtidijn nettiluámáttuv kevttim ij lam vala suogârdállum, mutâ pargo ovdándijn almonij, ete uásist västideijein neetist västidem lii vuohâsub muulsâiähtu já puáhtá tondiet lasettid västádâsâi mere. Nettikojâdállâm olášuttui Webropol-ohjelmáin. Čuosâttâhjuávkun kulâhánnáá västideije karvem várás nettikojâdállâm URL-čujottâs ij juohhum aabâs almolávtt, mutâ tot tiedettui puoh váldusân kuullâm ulmuid kojâdállâmluámáttuv čuávusreeivâst. Epiulmemiäldásij tâi čájádittee västádâsâi máhđulâšvuotâ árvuštállui uáli uccen, veikâ nettiluámáttâhân puovtij prinssiipist västidid kii peri, kiäst lâi luámáttuv URL-čujottâs tiäđust.

Luámáttuvâi já aalmugtiätuvuáháduv adelem váldus čujottâsâi printtim ostui ulguupiälâsâi irättâsâst. Luámáttuvah já västidemkovertah vuolgâttuvvojii Oulu ollâopâttuvâst. Taam pargo tipšoi tutkâmušassistent Sonja Tanhua. Luámáttuvâi vuolgâttäm ájánij keevâtilij čuolmâi tiet já tondiet luámáttuvvâid jo merkkejum västidempiveeri 8.11.2020 lâi motomâid västideijehdâi liijkâs forgâ kojâdâllâm puáttim maŋa. Västidemâigi kuhedui 15.11.2020 räi. Kalga huámâšid, ete västidemâigi ij tast huolâhännâá lamaš viehâ kukke toid västideijehdâi, kiäid koovert juovdâi iäskân viehâ alda algâalgâlii västidemâigi nuuhâm tâi ton maŋa. Taat lii puáhtâm vaiguttiid västâdâsâi miärân.

Tutkâmuš aamnâstmist tiedettui kuohtii Yle Säämi peht: tutkâmušâst almolávt 28.10.2020 já västidemâigi kuhheedmist 9.11.2020. Lasseen västidemâigi kuhheedmist tiedettui Facebookist kylâi já sâimikuávu kieldâi ässeefoorumij peht sehe sâimiseervij siijđoi peht. Tiäđättâsâst muštâlui, ete kojâdâlmân lii máhđulâš västidid, veikâ ij ličij finnim kojâdâllâm poostâ miel. Tiäđättâsâi maŋa pottii motomeh ohtâvuotâvâldimeh já ohtâvuodâ váldâm ulmuideh adelui nettiluámáttuv URL-čujottâs. Čielgâdempargo rähtee meiddei arvâlij oovdeb Säämibaromeetterist (Pasanen 2016: 16) finnejum feerimij vuáđuld, ete anarâš- já nuorttâlâškielâlij västideijehdâi meeri sáttá päacciid váldusist uccen. Tondiet västidemuámáttuvah printtejuvvojii meiddei nuorttâlâij sijdâčuákkim vistijd sehe pivdojii jyeheid Nuorttâlâšräädi sehe Anarâškielâ seervi šledgâpostâlistoost.

Luámáttuv rááhtus já kielah

Luámáttâh rahtui Säämibaromeetter 2016:st kevttum kojâdâllâmkoččâmušâi sehe ive 2020 kielâbaromeetter ruotâkielâlâid čujottum luámáttuv vuáđuld. Luámáttuv rähtimist tom keččâlii toohâđ nuuvt ohtâlâssân ruotâkielâlâid čujottum luámáttuvvâin ko máhđulâš, vâi amnâstuvah liččii uásild meiddei viärdâdâlmist koskânis. Aaibâs siämmáálágân koččâmušâid ij kuittâg puáhtâm kevttiid kielâsiärvusij já kielâtiilij ereslágânvuodâ tiet. Iäruh Säämibaromeetter 2016:st kevttum koččâmušâi iähtun láá stuárráábeh, ko oovdeb baromeetter vuájui tiervâsvuotâpalvâlussâid já ton amnâstâh čoggui puhelinsahhiittâlmijguin ijge luámáttuvâiguin.

Numeristum koččâmušah lijjii 36 (sâmmilij päikkikuávu kieldâi västideijehdâi tâi 34 (eres västideijehdâi). Numeristum koččâmušâi lasseen luámáttuvâst lijjii tiätu čuággâin riijáht tevdimnáál kommentkiedih, moid västideijehdâi puohtii čäällid riijáht jieijâs huámâšuumijd. Nettiluámáttuvvâin lijjii siämmáánáál 46/43 numeristum koččâmuššâd; teknisij suujâi tiet motomijd pááppârluámáttuvâi koččâmušâid lâi kolgâm jyeheid kyehtin koččâmuššân nettiversiost, já riijáht tevdimnáál kommentkiedijd koolgâi lasettiid nettiluámáttâhân sierâ numeristum koččâmuššân. Nettiluámáttuvâi koččâmušâi siskâldâs lâi siämmâš ko pááppârluámáttuvâst.

Luámáttuv koččâmušah lijjii teemaatlávt juohhum čiččâm uásán:

- vuáđutiäđuh
- kielâtáidū
- kielâi kevttim
- kielâliih vuoigâdвуođah
- almolij palvâlusâi finnimvuotâ sâmi kielân
- sâmi kielâlij palvâlusâi ovdedemtáárbuh
- kielâatmosfâr västidejee kieldâst

Ko amnâstâh viärdádâlloo Säämibaromeetter 2016 -tutkâmuššâin, huámâšuvvoo, ete oovdeb baromeetter lâi amnâstem tááhust käärzib. Ive 2016 säämibaromeetterist lijjii 20 koččâmuššâd neelji uásist:

- tuávááš (8 koččâmuššâd)
- kielâliih vuoigâdвуođah (3 koččâmuš)
- almolij palvâlusâi finnim sâmi kielân (5 koččâmuš)
- sâmi kielâlij palvâlem ovdedemtáárbuh (4 koččâmuš)

Tegu ovdil almonij, sierâ sâmi kielah láá aalmugtiätuvuáhâduvâst sierrejum iäskán ive 2013 rääjist. Piergiimettum eenâblovvoost, 95 %:st váldus ulmuin lii merkkejum aalmugtiätuvuáhâdâhân eenikiellân tuše sierrihánnáá “sâmi kielâ”. Ko ij lam máhđuláš tiettiđ, mon kuulmâ sâmi kielân kojâdâllâm kolgâččij jieškote-uv västidejei vuolgâttiđ, tohui čuávuvâš čuávduš: Ucjuvvâ, länuduv sehe Suáđikylá ässeid vuolgâttuvvojii tavesâmi kielâliih já suomâkielâliih kojâdâllâmluámáttuvah, mutâ Aanaar kieldâ ässeid já eres Suomâ kuávluin ässeid kojâdâllâmluámáttuvah vuolgâttuvvojii puoh kuulmâ sâmi kielân sehe suomâkielân. Jis ulmuu sâmi kielâ lâi sierrejum aalmugtiätuvuáhâduvâst, luámáttâh vuolgâttui tiäđust-uv ton kielân sehe suomâkielân. Ucjuvvâ, länuduv já Suáđikylá kieldâ ässeid meridii leđe vuolgâthánnáá anarâš- já nuorttâlâškielâlijd luámáttuvâid, ko nelji luámáttuv lii stuorrâ pááppármeeri já nube tááhust lâi jo muuneeld tiäđust, ete tain kieldâin ääsih tuše muáddi ovtâskâs anarâš- já nuorttâlâškielâlii ulmuu. Suomâkielâlâš luámáttâh keččui tarbâšlâžžân vuolgâttiđ puohháid, ko aldagin puoh sâmi kielâliih iä mäati luuhâđ já čäälliđ sâmi kielâ, iäge puoh kirjâlii kielâ mätteehkin lah hárxánâm haldâttâhkielâ sánádâhân sâmi kielân.

1.2.4 Amnâstuv kiedâvuššâm

Postâvástádâssân puáttám luámáttuvah piämmojii siämmáá Webropol-tiätuvuáđun, kost šleđgâlâžžân adelum vástádâsah jo lijjii. Pargo tipšuu tutkâmušassistenah Giellagas-instituutist. Västidemuámáttuvah já västidejei čujottâstiäđuh iä ovtâstittum, vâi västidejei anonymiteet siäilui. Luámáttâhdata vyerkkejui Giellagas-instituut arkkâdâhân, kost tot sirdoo

siärvádâhtiedâlâš tiätuarkkádhân. Aalmugtiätuvuáháduvâst finnejum vááldus tuššâdui amnâstem maŋa.

Koijádállâmvästádâsâin čoggum šledgâlii amnâstuv kiedâvuššii Webropol-ohjelm riäiduiguin sehe Microsoft Excel -ohjelmáin. Amnâstâh analysistui sehe kvantitatiivlávtt já kvalitatiivlávtt. Kvantitatiivlii kiedâvušmist kalga huámášiđ, ete eidusiuh statistiikliih metodeh iä kevttum amnâstuv kärživuođâ tiet. Amnâstâh olesvuottân máhđulist motomij statistiiklij kiäčudmij toohâm, mutâ vyelijuávhoid, ovdâmerkkân kieldáid, jyehim maŋa amnâstâh lii liijkás uccáá vâi tom puáhtá tarkkuustállâđ statistiik vuovijguin. Amnâstuv kiedâvušmist amnâstuv stuárudâh lii huámášum, já talle, ko vuáđuamnâstâh lii uccáá, adeluvvojeh om. sundeadeleijee aldaárvuh tärhis prooseentuássusij saajeest. Kalga huámášiđ, ete veikâ suullân 300 koijádállâmvästádâs amnâstâh puáhtá statistiiklii uáinust orroođ uccen, tutkâmčuosáttuv iähtun koččâmuš lii merhâšittee stuorrâ datast: sâmikielâliih láá Suomâst olesvuottân-uv uccâ juávuš, ijge västideijee stuárusâš tutkâmamnâstâh Suomâ sâmikielâlij lah čoggum ovdil totkee tiäđui miel.

Ávus koččâmuššáid puáttám västádâsah já kommentkieddijd čallum huámášumeh láá jurgâlum suomâkielân, jis toh siteristojeh taan raportist. Veikâ maangâ ääši liččii piäluštâm sâmikielâlij algâlgâlij kommentij almostittem, taid meridii jurgâliđ västideijei anonymiteet suoijim tiet. Jurgâlusâid lii toohâm totkee já anarâš- já nuorttâlâškielâ tábâhtusâin totkee lii tärhistâm jieijâs tulkum olmâvuođâ kielâäššitobdein. Siteristum kommentijn ij meiddei muštâluu, mon kielân toh láá aalgâst čallum, ko anarâš- já nuorttâlâškielân västideijei meeri lii viehâ uce. Tavesâmikielâ västideijeeh láá eenâb, mutâ čallee kuávlukielâ já riehtäččäällim haldâšem tääsi puávtáččii leđe ovtâskâs ulmuu sierreijee tiäđuh.

2 Puátuseh

Taan lovvoost oovdânpuáhtojeh baromeetterkoijádâlmist finnejum kuávdáš puátuseh. Oovdânpyehtim lii juohhum luámáttuv miel oosijd vuáđutiáđuh, kielátáiduh já kielâi kevttim, kielâliih vuoigâdnuođah, almolij palvâlusâi finnimvuotâ sâmikielân já sâmikielâlij palvâlusâi ovdedemtáárbuh já kielâatmosfär västideijee kieldâst.

2.1 Amnâstâh

Amnâstâh čoggâšuvá koijádâllâmluámáttâhân jo-uv pááppár oolâ tâi neetist västidâm västideijei vástádâsâin.

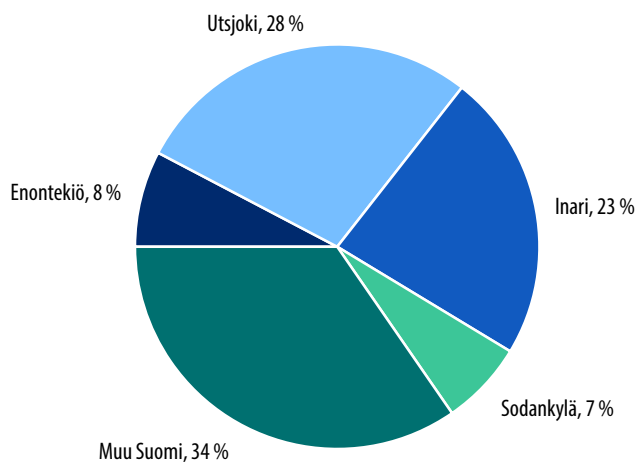
Sämmilij päikkikuávlun koijádâlmân västidii 187 olmožid já eres Suomâ koijádâlmân 104 olmožid, adai ohtsis koijádâlmân västidii 291 olmožid. Västideijein aainâs-uv 95 %:d (270 västideijed) pottii eidusii váldusist. Lasseen nettiluámáttâhân västidii 15 olmožid, kiäh almottii ete iä lamaš finnim reeivâ tutkâmuš ohtâvuođâst, sehe 6 ulmuu, kiäh iä västidâm koččâmušân reeivâ juovdâmist. Uási tain-uv västideijein lii puáhtám kuullâđ váldusân. Lasseen 17 luámáttâhhâd pottii nuuvt manjeed, ete ij lam máhđulâš siskeldittid taid tutkâmušamnâstâhân. Totkee kuittâg keejâi taid-uv vástádâsâid čoođâ já huámâšij, ete toh iä spiekâst almolii linjáast ennuvgin.

Tain, kiäid koijádâllâm vuolgâttui, västidii 19 %:d adai masa ohtâ viđädâs. Västidemprooseent ij tagarin lah hirmâd styeres, mutâ västid kuittâg koijádâllâmtutkâmušâi almolii västidemaktivlâšvuođâ onnáá peeivi. Sâmikuávlun ulguupiälâsijd tutkâm SÁRA-haavâst vuolgâttui koijádâllâmluámáttâh puoh 18 ihheed tiävdám sämmiláid jyehi kuávlust; västidemprooseent lâi 23 % (Heikkilä & al. 2019: 84). Taan koijádâllâm váhá vyeleeb västidemprooseent puáhtá lohtuđ koijádâlmij vuolgâtmân já čuággimäigitaavlun lahtojeeje čuolmáid. Koijádâllâm olášittui kerdikoijádâlmân, ijge västidhännáá kuáđđám ulmuid vuolgâttum muštottâs. Västidemprosenttist ij lah ennuvgin iäru päikkikuávlun já eres Suomâ kooskâst, iäge meiddei päikkikuávlun sierâ kieldâi kooskâst lah viehâ stuorrâ iäruh, tegu Tavlustuvâst 3 almoon.

Tavlustâh 3. Kojjádállâm västidempooseent kuávlui mielđ sehe ubâlâšvuottân.

Kieldâ / kuávlui	Ulmuuh váldusist	Reevâ finnim västideijeh	Eres västideijeh	Västidempooseent
Iänudâh	129	23	—	18 %:d
Aanaar	330	55	8	17–19 %:d
Suáđikylá	102	13	3	13–16 %:d
Ucjuuhâ	369	82	2	22–23 %:d
Päikkikuávlui oht.	930	174	13	19–20 %:d
Eres Suomâ	500	97	7	19–21 %:d
Oles vááldus oht.	1430	270	21	19–20 %:d⁵

Ubâlâšvästidempooseent puáhtá vaiguttid tot, ete uási reevâin lâi västideijeh iäskán eidu ovdil reevân merkkejum macâtempeeivi, ijge tiätu kuhedum västidempooseent juksâm puohâid. Váldu-uási västádâsâin pottii kuábbáá-uv kojjádállâm pááppáruámáttâhân. Nettivästidempooseentlâšvuodâ kevttii 26 västideijeh kuábbáá-uv juávhust, adai 25 %:d eres Suomâ västideijeh já 14 %:d päikkikuávlui västideijeh.

Diagram 3. Kojjádállâm västideijeh juáhu kuávlui mielđ.

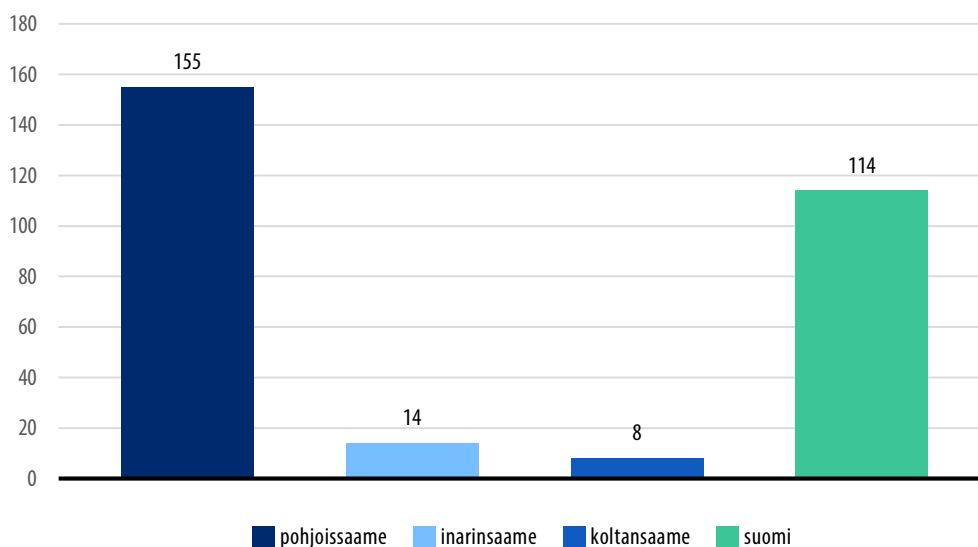
⁵ Piedgidem prosenttijñ kovvee tom, láá-uv mielđ tuše toh västidâmm ulmuuh, kiáh láá almottâm ete láá finnim luámáttuv (vuossâmuš prooseentloho) vái puoh kieldâ kuávlust västidâmm ulmuuh (nubbe prooseentloho)

Vástádásâi kuávluláš juáhásem amnâstuvâst uáinoo Diagramist 3. Amnâstuvâst láá mere tááhust enâmus västideijeeh sâmmilij päikkikuávlulguubeln sehe Ucjuvâst. Eres Suomâ västideijein suullân peeli lii Ruávinjaargâst, Oulust, Helsigist tâi Tamperest. Stuárráamuuh västideijeejuávhuh láá Ruávinjaargâst já Oulust, suullân viđádâs kuábbáast-uv.

Lii pyeri koččâmuš, mondiet suullân 80 %:d ulmuin kuodđii västidhännáá kojâdâlmân. Suujah pyehtih leđe maangah. Savâstâlmijn totkein sujân láá mainâšum eereeb iárrás tot, ete ij jieš feerii ääši tehálâžžân, vaibâsvuotâ tutkâmuššáid já luámáttuvváid sehe tot, ete ij osko tutkâmuš vaiguttiđ sâmikielâlâš palvâlussáid.

Luámáttâhân lâi máhđuláš västidiđ neelji kielân: suomâkielân, tavesâmikielân, anarâškielân já nuorttâlâškielân. Sâmikielân västidii 177 västideijed, 61 %:d västideijein. Lovo puáhtá anneeđ olluvân, ko huámmáš, ete sâmikielâ kirjálâš táidü ij lah jiešalnees čielgâ äšši eromâšávt puárásub aheluokain. Täärhib tiäđuh luámáttuv kielâvaljimist almoneh Diagramist 4.

Diagram 4. Kojâdâllâmluámáttuv kielâ valjim västidâm ulmui kooskâst.

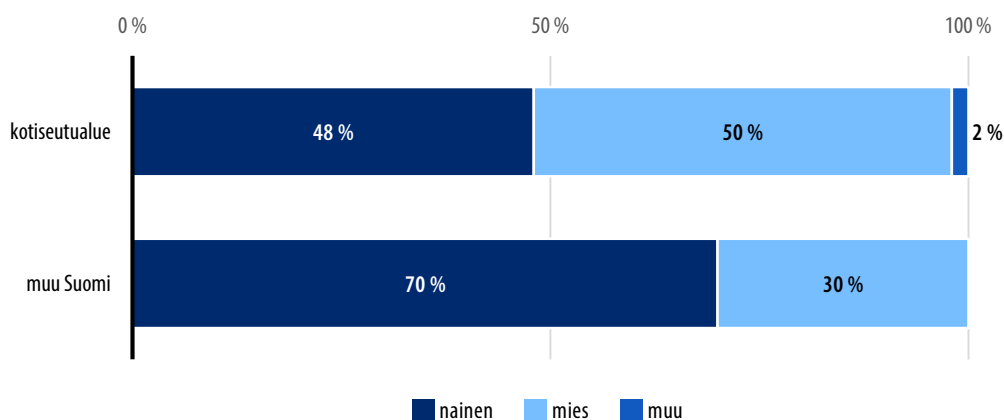
2.2 Västideije tuávááštiäđuh

Taan uásist kiedâvuššojeh toh tiäđuh, moh finnejuvvojii luámáttuv tuávááštiätu-uásist. Tiäđuh adeleh kove tast, moin naalijn västideijeeh ovdâsteh tutkâmušjuávhu já čuosâttâhjuávhu.

Ahe- já suhâpelijuáhásem

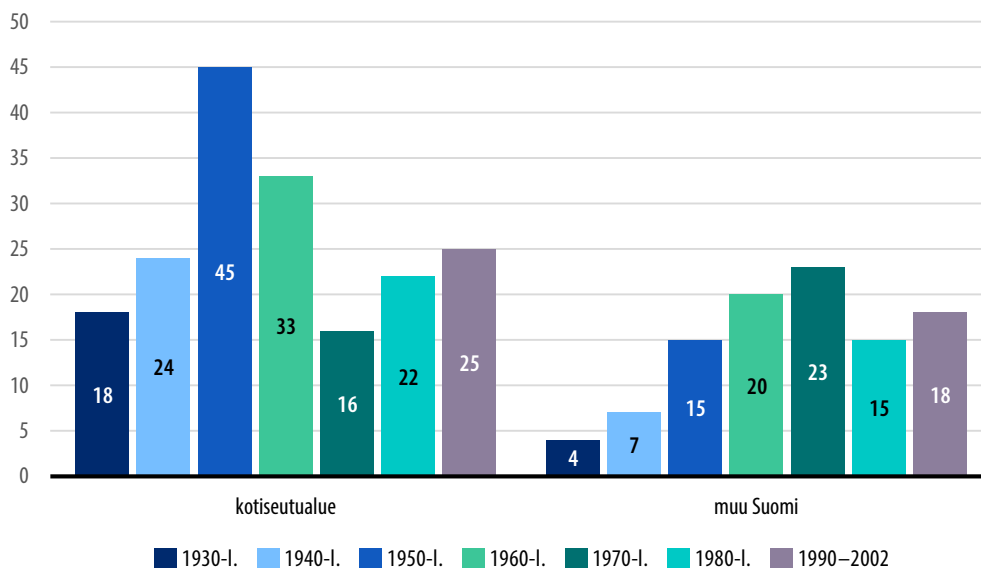
Västideije suhâpelijuáhásem lii täässiv päikkikuávlust; eres kuávluin Suomâst västideijein 2/3 láá niseh (kei Diagram 5). Meiddei päikkikuávlvlu já eres Suomâ västideije ahejuáhásemeh spiekâsteh nubijnis: päikkikuávlust elilâm ulmui uásus lii stuárráb já nube tááhust 1970-lovvoost šoddâm ulmui uásus ucceeb (kei Diagram 6).

Diagram 5. Västideije suhâpelijuáhásem

Diagram 6. Västidejei ahejuáhásem šoddámihelove miel.

Västidejei škovlimtääsi já sajadâh pargoelimist

Päikkikuávlv vástidejei škovlimtääsi lii čielgâsávt vyeligub ko eres Suomâ kuávluin: ohtâ niäljádâs lii čodâldittám tuše vuáđu- tâi aalmugškoovlâ, ko eres kuávluin Suomâst tuše 5 %:st váilu ucemustáá nube tääsi tođhos. Eres kuávluin peeleast vástidejein lii ollâškovlâtođhos, ko päikkikuávlust vástidejee uásus lii s. 30 %:d. Sâmmilij päikkikuávlust luánduiälättâsah láá merhâšittee iälättâs (17 %:d), mii vist ij kavnuu päikkikuávlv ulguupiälâsijn vástidejein. Eres Suomâst láá eenâb pälkkipargoost (60 %:d) ko päikkikuávlust (41 %:d).

Aalmugregisterân merkkejum eenikielâ

Tavlustâh 4. Váldus já västidejei aalmugregisterân merkkejum eenikielah

eenikielâ aalmugtiätuvuáháduvâst:	oles váldus jesâneh:	koijádâlmân västidâm ulmui jiejâs ibárdâs
sämikielâ	1354 (95 %:d)	81 (31 %:d)
tavesämikielâ	41 (3 %)	133 (49 %:d)
anarâškielâ	17 (1 %)	13 (5 %:d)
nuorttâlâškielâ	17 (1 %)	10 (4 %)
suomâkielâ	—	20 (7 %:d)
ij tiätu	—	10 (4 %)
ohtsis	1429	270

Tain västidejein, kiäid kojádâllâmluámáttâh lii vuolgâttum ko sist lii aalmugregisterist eenikiellân sämikielâ, 7 %:d almottii registerân merkkejum kielâ leđe suomâkielâ já 4 % iä tiättám, mii kielâid aalmugregisterist lii. Váldusist 95 %:st láá merkkejum eenikiellân sämikielâ já tuše 5 %:st sämikielâ lii sierrejum tave-, aanaar- já nuorttäsämikiellân. Västidejein 133s adai peeli almottii, ete sii aalmugregisterân merkkejum eenikielâ lii tavesämikielâ, veikâ oles váldusist návtt lâi tuotâvuodâst tuše 41:st adai 3 %:st tábâhtusâin já olesvástádâsprooseent miäldásâš vuordum árvi ličij suullân 10 västidejed, kiäin lii tavesämikielâ eenikiellân. Almottum aalmugregisterân merkkejum eenikielâi miel oroččij meiddei, ete masa puoh (13/17) váldusist leijee anarâškielâliih liččii västidâm kojádâlmân, mutâ taat illá tuálá tiäivás. **Lii čielgâs, ete merhâšittee uási västidejein iä tieđe, mii sijnân lii merkkejum eenikiellân, já uásist tiätu lii meiddei puástud.** Uási iä tieđe, ete sist lii sämikielâ eenikiellân. Merhâšittee uási jurdeh, ete eenikielâ lii merkkejum tárkká kielâ miel, veikâ merkkimin lii tuše sämikielâ. Totkee finnij meiddei amnâstem ääigi ennuv ohtâvuotâvâldimijd, main kojâdellii, mondiet sämikielâlâš olmooš ij lah uázžum kojádâllâm. Masa puohâin tain tábâhtusâin čielgiittâs lâi tot, ete ulmuu eenikiellân lii aalmugregisterân merkkejum suomâkielâ. Taah puátuseh adeleh mielâkiddiiváá kove tast, mon ruossâlâs tiäđu aalmugregisterân merkkejum eenikielâ addel sämmilij eenikielâtiileest.

2.3 Västidejei kielâtaáiddu já kielâi kevttim

Taan uásist tattuu västidejee jiejâs arvâlus jiejâs kielâtaáiddust já tast, kost sun lii oppâm já oommâm sämikielâ. Västidejein kojâdui jiejâs arvâlus kielâtaáiddust puoh kuulmâ Suomâst sarnum sämikielâst sehe suomâkielâst.

2.3.1 Kielátáidu

Västideijeid tattuu árvuštállâđ sierâ a) njálmálii tááidu, b) kirjálii tááidu já c) iberdem jyehi kielâst⁶. Čiákkáduvâst lijji vittâ tääsi já kielátáidu árvuštállui čiákkáduvâin ollásávt – pyereest – tuđâttetteht – váhá – ij ollágin. Lasseen luámáttuvâst lâi riijáht tevdimnáál kommentkieddi kielátáidukoččâmušâi maŋa.

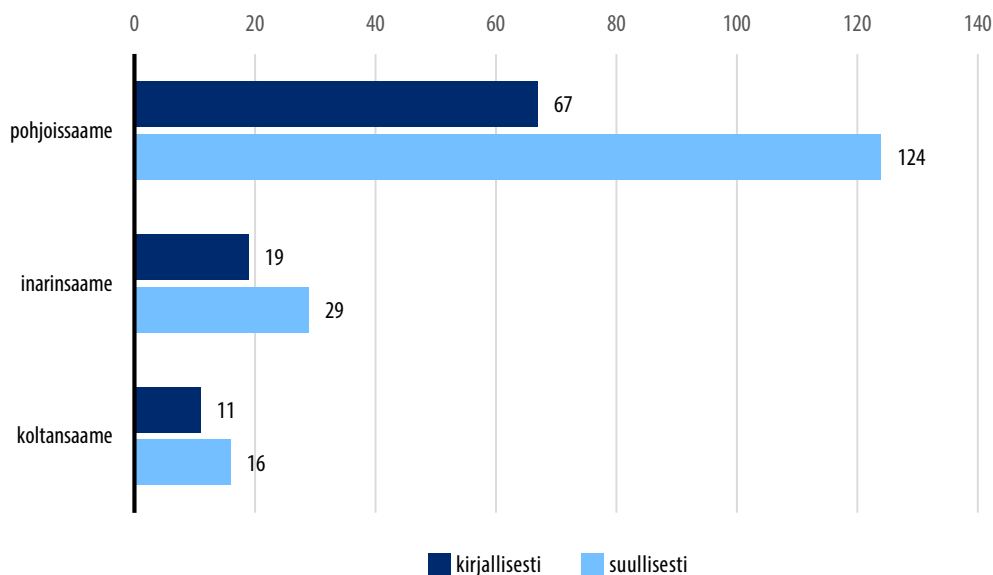
Kielátááidu jiešraportistem ij pyevti anneeđ objektiivlâš valdâlmin kielátááidust, ko tom ij pyevti mahten mittediđ tággáár amnâstem ooleest. Koččâmuš lii-uv västideijee jieijâs feerimist jieijâs kielátááidu pirrá. Jieijâs feerimân pyehtih vaiguttiđ maangah tahheeh eromâšávt talle, ko koččâmuš lii uhkevuálásii kielâst, mon sirdum suhâpuolvâst nuubán lii lamaš potkânâm, kielâ lii lamaš škovlâmáttáttâskiellân tuše viehâ uánihis ääigi, kielâ kirjekiellâ lii nuorâ já kielâ oinumvuotâ siärváduvâst lii lamaš ucce.

Kielátáidu sâmikielâin

Diagramist 7 láá oovdânpuohtum toh västideijeeh, kiáh láá raportistám jieijâs mättiđ kielâ ucemustáá tuđâttetteht. Taan raportist kielâ ‘sárnoo’ ráäji lii pieijum *tuđâttettee* njálmâlâš kielátááidun. Ráäji ličij puáhtám asáttiđ meiddei toos, ete västideijee almoot mättiđ kielâ ucemustáá pyereest, mutâ tággáár rajimáin uási kielâsárnoin pääcih veltihánnáá meddâl. Kuhes assimilaatiopolitik maŋa sâmmilijn lii távjá hiäjus kielâlâš jieštobdo já sij pyehtih hiäjušid jieijâs kielátááidu, ovdâmerkân tondiet ko iä lah oppâm kielâ škoovlâst. Totkei láá adelum meiddei sâmikielâ siärvusist maangah anekdootliih feerimeh, main sâmikielâ eenikiellâlâš sárnoo árvuštâl jieijâs kielátááidu “hiäijun”. Távjá tain čujottuvvoo toos, ete sárnoo ij lah uázžum ollágin škovliittâs jieijâs kielâst tâi ij tuubdá haldâttâhlii já akateemisii uđâssánáduv. Sárnoo rajim toid, kiáh feerejih jieijâs sárnuđ kielâ ucemustáá tuđâttetteht, ráijee tot-uv veltihánnáá meddâl motomijd kielâsárnoid, tegu meiddei toid, kiäin lii passiivlâš kielátááidu teikâ noonâ tobdočoonâs kielân, mutâ ij aktiivlâš kielátááidu. Muáddi västideijee (vuálá 10s) raportistii, ete iä määti iäge ibbeerd monnân sâmikielâ ollágin.

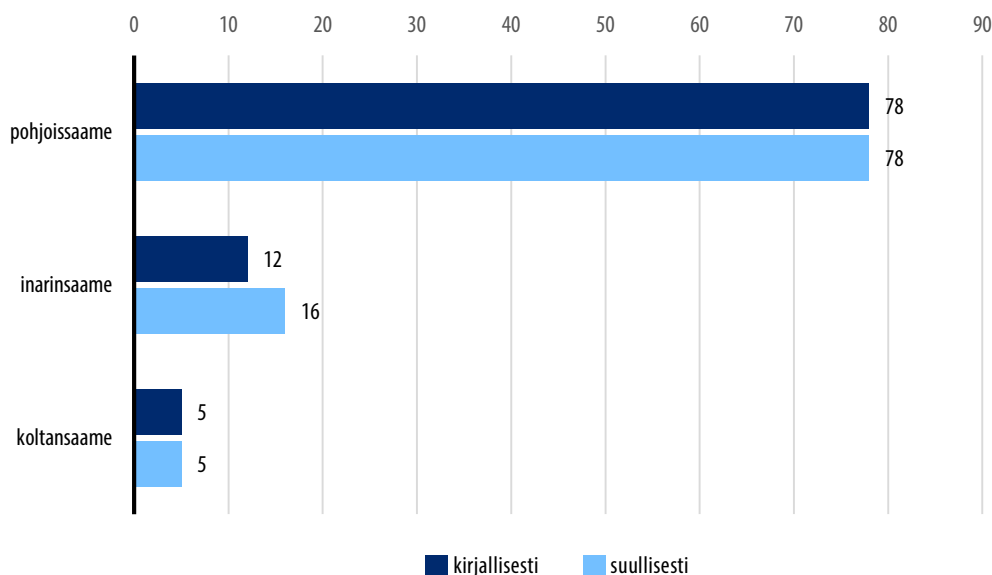
6 Tavesâmikielâlii nettuluámáttuvâst lâi feilâlâvt puástu sääni “pyereest” – sääni saajeest, mii lii puáhtám vaiguttiđ uásán puátusijn

Diagram 7. Västideijeh, kiáh almotteh mättiđ sämikielâ ucemustáá tuđättetteht päikkikuávlust.

Stuárráamus uási västideijeh láá sämikielâ sárnooh. Tavesämikielâ lii enâmus mattum kielâ. Puoh sämikielâin njálmálâš táidü lii huámášitteht kirjálâi tááidü nanosub päikkikuávlust. Paijeel 90 %:d päikkikuávlust västideijeh raportistii mättiđ mottoom sämikielâ njálmálávt ucemustáá tuđättetteht. Päikkikuávlust västideijeh 124s adai kyehti kuálmádâs almotteh mättiđ tavesämikielâ njálmálávt ucemustáá tuđättetteht, mutâ tuše suullân peeli tast, 67s adai váhá paijeel kuálmádâs, kirjálávt. Västideijeh 29s adai s. 15 %:d almotteh jieijâs mättiđ anarâškielâ njálmálávt ucemustáá tuđättetteht já ohtâ lovádâs kirjálávt. Nuorttâlâškielâ raportisteh mättiđ ucemustáá tuđättetteht 16 västideijeh adai vuálá 10 %:d västideijeh njálmálávt já 11 västideijeh kirjálávt.

Diagram 8. Västideijeh, kiáh almotteh mättiđ sämikielâ ucemustáá tuđättetteht päikkikuávlv ulguubeln.

Eres Suomâ amnâstuvâst västideijehin suullân 90 %:d mättih ucemustáá oovtâ sämikielâ tuđättetteht njálmálávt. Vááijuv 80 olmožid adai kulmâ niäljádâs västideijehin keččih jieijâs mättiđ tavesämikielâ ucemustáá tuđättetteht sehe njálmálávt já kirjálávt. Kalga huámášiđ, ete njálmálii já kirjálii tááiđust ij lah merhâšittee iäru päikkikuávlv ulguubeln. Eres Suomâ kuávluin ässei ahejuáhásem, škovlimtääsi já västideijehi valjâšume vaaigut taan ääšist merhâšittee ennuv, ko puáđus lii aabâs nubelágán ko päikkikuávlust. Puáhtá meiddei tulkkuđ, ete päikkikuávlv ulguubeln kojâdâlmân láá västidâm toh, kiäin lii noonâ kielâtáidu. Tuše muáddi västideijeh (5s) keččih jieijâs mättiđ nuorttâlâškielâ tuđättetteht. 16 västideijeh sárnuh já 13 čäälíh anarâškielâ ucemustáá tuđättetteht.

Suomâkielâ táidu

Västideijehi feerim jieijâs suomâkielâ tááiđust lii iänááš pyeri. Päikkikuávlv västideijehin s. 60 %:d keččih jieijâs mättiđ suomâkielâ ollásávt já ohtâ kuálmádâs pyereest njálmálávt. Suomâkielâ keččih jieijâs mättiđ kirjálávt ollásávt vuálá 50 %:d já pyereest ohtâ kuálmádâs. 86 %:d västideijehin äddee suomâkielâ ucemustáá pyereest, 61 %:d ollásávt. Eres kuávluin Suomâst 88 %:d keččih jieijâs mättiđ suomâkielâ ollásávt já 99 %:d ucemustáá pyereest. Eres Suomâ kuávluin suomâkielâ mättih kirjálávt ollásávt 78 %:d já pyereest 16 %:d.

Ko viärdádâl raportistum kielâtááidu, huámmáš, ete västideijehi pyeremusávt mättim kielâ lii suomâkielâ. Kalga kuittâg huámášiđ, ete tággáár viärdádállâm ij lah jïärmáá taan amnâstuvâst, ko puoh västideijeh láá västidâm puoh sämikieláid kyeskee

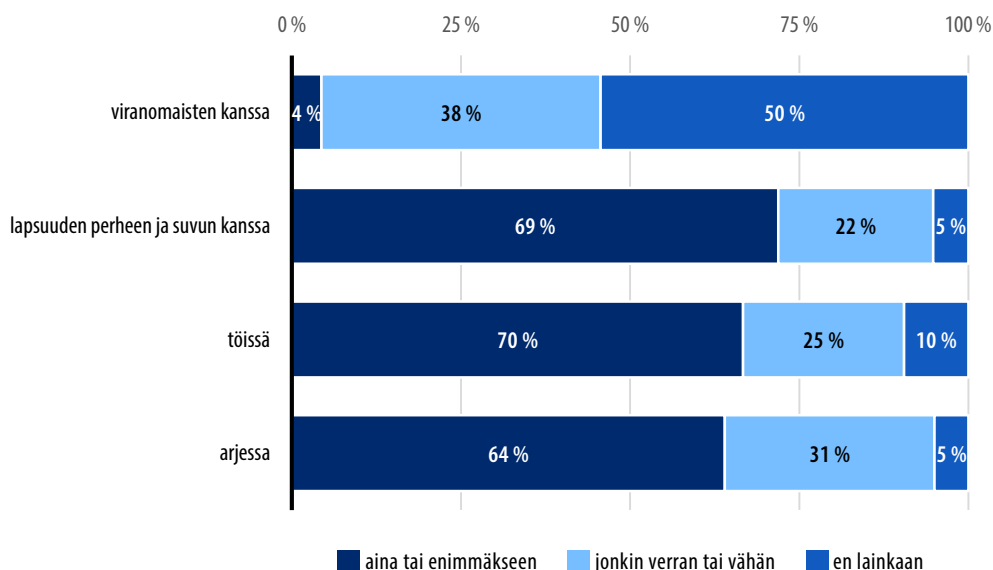
kielátáiduarvâlmân, iä tuše jieijâs kielân kyeskee. Vástádâsâin lii tehálâš, ete päikkikuávlust s. 60 %:d keččih jieijâs addiđ já mättiđ suomâkielâ njálmáávt ollásávt. Jis keččâp ovdâmerkkân Ucjuvâ vástádâsâid, 58 %:d keččih jieijâs addiđ tavesämikielâ ollásávt já 51 %:d suomâkielâ. länuduvâst 70 %:d västideijein äddee tavesämikielâ ollásávt já 57 %:d suomâkielâ. Veikâ sämikielâlij väldikielâ táidü ij vaaigut vuoigâdvuotân uázžuđ sämikielâlijd palvâlusâid, lii čielgâs, ete čuolmah sämikielâlij palvâlusâi ornimist láá eromâš merhâšiejeh tain tiilijn. Eromâšávt aheulmui sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusâin pyehtih leđe tileh, main suomâkielâlâš palvâlus já sämikielâlâš äššigâs iä teivâd já tile puáhtá leđe joba varâlâš pyecceetorvolâšvuodâ tááhust. Eres Suomâ kuávuin västideijeij feerejum suomâkielâ táidü lii huámášittee aaleeb ko päikkikuávlust. Taat lahtoo luándulávt västideijeij aassâmpirrâsân, aheráhtusân já škovlimtáásân.

2.3.2 Kielâi kevttim

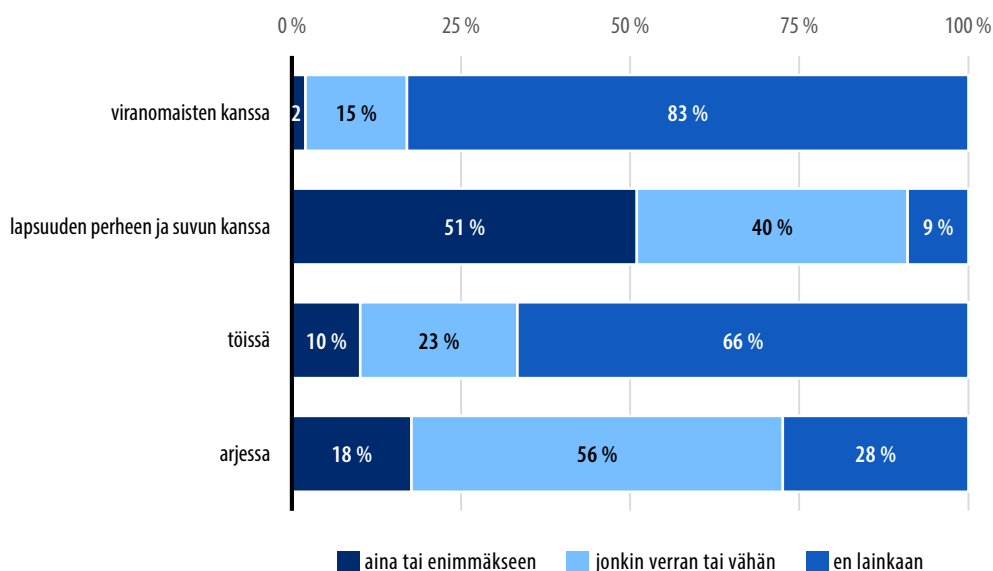
Uásist tarkkuustâllojeh sämikielâi kevttim já kielâvaljimeh västideijeid pieijum koččâmušâi já sii aaleb vástádâsâi miel.

Päikkikuávu västideijeh kevttih sämikielâ ennuv argâeellimstis. Päikkikuávlust 63 %:d västideijein kevttih jieijâs aargâst já 50 %:d pargoellimstis ucemustáá enâmustáá sämikielâ. Masa 70 %:d kevttih pärnivuođâ perruin já huolhijguin enâmustáá sämikielâ. Lii merhâšittee, ete virgeomâháiguin ášástâldijn 3 % kevttih enâmustáá sämikielâ, 13 %:d mottoom verd, 25 %:d uccáá já peeli iä ollágin. Vástádâsâin almoon čielgâsávt, ete västideijeh iä keevti virgeomâháiguin kielâ, mon mudoi kevttih eellimstis enâmus.

Diagram 9. Sämikielâ kevttim päikkikuávlust.

Diagram 10. Sämikielâ kevttim päikkikuávlulguubeln.

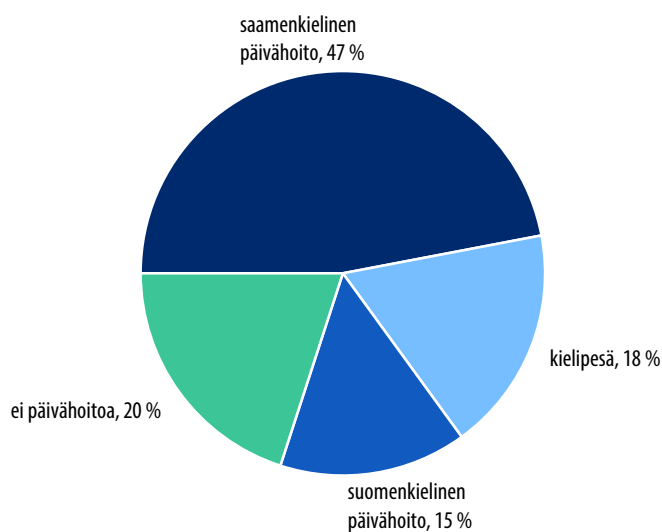

Sämikielâ kevttim päikkikuávlulguubeln oro aabâs nubelágánin. Häärvis kevttih kielâ ain tâi enâmustáá pargoost tâi virgeomâháiguin, mutâ argâpeeivist kuittâg vááijuv ohtâ vidâdâs. Vidâdâs iä keevti sämikielâ aargâst ollágín. Tehálmus sämikielâ kevttimarena sämikuávlulguubeln lii pärnivuođâ peerâ. Olátteijee maangâs kevttih sämikielâ meiddei pargostis: kuálmádâs västideijein kiávttá sämikielâ pargostis aainâs-uv motomin.

Párnái arášoddâdem já škovlâmáttáttâs kielâ

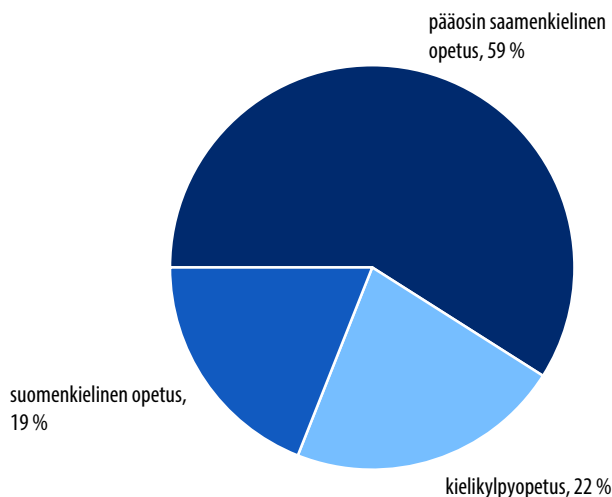
Västideijein kojâdui, mon kielâlii peivitiþsoost tâi škoovlâst sii párnááh láá. Taan koččâmuš västideijen valjâšuvvii toh, kiäin láá párnááh. Sierâ sâmi kielah láá pieijum oohân tain västâdâsâin västideijein uccâ mere tiet. Västideijeemere tiet tiäduh láá čujosliih.

Diagram 11. Västideijein párnái peivitiþšokielâ päikkikuávlust.

Päikkikuávlust peeli västideijein almottii jieijâs párnáid leđe sâmi kielâlii peivitiþsoost. Muádis almottii sii párnáid leđe suomâkielâlii peivitiþsoost tâi kielâpiervâlist.

Diagram 12. Västideijein párnái škovlâkielâ päikkikuávlust.

Päikkikuávlust masa 2/3 muštálie jieijás párnáid leđe sámikielálie máttááttásast. Muáddi västideijee muštálie jieijás párnáa leđe kieláálgvgummáttááttásast já muádis suomákielálie máttááttásast.

Motomeh västideijeeh kommentistii meiddei škovlámáttááttás tile. Kommenteh spejálisteh huolá sámikielálie máttááttás olášuumeest já tast, maht škovlá tuárju sámikielá. Vástádásáin almoon meiddei tot tiáđust leijee ášši, ete sámikieláálgv eromášmáttááttás tái škovlájotteem toorjá ij lah.

Tavesámikieláálgv máttááttás, mii ij olášuu já škovlapeivi lii iánááš suomákielán.

Lopedum sámikielán mutâ lopádâs ij olášuu.

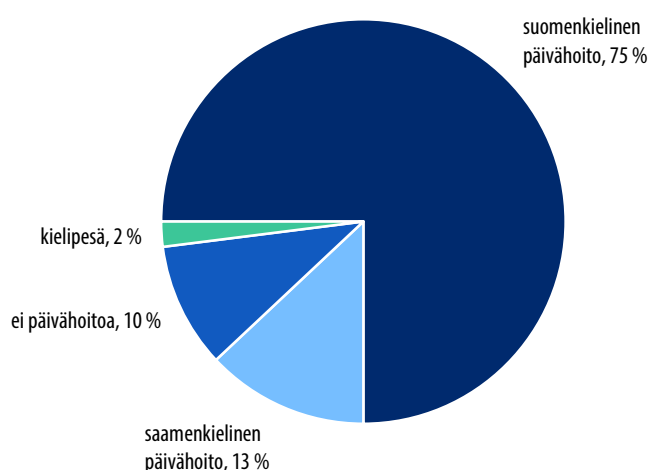
Škovlást kielápiirás lii hyeni. Párnááh, kiáh láá ovdil sámástâm koskânis, älgih škovlást suomástiđ, veikâ láá sámikielálie máttááttásast.

Muu páárnáš lii suomákielá luokkaast, oppâmvádisvuodâi keežild.

Lii lamaš sámikielálie máttááttásast, mutâ ij piergim, ko ij finnim torjuu.

Päikkikuávlun ulguubeln västideijei párnááh láá iánááš suomákielálie arášoddâdmist.

Diagram 13. Västideijei párnái arášoddâdem kielá päikkikuávlun ulguubeln.

Diagramist 13 uáinoo, ete veikâ vuoigâdvuotâ sámikieláálgv peivitiipšon lii prinsiipest vyeimist aassâmsaajeest huoláhánnáá, tot olášuvá harvii sámikuávlun ulguubeln. Västideijei párnái

máttáattemkielâ sâimikuávlv ulguubeln ij lah suijâ kieđâvuššâđ sierâ, ko lii tiäđust, ete tuše Helsigist lii máttááttâs sâimikielân.

2.4 Kielâliih vuoigâdвуođah

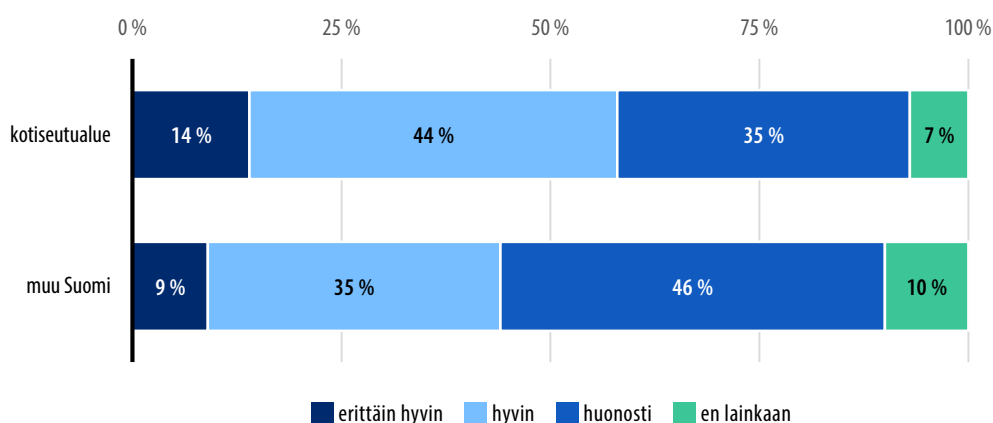
Taan uásist kieđâvuššojeh toh koččâmušah, moh västideijeid piäijojii kielâlij vuoigâdвуođâi pirrâ. Luámáttuvâst lijjii kulmâ koččâmuš fáádâst:

- Mon pyereest tun tuubdah tuu kielâlijd vuoigâdвуođâid já säämi kielâlaavâ?
- Mon tehálâžžân tun anah kielâlijd vuoigâdвуođâid?
- Mon távjâ tun keččâlah finniđ almolijd palvâlusâid sâimikielân?

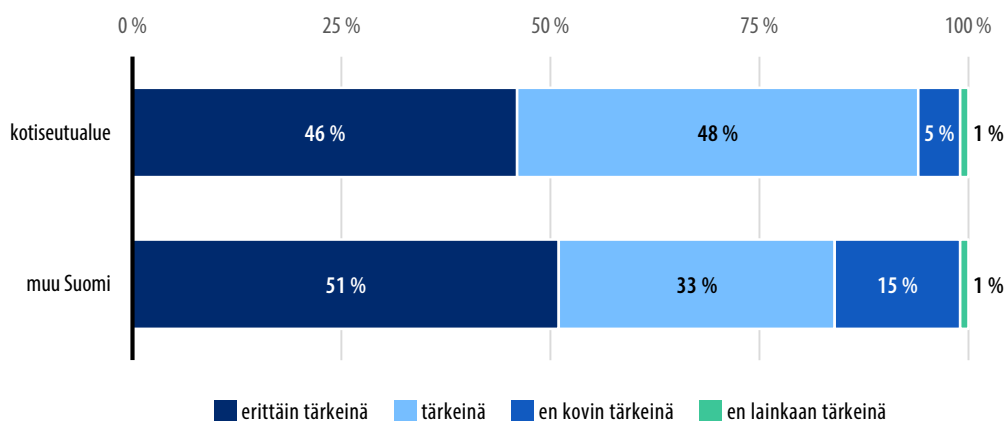
Koččâmušah láá siämmááh ko ive 2016 Säämibaromeetterist.

Päikkikuávlust váhá paijeel peeli já päikkikuávlv ulguubeln vááijuv peeli láá västidâm tubdâđ kielâlijd vuoigâdвуođâidis ucemustáá viehâ pyereest. Suullân lovâdâs västideijein iä jieijâs mielâst tuubdâ kielâlijd vuoigâdвуođâidis ollágin. Kuálmádâs päikkikuávlust já vááijuv peeli päikkikuávlv ulguubeln muštâleh tubdâđ kielâlijd vuoigâdвуođâidis hyeneeht.

Diagram 14. Västideijeid ibárdâs tast, mon pyereest sij tobdeh säämi kielâlaavâ.

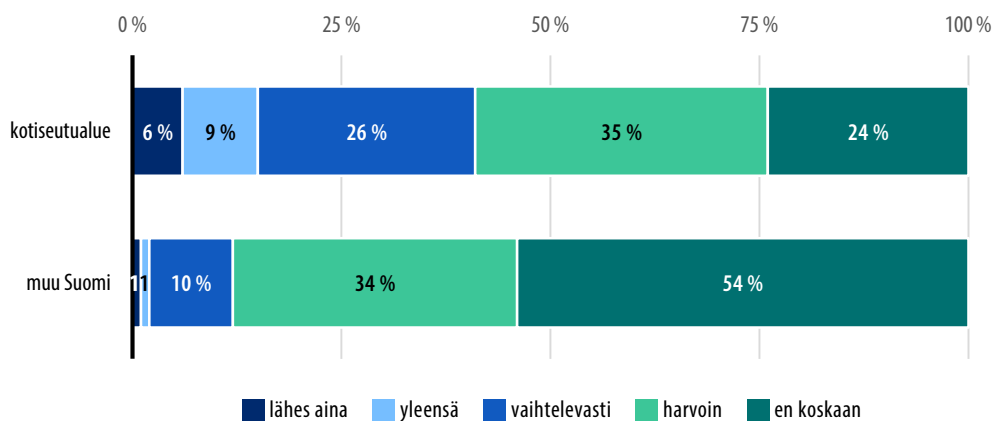

Diagram 15. Västideijeji uáinu tast, mon tehálázzân sij aneh kielâlijd vuoigâdvueđâid.

Peeli västideijein ana kielâlijd vuoigâdvueđâid eromâš tehálázzân. Ucemustáá tehálázzân kielâlijd vuoigâdvueđâid aneh paijeel 90 %:d päikkikuávlust já paijeel 80 %:d päikkikuávlun ulguubeln.

Diagram 16. Västideijeji keččâlem finniđ almoliđ palvâlusâid sâmikielân.

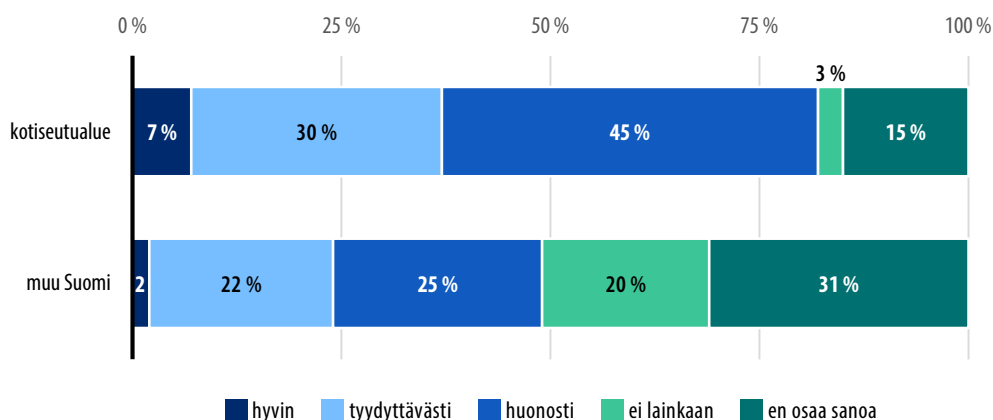
Päikkikuávlust 15 %:d iskih finniđ palvâlusâid sâmikielân ucemustáá táválávt, päikkikuávlun ulguubeln muáddi prooseent. Niäljádâš päikkikuávlun já peeli eres Suomâ västideijein iä kuássin iiskâ finniđ sâmikielâlijd palvâlusâid.

2.5 Palvâlusâi finnimvuotâ

Taan uásist västideijein kojâdui sii feerimijn palvâlusâi finnimvuotâst já toimâmist sii sárnum sâmikielân. Palvâlusâin kojâdui almolávt sehe sierâ staatâlij palvâlusâin já kieldâlij palvâlusâin.

Palvâlusâi finnimvuotân kyeskee koččâmušâin päikkikuávlu kieldâi já eres Suomâ luámáttuvah spiekâstii nubijnis, ko ij keččum jïärmán kojâdiđ eres kieldâi ässein palvâlusâin, moh vuáđuduvah tuše päikkikuávlust vyeimist lejee kielâlâš vuoigâdvuotâid.

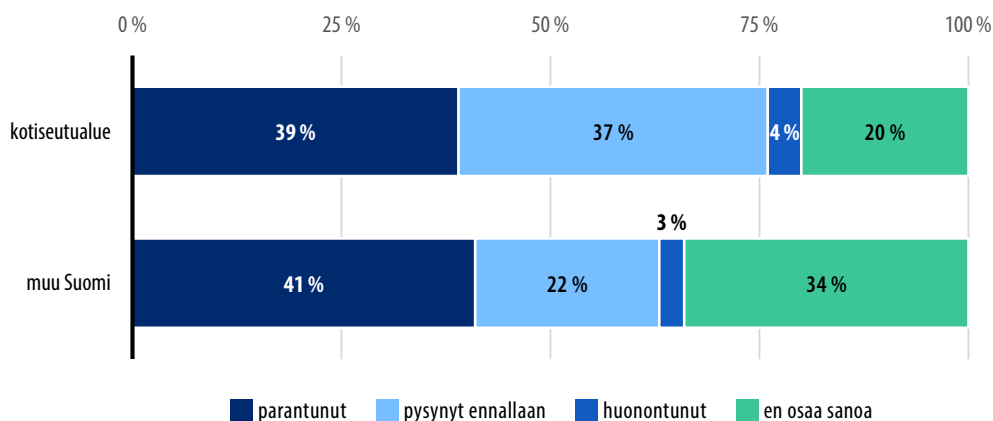
Diagram 17. Västideijein uáinu palvâlus finnimvuotâst sii jieijäs sâmikielân.

Västideijein kojâdui palvâlusâi finnimvuotâst sii sárnum sâmikielân. Almolávt palvâlusâi finnimvuotâ ij onnuu pyerrin: päikkikuávlu kieldâin-uv tuše 7 %:d láá västidâm “pyereest”, já masa peeli iä ane tile ubâ tuđâttetten. Eres Suomâ kuávluin tuše suullân jyehi niäljád ana tile ubâ tuđâttetten.

Koččâmuš lii identlâš 2016 Säämibaromeetteráin já puáđus-uv lii suullân siämmáš: 2016 puáđus lái 5 % “pyereest” – 45 %:d “tuđâttetteht” – 45 %:d “hyeneeht” – 5 % “iä ollágin” (Pasanen 2016: 27). Feerim palvâlemtiileest ij oro nubástum tarkkuustállâmáigikooskâst.

Diagram 18. Västideijeji uáinu sámi kielâliij palvâlusâi finnimvuodâ ovdánmist majemui aagij.

Västideijein suullân 40 %:d aneh sámi kielâliij palvâlusâi finnimvuodâ puáránâm. Taan-uv koččâmušâst puáđus lâi siämmáš ko 2016 baromeetterist: talle-uv peeli (49 %:d) ettii tile puáránâm, já häärvis (8 %:d) keččii tom huánánâm. (Pasanen 2016: 29)

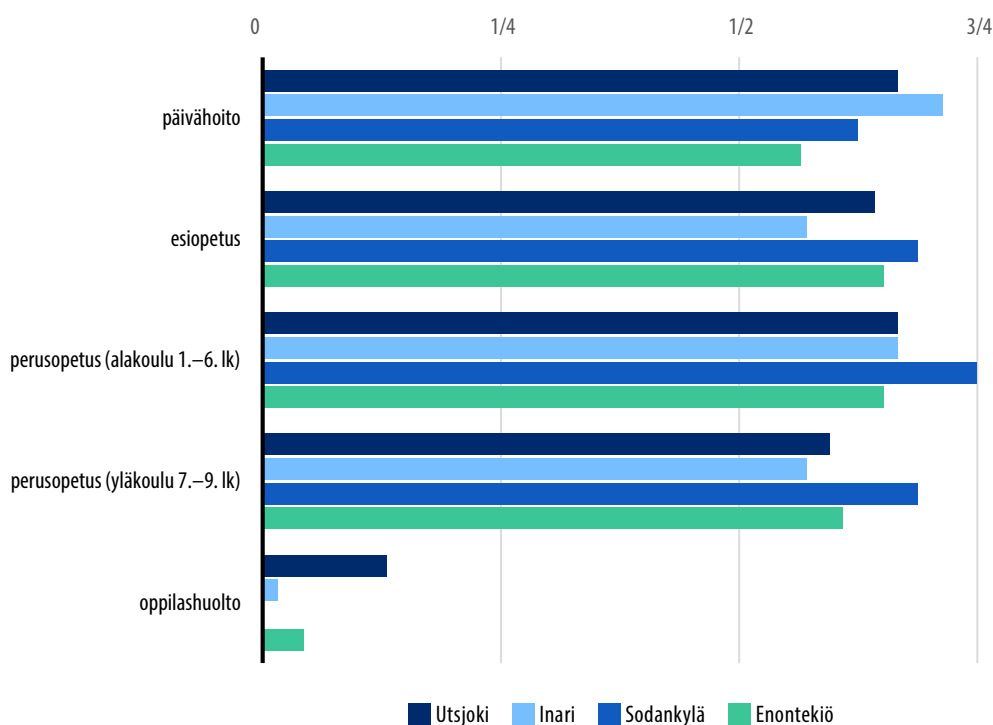
Vástádâsâin ij lah merhâšittee iäru päikkikuávlv já eres Suomâ kooskâst. Lii kuittâg väädis ettâđ, čujotteh-uv päikkikuávlv ulguupiälásiih vástideijeeh sámi kuávlv palvâlussáid vâi toid palvâlussáid, moid sist lii vuoigâdvuotâ. Koččâmuš ij lah ubâlohán hirmâd informatiivlâš: vástádâsâin ij pyevti kiäčudiđ, mon ennuv tile lii vástideijeji mielâst puáránâm já moin naalijn. Huámâšittee lii meiddei tot, ete eenâb ulmuuh arvâleh tile puáránâm ko aneh tááláá tile ubâ tuđâttetten (eromâšávt eres Suomâ kuávluin).

2.5.1 Kieldâi sámi kielâliih palvâlusah

Taan uásist vástideijein koiđâdui palvâlusâi finnimist já palvâlusâi toimâmist sii sárnum sámi kielân. Uásist oovdânpuáhtojeh vistig čuovviittâstooimâ palvâlusah já tastoo feerimeh kieldâi sámi kielâlii tiedeetmist.

Kieldâi čuovviittâspalvâlusah

Diagram 19. Västideijejei feerim tast, láá-uv čuovviittâstooimâ palvâlusah finnimist sii sárnum sâmikielân kieldâi miel.

Päikkikuávlust västideijeeh láá iänááš tuđávááh arâšoddâdem- já máttááttâspalvâlusâi toimâmân (peivitipšo, ovdâmáttááttâs, vyeliškovlâ, paješkovlâ), já viehâ uccâ uási västideijein onnii taid hiäjuht tuáimen. Paješkoovlân lijjii kuittâg mottoom verd tutâmettumuboh ko eres mainâšum palvâlussáid, já ubâlávt Ucjuvâ kieldâst lijjii tuđávuboh vuáđumáttááttâsân ko eres soojijn. Kieldâiäruh iä lah kuittâg hirmâd stuárráh, já pyehtih uásild leđe sätiliuh västideijejei uccâ mere tiet (eromâšávt Suáđikylást já lánuduvâst). Čielgâ spiekâstâh almoli tuđávâšvuotân láá uáppeehuolâttâs palvâlusah: uccâ uási västideijein puovtij oovdân feerimijd toi toimâmist (ko toh iä lah ennuvgin lamaš finnimist, tegu ovdil almonij), já kulmâ niäljádâs sist onnii palvâlus hyeneeht tuáimen.

Ávus vástádâskiedist kommentistii sâmielâlijd palvâlusâid:

Kieldâst lii kenigâsvuotâ orniđ ovdâ- já vuáđumáttááttâs nuortâlâškielân, mutâ tot lii máhđulâš tuše eenikielâst já vieres kielâ máttááttâsâst. Kihheen ij finni taan luuhâmive sâmielâlii amnâsmáttááttâs. Mun addiim ovdâ- já vuáđumáttááttâs nuuvt, ete tast lii sehe kielâ já amnâsij máttááttâs. Tondiet pieijim, ete tot palvâlus ij lah finniimist sâmielân.

Paajaabeln kommentist merhâšittee lii tot, ete koččâmuš lii oovtčielgiitlâvt laavâst asâttum palvâlusâst: vuáđumáttááttâslaavâ miel nuortâlâškielâlii uáppee máttááttâs kolgâččij leđe ienááš sâmielân.

Täábbin lii kale máhđulâš finniđ uáppeehuolâttâs palvâlusâid uásild sâmielân-uv. Talle taid palvâlusâid jo-uv uástih Taažâst tâi párnááh eelih tobbeen om. psyko-log lunne. Taan tove iä lah pargeeh, kiáh sárnuččii sâmielâ. Mun šalligâšâm kale taam tile.

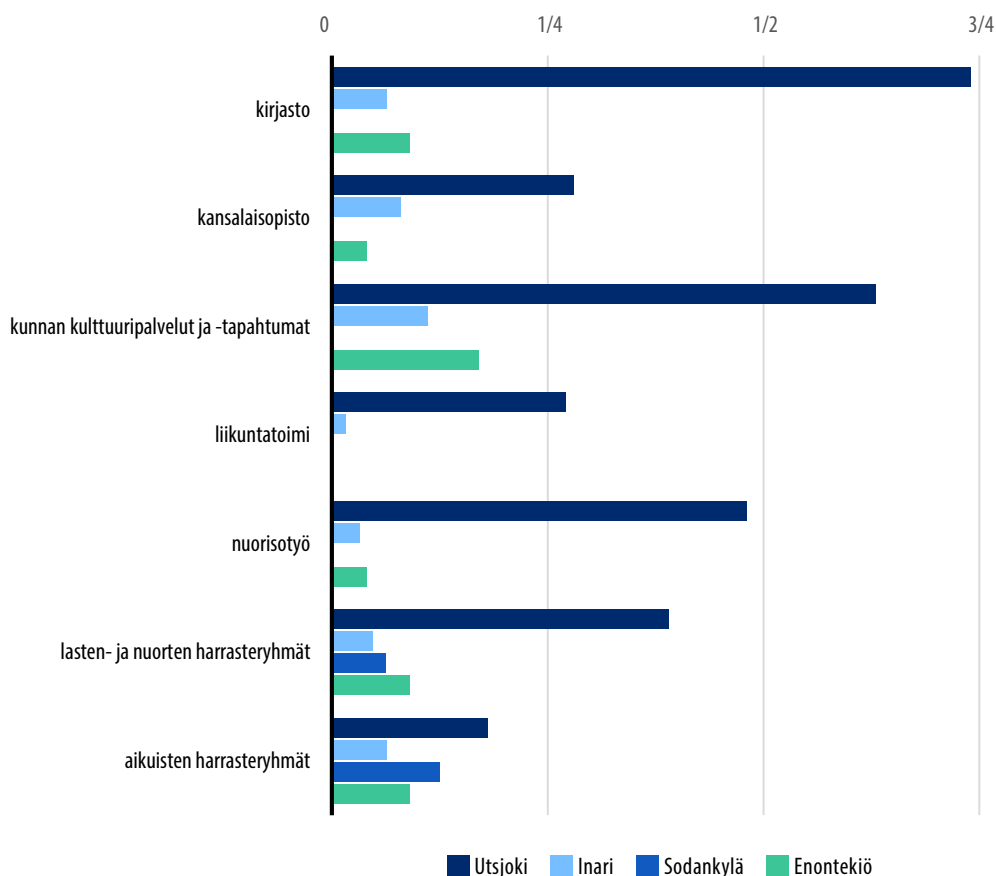
Máttááttâs meeri sâmielân lii kiäppánâm vuáđuškoovlâst já luvâttuvâst. Oro le-min nuuvt ete tile paješkoovlâst lii lavâttem.

Ravviittuvâst lii máhđulâšvuotâ finniđ puhelintuulhá. Jiem lah kuittâg aaibâs vises, maht tot luhostuvá uccâ párnáin, ko vanhimeh iävâ uážu leđe fáárust.

lânuduv kieldâ lii viijdes, oovtâin kyláin iä lah toh palvâlusah, moh nuubijn

Astoääigi palvâlusah kieldâin

Päikkikuávlv vâstideijein kojâđui, láá-uv astoääigi palvâlusah finnimnâál sii sárnum sâmielân sii päikkikielâst.

Diagram 20. Västideijei feerim astoääigi palvâlusâi finnimvuodâst kieldâi miel.

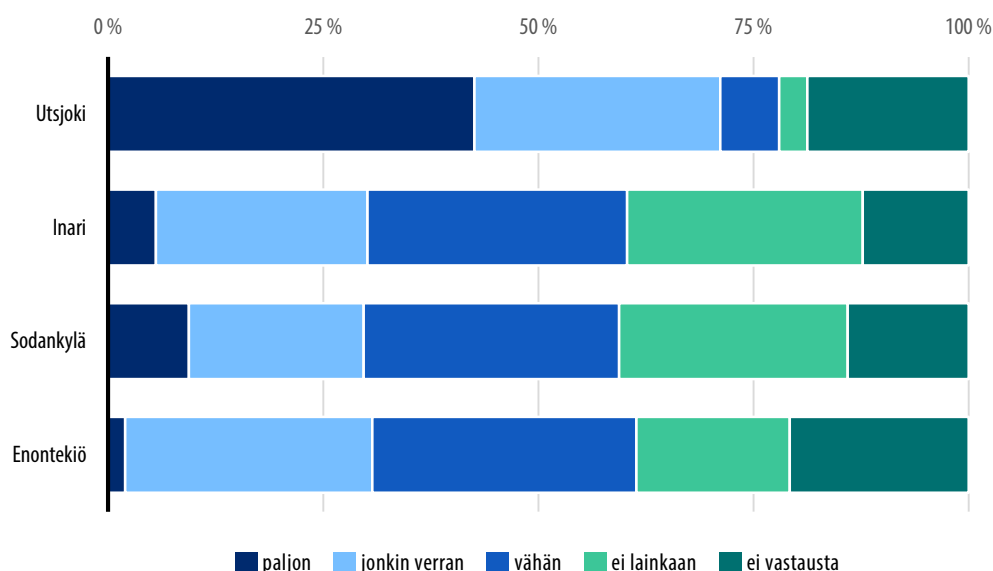
Västideijeeh lijji ubâlohán melgâd tuđâvááh astoääigi palvâlusâi toimâmân tuše Ucjuvâst. Tobbeen puoh tuđâvumoseh lijji kirjerâjupalvâlussâid, já viehâ tuđâvááh meiddei kulttuurpalvâlussâid, nuorâipaargon sehe párnâi já nuorâi astoäigitoimâid. Aanaar já länuduv kieldâin tuše uccâ uásist västideijein lijji feerimeh sâmikielâijn astoääigi palvâlusâin, já táválávt toh annojii hyeneeht tuáimen. Aanaar kieldâst eromâšávt nuorttâlâškielâliih feerejii, ete palvâlusah iä lam finnimnâál nuorttâlâškielân masa ollágin. Aanaar västâdâsâin tâttoo, ete veikâ palvâlus ičij mottoom sâmikielân, tot ij veltihännâá lah västideijee sâmikielâ.

Suáđikylâ kieldâst tai palvâlusâi toimâmân kyeskee västâdâsah láá nuuvt uccáá, ete tain ij pyevti toohâđ juurdâpuátusijd, jurdemist tondiet ko västideijeeh raportistii enâmustáá ete taah palvâlusah iä lah kieldâst finnimnâál.

Eres toimâsuorgij palvâlusah kieldâin

Diagram 21. Västideijei feerim palvâlusâi finnimvuodâst kieldâ eres toimâsuorgijn.

Diagramist 22 lii oovdânpuohtum tot uásus jyehi kieldâ västideijein, kiäh almotteh jieijâs finnim mottoom koččâmušâst leijee toimâsyergi palvâlus sâmikielân. Rekinistmijn láá kuodđum meddâl tagareh tekstâhâmásiih vástádâsah, main almoon, ete olmooš ij lah finnim tâi pivdám palvâlus (om. “ij”, “ij tiätu”, “jiem lah kojâdâm”), sehe vástádâsah, moh čielgâsávt iä kuulâ kl. toimâsuárgán (om. vástádâs “käävpist” iäláttâs- já irätteijeetoimâst kojâddijn).

Suullân 2/3 västideijein láá nomâttâm mottoom palvâlus tekstâkiedist, já talle masa ain vástádâsâst lii mainâšum mottoom tiätu ovtâskâs palvâlus (ovdâmerkkân “ravviittâh”, “päni tuáhtár”, “ohtsâšpalvâlemsaje”, “huksimloveh”) tâi ovtâskâs pargee (ovdâmerkkân päikkipyecceitipšoo, tuáhtár, huksimtârhisteijee, jođetteijee), motomin pargee noomáin. Motomin lii mainâšum joba ovtâskâs palvâlemtile (ovdâmerkkân ko sâmikielâlâš tuáhtár lii iällám nube kieldâst).

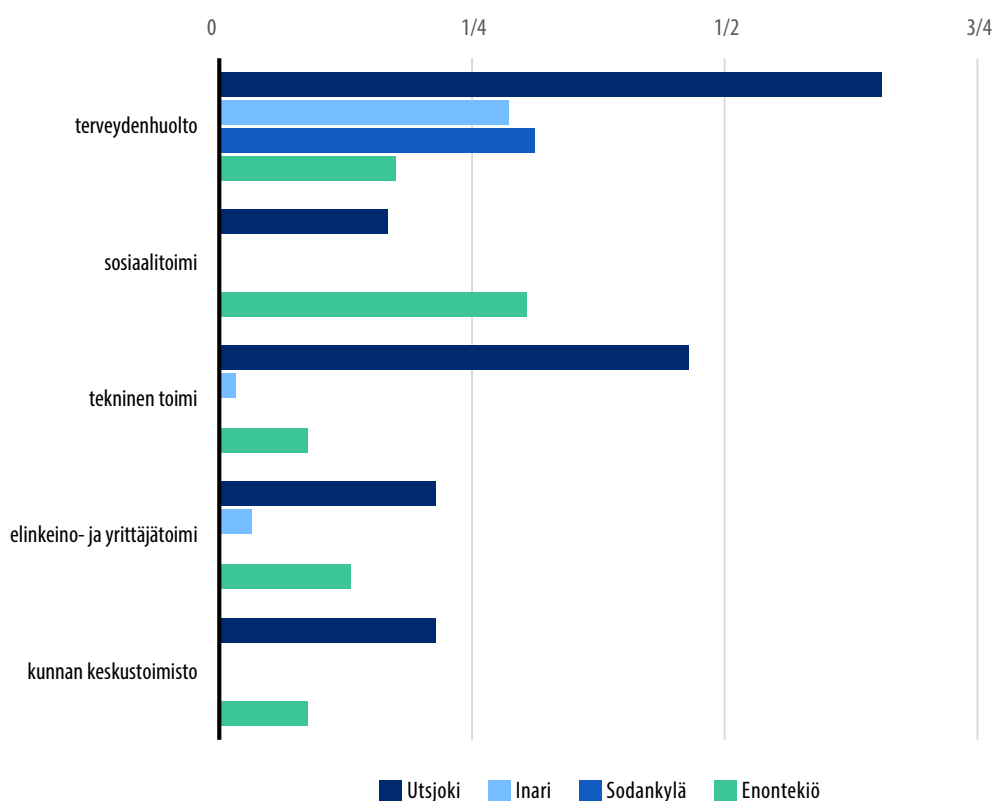
Vástádâsâin puáhtá aiccâđ, ete sâmikielâliih palvâlusah láá viehâ ennuv ovtâskâs pargei tyehin. Motomijn tábâhtusâin anarâš- tâi nuorttâlâškielâlâš lii mainâšâm ete lii finnim palvâlus nube sâmikielân. Sâmikielâliih palvâlusah mainâšuvvojeh enâmus Ucuuvâ kieldâ vástádâsâin. Paijeel peeli láá mainâšâm tiervâsvuotâpalvâlusâid já vááijuv peeli teknisii tooimâ palvâlusâid. Váhá vuálá niäljádâs láá váldán oovdân kuávdášhaldâttuv, sosiaaltooimâ já iäláttâstooimâ palvâlusâid. Aanaar kieldâ vástádâsâin mainâšuvvojeh enâmus tiervâsvuotâpalvâlusah já Suáđikylâst tot lii áinoo mainâšum toimâsyergi. Aanaar kieldâ iäláttâstoimâ uázui muáddi mainâšume. Iänuduvâst enâmus mainâšuvvoo sosiaaltooimâ,

mii lii-uv iberdettee, ko kieldâ nettisijđoin muštâluvoo, ete nomâlsân sosiaaltoimâst lii máhđuláš finniđ sâmikielâlii palvâlem. Iänuduvâst mainâšuumijd uázžuh meiddei kuávdâštoimâttâh, teknisâš - já iäláttâstoimâ.

Kieldâi sâmikielâlâš tiedettem

Västideijein kojâduvojii feerimeh kieldâ tiedetmist västidejee sâmikielân. Mieličuávvo diagramân láá čoggun sierâ tiedettemoolij koskáárvuh, ko toi kooskâst iä lam merhâšittee iäruh. Kuálmádâs Ucuuvâ västideijein feeree, ete kieldâ tiedet sâmikielân ennuv já ohtsis kulmâ niäljádâs láá ton uáivilist, ete sâmikielân tiedettem lii ucemustáá mottoom verd. Anarist, Suáđikylást já Iänuduvâst tuše muáddi västidejee feeree, ete tiedettem sâmikielân lii ennuv já ohtâ niäljádâs feeree ete tot lii ucemustáá mottoom verd. Aanaar kieldâst tuđâvumoseh Iijii tavesâmikielâ sárnooh.

Diagram 22. Västidejei feerim kieldâi tiedetmist jieijâs sâmikielân (sierâ tiedettemoolij koskáárvu).

Ávus kiädán puáttám vástádâsâin kommentistii tom, ete sâmi kielâlâš viestâdem lii ubâlohán lemin tääl já tile lii puáránâm.

Nettisijđoh eidu puáttám meiddei sâmi kielân. Ovdil iä lah lamaš.

Ucjuuvâ kieldâst taat lii puáránâm ennuv, mast mun lam uáli ilolâš!

*Mun luátám toos ete uđđâ kielâstrategiapargee oovded nuorttâlâškielâ oinum-
vuodâ somest.*

Nube tááhust kommenteh hiäjus viestâdmist láá meiddei:

*Munjin kirjâliih ohtâvuotâvâldimeh láá muáddi keardi lamaš meiddei
engâlâškielân.*

*Kieldâ čuovviittâstooimâst puáttee čalâččättâm masa ain suomâkielân, eereeb pei-
vitipšo tiäđättâsah.*

lävtuttâsah tile pyereedmân lijji eereeb iärrás:

Sâmi kuávlu kieldâi nettisijđoh kolgâččii leđe sâmi kielâin ko liäkká sijđoid.

*Sâmi kielâliih tiäđättâsah iä koolgâ leđe tuše jurgâlusah! Lasseen sâmi kielâlâš ver-
sio vistig, ton maŋa iäskán suomâkielâlâš...*

Komentijn valdui oovdân meiddei tot, ete tehálumos lii konkretliih palvâlusah:

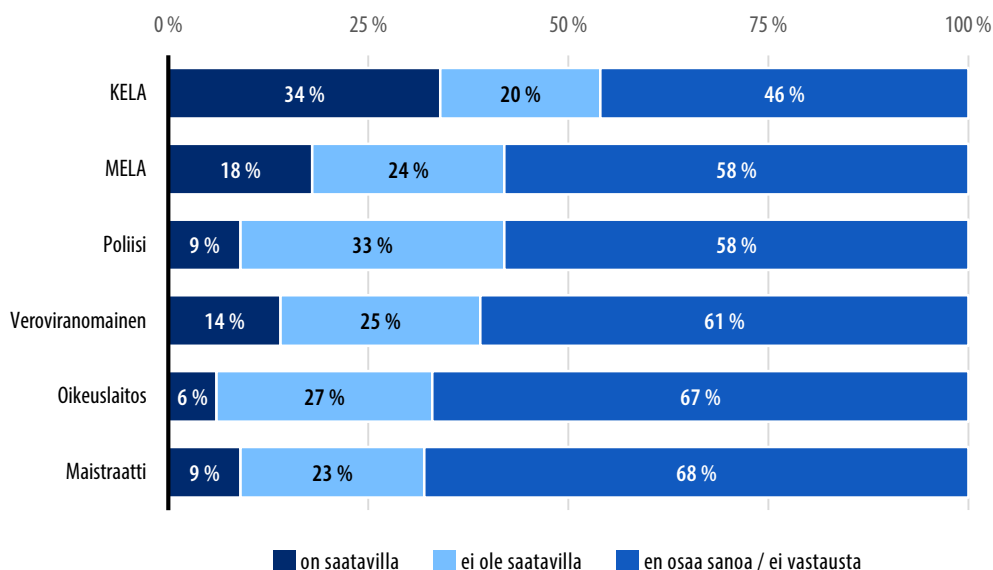
Tuše tiedettem ij lah tuárvi ko palvâlusâid ij talle finni sâmi kielân.

2.5.2 Staatâliih sâmi kielâliih palvâlusah

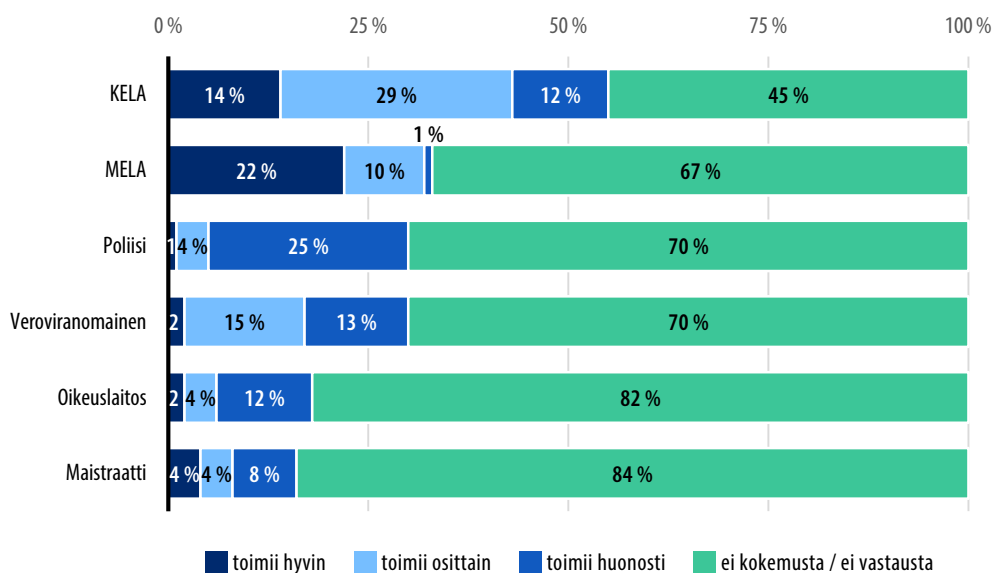
Västideijein kojâdui sii feerim staatâlij palvâlusâi finnimvuodâst já toimâmist sii sárnum sâmi kielân.

Tain koččâmušâin päikkikuávlu västideijeeh já päikkikuávlu ulguubeln ässee västideijeeh láá kiedâvuššum oovtâst. Taat lii tohhum tondiet, ete vuoigâdvuotâ taid palvâlusâid sâmi kielân lii siämmáš aassâmkuávlust huolâhännáá. Lâi meiddei aiccâmist, ete tai kyevti juávhu vástádâsâin ij lamaš merhâšittee iäru.

Diagram 23. Västideijeji feerim staatâlij palvâlusâi finnimvuodâst sii jieijâs sâmi Kielân.

Diagram 24. Västideijeji feerim staatâlij palvâlusâi toimâmist sii jieijâs sâmi Kielân.

20–30 %:d vástideijejin láá ton uáivilist, ete mohkin tást oovdânpuohtum staatâlij palvâlusâin iä lah finnimist sii sárnum sâmi Kielân. Kuálmádâs vástideijejin láá ton uáivilist, ete Kela palvâlusah láá finnimist sii sárnum sâmi Kielân. Masa peeli iä tiede, lii-uv palvâlus finnimist. Suullân 60 prosenttid vástideijejin iä tiede, láá-uv Mela, Poolis, Viäruvirgeomâháá, Riehtilájádâs tâi Maistraat palvâlusah finnimist sii sárnum sâmi Kielân. Viđädâs vástideijejin

västideh, ete Mela palvâlusah láá finnimist sâmi kielân, 6–14 %:d västideijein västid, ete Poolis, Viäruvirgeomâháá, Riehtilájádâs tâi Maistraat palvâlusah láá finnimist sii sárnum sâmi kielân.

Stuárráamus uási västideijein iä tiättám teikâ iä västidâm koččâmušân tast, maht palvâlusah tuáimih sii jieijâs kielân. Enâmus feerimeh lijji Kela palvâlusâin. Palvâlusâin tuáimih, mahtnii Kela já Mela. Västideijein 14 % mielâst Kela tuáimá pyereest sâmi kielân já 22 % mielâst Mela. Viäruvirgeomâháš feerejui uásild tuáimen 14 % mielâst. Poolis, riehtilájádâs já maistraat tuáimih pyereest tâi uásild sâmi kielân tuše muáddi prooseent mielâst.

Vástádâsâin almoon, ete tiäđuh palvâlus finnimvuodâst láá uáli piäđgui já ruossâlâsah. Taat ij oolât, ko palvâlusâi finnimvuotâ sâmi kielân lii hiäjuht tiedettum já palvâlusâid finnee tuše uásild. Stuárráb uási västid, ete palvâlus lii lemin, ko ete tot tuáimá. Feerim palvâlus finnimist puáhtá leđe meiddei kiddâ tast, ete ovtâskâs ääši kiedâvuššee virgeolmooš tiäivá mättiđ sâmi kielâ tâi siijđoh láá sâmi kielân (palvâlus lii), mutâ šleđgâlâš ášástállâm tábâhtuvá tuše suomâkielân (palvâlus ij tooimâ).

Säämibaromeetter 2016:st vástádâsah iä lamaš juohhum virgeomâhái mielđ, mutâ staatâhaldâttuv sâmi kielâliih palvâlusah kiedâvuššojii olesvuottân. Oovtâgin västideijee mielâst staatâliih palvâlusah iä lah ubâlâšvuottân uárnejum sâmi kielân pyereest. Ovtâskâs sâmi kielâ mättee virgeomâháin tâi sâmi kielâlijn palvâlusâin pottii melgâd ennuv mainâšumeh. Mainâšumeh urruu spejâlistmin ton tovváá tile, adai ko veikâba Melast lâi Aanaar toimâsaajeest tavesâmi kielâliäš pargee, tot mainâšui (Pasanen 2016: 33–35).

Eidu taan koččâmušuásán lijji čallum ennuv kommenteh rijjâ kommentkiädán. Masa puoh rijjâ kommentkiädán čallum kommenteh láá negatiivliih. Tain kriitiik čuosâi mangáid aššijđ: palvâlusâst tieđeetmân, palvâlus finnimân já hiđesvuotân, palvâlus kielâ táásán, tuulhá kevttim problemaatlâšvuotân sehe kielâlâš atmosfârân.

KELA sâmi kielâliih palvâlusah láá lamaš nuuvt hyeneh, ete ij tuođâi lah lamaš ubâ máhđulâš hoittáđ aášijđ sâmi kielân. Láá kale faallâm mottoomlágán sâmi kielâlii “palvâlem” ko mun lam tom vaattâm, mutâ palvâlem lii lamaš nuuvt hiäju, ete om. oovtâ ääši čuávdim piištij kuhháá paijeel ive.

KELA:s já viäruvirgeomâháin lam finnim sâmi kielâlijđ palvâlusâid. Mutâ vistig lii hirmos uuccâm, ete kávnâ puhelinnummeer tâi šleđgâpostâčuottâs, já talle ij lah máhđulâš suáittiđ ko muáddi tijjme ohhoost. Toh fáälih sâmi kielâlijđ palvâlusâid, mutâ láá toohâm tom nuuvt vaigâdin ko máhđulâš kevttiđ taid palvâlusâid.

Kela lii ain pivdám muu jieš jurgâliđ äššipárijđ.

Maid meerhâš “toimâm”? Kalehân toh vaarâ “tuáimih” tain virgeomâháin, kiäid säämi kielâlaahâ kenigit, mutâ iänááš tot meerhâš tuulhâ kevttim. Já tot ij lah muu mielâst tuđättettee tile kielâlij vuoigâdvoođái olášumán.

Tuotâvuođâst lii nuuvt, ete tun jieh ubâ iirât kevttiđ sâmi kielâ, ko tiäđáh, ete virgeomooš tâi virgeomâhâš ij määti kielâ já uážuh váiváás ulmuu stemppâl.

Poolis ij tooimâ sâmi kielân. Ličij tehálâš sâmi kuávlust, ete rašes aasij tiet poolis máttá sâmi kielâ. Poolis (Lappi) meiddei kištodit tuulhâ, jurgâleijee, já talle jurgâlempargo ij moonâ olmânáál, jis eenikielâläš olmooš lii sahiittâlmist kuullâmnáál.

Ko viärrutteejje lii váldám ohtâvuođâ – lii puáhtám väldiđ ohtâvuođâ om. suomâkielân, já talle pargee ij lah ubâ fiettim, ete must lii vuoigâdvootâ sâmi kielâläš palvâlusân. Aainâs-uv ohtii lii viärrutteejje suomâkielâläš pargee lattim epiustevlávttondiet ko lam vaattâm sâmi kielâlii palvâlem.

Jurgâlum luámáttuvah láá lussâdeh luuhâđ, eenâb palvâl, jis lii máhđulâšvootâ kevttiđ kielâ njálmálávtt.

Jiem mun tuostâ sárnuđ sâmi kielâ, jis suáitám kuusnii. Kolgâččij tiettiđ, ete puheлимân västid sâmi kielâläš, mun enâmus poolâm, ete ulmuuh povvâsteh, jis sâmi kielân iráttâm toimâttiđ aasijd.

Negatiivlij kommentij lasseen lijjii maangah kommenteh, main västideijee muštâl, ete ij keevti tâi iiskâ kevttiđ staatâ palvâlusâi sâmi kielân (muštâlhánnáá täärhib suujâ toos). Ohtâgin västideijee ij lah čáállám staatâ sâmi kielâlijn palvâlusâin oovtčielgiitlávtt positiivlijd kommentijd, mutâ motomeh neutraalsiähá kommenteh lijjii.

Kela, Mela, Viäruvirgeomâháá já Riehtilájdâs nettisijđoh aainâs-uv láá sâmi kielân.

Lii suámi, ete staatâ palvâlusâst láá sâmi kielâliih, amas tarbâšiđ tuše tuulhâ peht hoittáđ aasijd.

2.6 Sämikielâlij palvâlusâi ovdedemtárbuh

Palvâlusâi kvaliteet já merhâšume

Taan uásist oovdânpuáhtojuh puátuseh koččâmušâin, moh kyeskih sâmmilij palvâlusâi ovdedemtárboid. Luámáttuv uásist vástideijein kojâdui, kost sâmekielâlâš palvâlus lii toimâm pyeremusávt, mon syergist sâmekielâlâi palvâlus kolgâččij vuosâsaajeest lasettiđ, maid vástideijee juurdâš sâmekielâlâi šledgâlii ášástállâm pirrâ, maht palvâlusâid kolgâččij ovdediđ já maht vástideijee feeree jieijâs máhđulâšvuodâid vaiguttiđ kielâlâš voogâdvoudâidis.

Koččâmušân *Mon syergist tâi main virgeomâhâšohtâvuodâin tun lah enâmustáá tâi pyeremustáá finnim sâmekielâlâi palvâlem* pottii viehâ uccáá vástádâsah já toh juáháseh maangâ suárgán. Päikkikuávlun kieldâin vástidhánáá lijii kuáđđám 94/187 vástideijed, eres kuávlun 44/104.

Päikkikuávlust enâmus mainâšuumijd sâmekielâlâijn palvâlusâin ožžu tiervâsvuotâpalvâlusah (17 mainâšummeed), Kela já škovlâ (9–10 mainâšummeed), peivitiþšo, poolis, kirjeráju já Mela (s. 4–6 mainâšume). Loopah muulsâivtuh finnejii ovtâskâs mainâšuumijd (1–3). Mainâšuumijd finnejii meiddei eres palvâlusah, tegu kävppi já kirkko. Kannat huámášiđ, ete kommenteh láá távjá váhá negatiivlii lágáneh, veikâ koččâmušaasâtmáin tiäđuštelli nomâlásân positiivlijd palvâlusfeerimijd. 10 vástideijed mainâšeh, ete iä lah finnim sâmekielâlâi palvâlem ollágin.

Vástádâsah láá uáli siämmáálágáneh ko Säämibaromeetter 2016:st. Maangâs iä máttám mainâšiđ oovtâgin positiivlii ovdâmeerhâ. Vástideijein 34/80 nomâttii oovtâ tâi eenâb palvâlusâid. Čielgâsávt tävjimuš škovlâ já peivitiþšo. Távjá vástádâsah láá meiddei hirmâđ täärhih, om. kiinii tiätu pargeid. (Pasanen 2016: 35.)

Päikkikuávlun ulguubeln ässee sâmmiliih mainâšii sâmekielâlâijd palvâlusâid uáli uccáá. Motomijd mainâšuumijd ožžu škovlâ (sâmekielâ máttááttâs tâi káidusmáttááttâs), peivikiäčču, sämitigge, tiervâsvuotâpalvâlusah já palvâlusah päikkikuávlust.

Päikkikuávlun vástideijeeh vástidii eenâb koččâmušân: *Mon syergist tâi main virgeomâhâšohtâvuodâin sâmekielâlâi palvâlem* lasettem ličij tuu mielâst tehâlumos? Puoh tävjimuš mainâšuvvojii tiervâsvuotâtipšompalvâlusah (62 mainâšummeed). Čuávuvâžžân tehâlumosin feerejuvvojii sosiaaltoomâ, čuovviittâstooimâ já poolis palvâlusah (15–17 mainâšummeed). Ucemustáá vittâ mainâšume ožžu meiddei Kela, astoäâigi palvâlusah já riehtilájádâs.

Tiervâsvuotâpalvâlusâi tehâlâšvuodâ valdâl čuávuvâš komment:

Tiervâsvuotâtipšomsyergist lii katastrofaallâš tile. Mun poolâm aaiâs tuođâst, ete kiinii vala jáámá tuohu Ucjuuvâ tiervâsvuotkuávdázân, ko pargoviehâ ij määtii kielâ.

Säämibaromeetter 2016 -čielgâdâsâst (Pasanen 2016: 35) vástádâsah láá siämmáálágáneh: enâmus mainâšuvvojii puárásijtipšom já tiervâsvuotâpalvâlusah. 2016 baromeetter tábâhtusâst taan puávtáččij vala čielgiđ kojâdállâm ráhtusáin – kojâdállâm vuájui sote-palvâlussáid, já tain lijijii ovdil sahiittálmist kojâdâm enâmus, mutâ taan továáš data nannee, ete taid tuođâi feerejih tehálumos palvâlussân. Čuovviittâspalvâlusâi smavvá uássus puáhtá čielgiđ tot, ete västideijeeh tiettih, ete vuoigâdvuotâ sâmikielâlâš arâšoddâdmân já máttááttâsân lii já tot olášuvá iänááš.

Säämilij päikkikuávlv ulguubeln ässee västideijei táárбуh láá ereslágáneh. Veikâ sist-uv enâmus mainâšuumijd ožžuu tiervâsvuotâpalvâlusah (23 mainâšummeed), čuávuvâžžân tehálumosin pajaneh čuovviittâspalvâlusah (12 mainâšummeed). Taam puáhtá čielgiđ toin, ete vuoigâdvuotâ sâmikielâlâš arâšoddâdmân ij aldagin ain olášuu sâmikuávlv ulguubeln já vuoigâdvuotâ sâmikielâlâš máttááttâsân ij ubâ lah.

Västideijein kojâdui *magaráid toimáid kieldâ tâi staatâ kolgáččij tuu mielâst riemmâđ, vái sâmikielâlijd palvâlusáid puávtáččii puátteevuodâst olášuttiđ tááláást pyerebeht?* Päikkikuávlv västideijein 30s iävtuttii, ete kolgáččij pieijâđ naavcâid sâmikielâlii pargovievâ škovliimân. Čuávuvâžžân enâmus mainâšuumijd (s. 10) ožžuu sâmikielâlij palvâlusâi oinumvuodâ pyeredem, rekrytistem já laseh sâmikielâlâš pargeid já ruttâdem. Vástádâsâin mainâšuvvojii mangii meiddei tulkumij já jurgâlusâi pyeredem, munejurduiguin porgâm já tot, ete sâmikielâlijn palvâlusâin kolgáččij leđe čuákkejum palvâlusstivrim.

Säämibaromeetter 2016 (Pasanen 2016: 37–38) čielgâdâsâst vástádâsah lijijii váhá nubelágáneh. Pargei rekrytistem lâi 2016 vástádâsâin-uv iävtuttâsâi pivnohumosij juávhust, mutâ lasseen mainâšuvvojii konkretliih ääših, tegu sâmikielâ rävisulmui škovliittâs lasettem já párnâi já nuorâi pyerrin tohhum tooimah. Västideijein maangâs mainâšii, ete jis kielâlaavâ čuávuččii, eres tooimáid ij tarbâšičij.

Sâmikuávlv ulguupiälâsij västideijei iävtuttâsah spiekâsteh taan koččâmušâst päikkikuávlv vástádâsâin. Rekrytistem, munejurduiguin porgâm, škovlim já ruttâdem ožžuu motomijd mainâšuumijd, mutâ puoh enâmus mainâšui sâmikielâ/-kielâlii máttááttâs tâi peivitiþšo ornim párnâid.

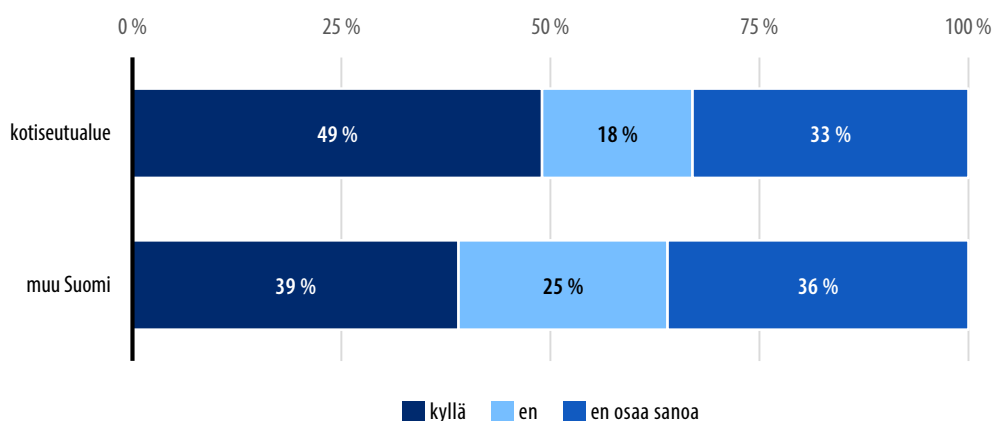

Kuohtuin taan kojádâlmân västidâm västideijeejuávhuin maangâs iävtuttii kielâlaavâ čovgâdittem. Ohtâ västideijee joba iävtuttij, ete kolgâččij asâttid “laavâ, mon miel lii págggu finniđ sâmikielâlijd palvâlusâid”.

Šleđgâliih palvâlusah

Sâmikielâliih šleđgâliih palvâlusah láá vala viehâ uccáá fáállun. Västideijein kojâdui, ličij-uv sist haalu kevttid eenâb šleđgâlijd palvâlusâid sâmikielân.

Diagram 25. Sâmikielâ kevttim šleđgâlijn palvâlusâin.

Peeli västideijein päikkikuávlust já suullân 40 %:d päikkikuávlun ulguubeln kiävtáččii šleđgâlijd palvâlusâid eenâb, jis tot ličij máhđulâš. Taan koččâmušâst ij mielâkiddiivávt almonâm mihheen čielgâ korrelaatioid ovviijn, ko amnâstâh tarkkuustâllu šoddâmihelove miel: oovdân puáttám mulsâšuddâm vaiguttij aabâs sätilâžžân, já lii tuođânálásávt sierâahasâš västideijeejuávhu uccevuođâ tovattem. Tuše 1930-l. šoddâm ulmuin häärvis västidii ete sij halijdii kevttid šleđgâlii ášástállâm sâmikielân.

Taan koččâmušâst lii tábáhtum čielgâ nubástus Säämibaromeetter 2016 čielgâdâs amnâstuv iähtun: **haalu kevttid sâmikielâlijd šleđgâlijd palvâlusâid lii stuárrum melgâdáv.** Talle 51/80 västideijed almottii, ete iä kiävtáččii sâmikielâ šleđgâlii ášástâlmist. Tuše 24/80 almottii, ete kiävtáččii. (Pasanen 2016: 36.) Kalga huamášid, ete 2016 västideijein lijji koskâvuođâlávtt enâb elilâm ulmuuh ko taan amnâstuvâst. Meiddei puohlágán šleđgâlijd palvâlusâi kevttim lii lasanâm neelji ive ääigi. Kalga kuittâg suogârdâllâđ, mondiet taan-uv amnâstuvâst tuše peeli liččii kiärguseh kevttid sâmikielâlijd palvâlusâid eenâb. Merhâšitteemus suijâ lâš sâmikielâi kirjâlii kielâ haldâšem vääni, mii almoon pittáást 2.3.1. Eromâšávt puárâsub västideijeeh iä lah uázžum oppâđ sâmikielâ čäällim jieijâs škovlim

ääigi. Meiddei negatiivliih feerimeh sämikielâ já sämikielâ meerhâi kevttim iskâmist nettipalvâlusâin pyehtih vaiguttiđ ááśán.

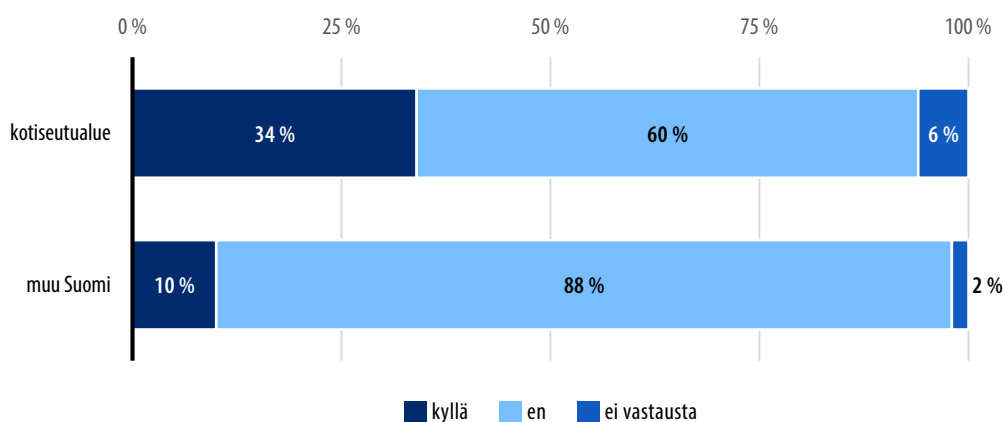
2.6.1 Kielâlâš vuoigâdnuođaid vaiguttem

Taan uásist västideijein kojâduvojii čuávuvááh koččâmušah:

1. Lah-uv majemui iivij ääigi váldám ohtânuođâ virgeulmuin tâi ovdâulmuin koččâmušâin, moh kyeskih sämikielâlâid palvâlussâid tâi tuu kielâlâš vuoigâdnuođaid?
2. Tiäđâh-uv, kiäin puávtáh jieijâd kieldâst sárnuđ, jis tust láá koččâmušah sämikielâlii palvâlusâst?
3. Magarin tun anah tuu máhđulâšnuođâ vaiguttiđ **vâldikodálie** **tääsi** miäradâssâid koččâmušâin, moh lohtâseh kielâlâš vuoigâdnuođaid?
4. Magarin tun feerih tuu máhđulâšnuođâ vaiguttiđ **jieijâd päikkikielâ** miäradâssâid koččâmušâin, moh lohtâseh kielâlâš vuoigâdnuođaid?

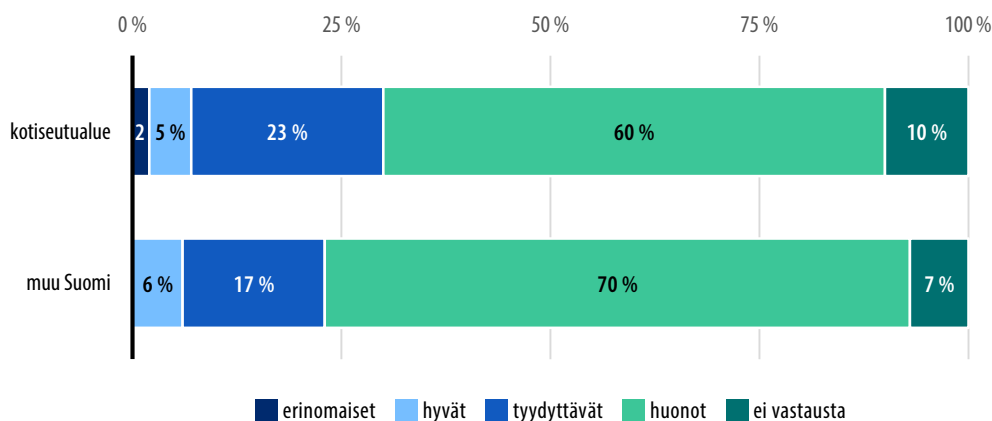
Olâtteijee maangâ 37(/291) västideijed adai 13 %:d västideijein láá váldám moonnâm iivij ohtânuođâ virgeulmuin tâi luáttâmušulmuin kielâlâš vuoigâdnuođaid kyeskee koččâmušâin. Mere puáhtá anneeđ steresin koskânuođâst tain, kales västideijein almotteh, ete iä keevti sämikielâlijd palvâlusâid masa ollágin. Kommentkiedist puoh enâmus mainâšui suiijân pärnáá arâšoddâdmân tâi škovlámáttáttâsân lahtojeijee vuoigâdnuođah/ääših (19 västideijed). Tai lasseen mainâšuvvojii tiervâsvuotâhuolâttâsân lahtojeijee palvâlusah.

Diagram 26. Ohtânuotâväldim kieldâst sämikielâlâš palvâlussâid kyeskee koččâmušâin.

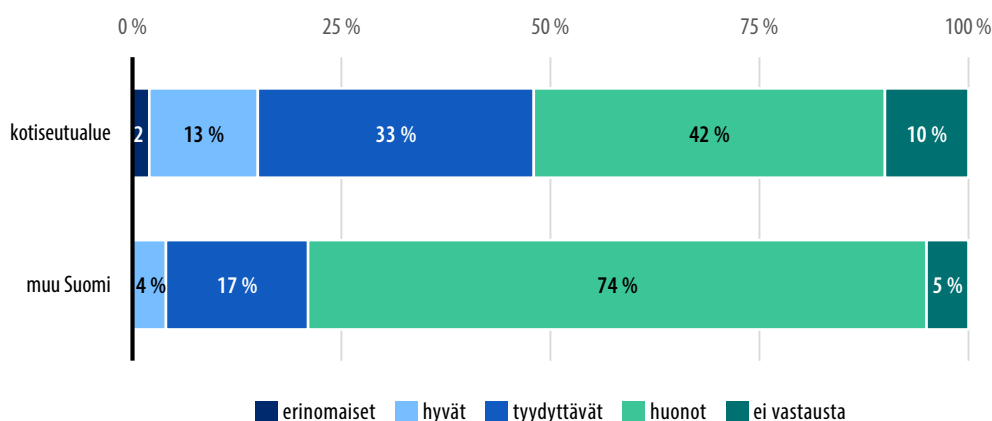
Häärvis västideijein tiätá, kiäin sij pyehtih väldiđ ohtâvuodâ sâmikielâlâš palvâlussáid kyeskee koččâmušâin. Sâmikuávlust kuálmádâs já eres Suomâ kuávluin lovádâs tietih, kiäin väldiđ ohtâvuodâ tain aášijn. Stuárráamus uási sâmikuávlust (60 %:d) já merhâšitteht stuárráamus uási (masa 90 %:d) sâmikuávlun ulguubeln iä tieđe, kiäin sij puávtáččii väldiđ ohtâvuodâ sâmikielâlijn palvâlusâin.

Diagram 27. Vaiguttemhâđulâšvuodah väldikodálii tääsi miäradâssáid kielâlâš vuoigâdvuodâid lahtoijeje koččâmušâin.

Váldu-uási adai suullân kyehti kulgâ västideijest feeree, ete sist iä lah ennuvgin máhđulâšvuodah vaiguttiđ kielâlâš vuoigâdvuodâid kyeskee miäradâssáid väldikode tääsist. Vástádâsâin ij lah merhâšitteet iäru päikkikuávlun já eres Suomâ kooskâst.

Diagram 28. Vaiguttemhâđulâšvuodah päikkikielâ miäradâssáid kielâlâš vuoigâdvuodâid lahtoijeje koččâmušâin.

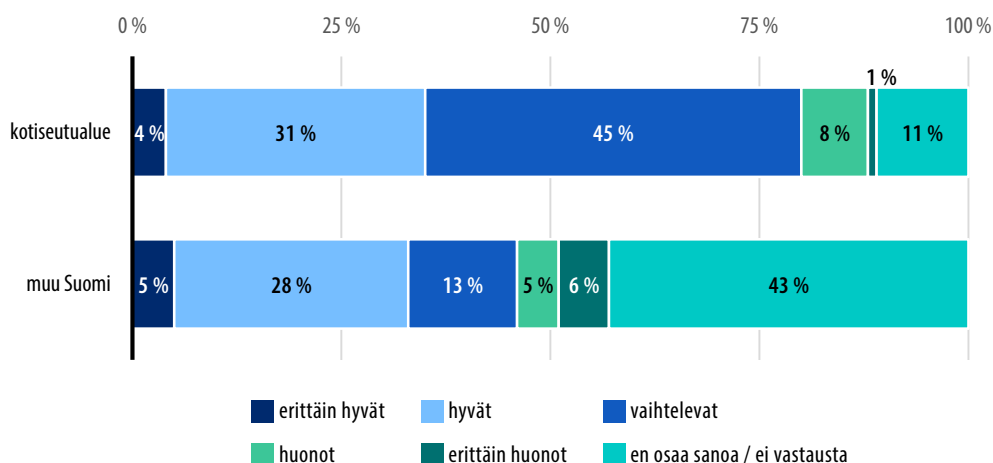

Päikkikuávlust västideijeh feerejeh máhđulášvuođáid vaiguttiđ kielâlâš vuoigâdvoođáid kyeskee miärádássáid stuárráábin kieldâlii tääsist ko väldikode tääsist. Vááijuv peeli feeree, ete puáhtá vaiguttiđ kieldâstis miärádássáid ucemustáá tuđättetteht. Tain västádâsân lii čielgâ iäru päikkikuávlun já eres Suomâ kooskâst. Eres Suomâ västideijei mielâst vaiguttemmáhđulášvuođah päikkikielâ aššijd já väldikodálii tääsi aššijd láá siämmáá hiäjuh. Tain västádâsân lijjii iäruh meiddei päikkikuávlun kieldâi kooskâst. Pyeremussân vaiguttemmáhđulášvuođáid feerejii Ucuuvâst, kost váhá paijeel kuálmádâs feerejii jieijâs vaiguttemmáhđulášvuođáid ucemustáá pyerrin já lasseen masa 50 %:d tuđättetten. Hiäjumussân máhđulášvuođáid feerejii Suáđikylást, kost muáddi västideijee feerejii jieijâs máhđulášvuođáid pyerrin já váhá paijeel kyehti kuálmádâs hyennin. Västádâsah láá melgâd siämmáásullâsih Anarist já tuše váhá pyerebeh lánuduvâst.

2.6.2 Kielâlâš atmosfär

Taan vyelilovvoost kiedâvuššoo tot, maht västideijeh feerejii kielâlii atmosfär já koskâvuođá anneem sâmikielâiguin já sâmikielâlijguin.

Diagram 29. Suomâ- já sâmikielâlij koskâvuođah västideijee päikkikielâst.

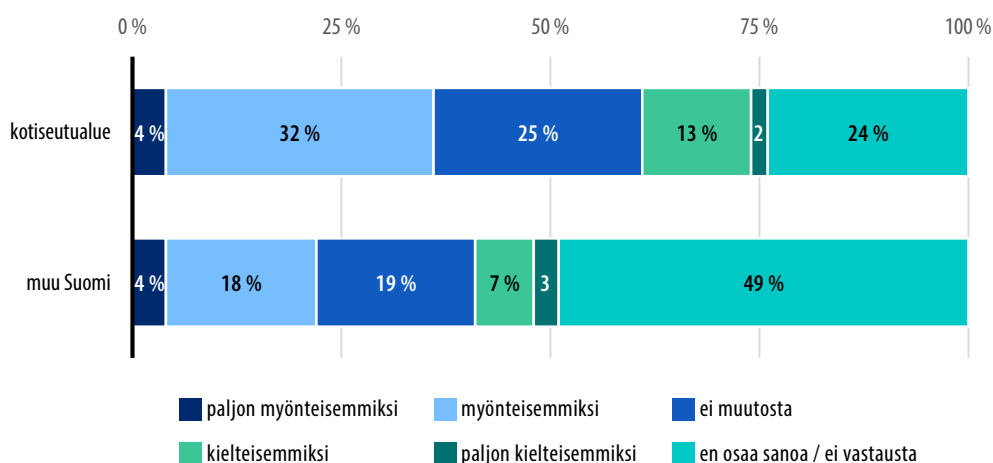

Päikkikuávlust kuálmádâs feeree suomâ- já sâmikielâlij koskâvuođáid kieldâstis ucemustáá pyerrin. Merhâšittee uási (45 %:d) feeree taid mulsâšudden já lovádâs hyennin. Eres Suomâ kuávluin masa peeli iä määti ettâđ, magareh koskâvuođah láá tâi iä lah västidâm koččâmušân. Kalga kuittâg huámášiđ, ete lovmat västideijeh feerejeh koskâvuođáid hyennin tâi uáli hyennin meiddei sâmikuávlun ulguubeln.

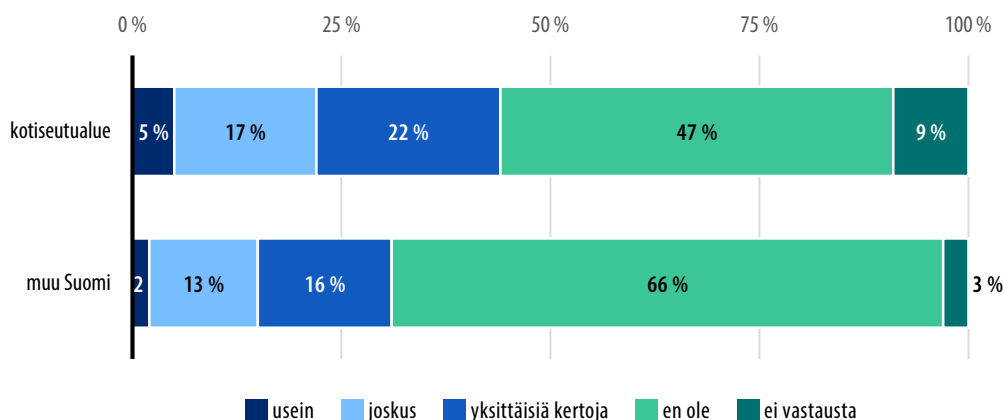
Päikkikuávlv lovh láá koskáárvuh, iáge toh velthánnáá ohtuunis spejâlist tile monnân ovtâskâs kieldâst. Kieldâi koskâsii viärdádállâm ij pyevti toohâđ uáli tárkká, ko västideije meeri ovtâskâs kieldâin lii ucce. Kuávlulâš iäru kuittâg hámášuvá Ucjuvvá já eres päikkikuávlv kieldâi kooskân: Ucjuvvâst peeli västideijein (40/84) aneh koskâvuodâid “pyerrin” t. “eromâš pyerrin”, mutâ eres kieldâin tuše niäljádâs (25/103).

Västideijein kojâdui meiddei kielâjuávhui koskâvuodâi nubástusâin majemui iivij. Kuálmádâs päikkikuávlvust feeree ete koskâvuodah láá muttum pyerebin já 15 %:d hyenebin. Päikkikuávlv ulguubeln viđádâs feeree koskâvuodâid muttum pyerebin já peeli iä määtii västidiđ tâi iä västidâm koččâmušân.

Diagram 30. Nubástus suomâ- já sâmielâlij koskâvuodâin.

Västideijein kojâdui meiddei kielâvuáđusii olgoštem feerimist, munejurduin já heemâdmist.

Diagram 31. Sämikielâlij olgoštem, munejurdui já hemâdem feerimeh

Peeli västideijein päikkikuávlust já kyehti kuálmádâs eres Suomâ kuávluin iä lah feerim olgoštem, munejurduid tâi hemâdem tondiet ko láá sárnum sämikielâ. Viđâdâs päikkikuávlust já kuđâdâs eres Suomâ kuávluin láá feerim ovdil mainâšum aašijd ucemustáá motomin já siämmáá ennuv ovtâškâs tuuvijd.

Taan koččâmušân adelum ávus vástádâsâin almoon, ete motomeh feerejeh, ete olgoštem lii čuoccâm kielâ saajeest tâi lasseen sâmmilii etnisâšvuotân.

“Ij tuše kielâ tiet, eenâb-uv tondiet, ete mun lam sâmmilâš.”

“Pargosajeest mun lam toollâm vyeligâš proofiil jieččân sâmmilâšvuodâst, ko uásist ovdâolmooštääsi ulmuin láá lamaš negatiivliih jurduuh sâmmilâšvuodâst já tondiet jiem lah halijdâm pyehtiđ tom oovdân, poollâm ete tot vaagut muu paargon.”

Olgoštem lii feerejum meiddei pargoelimest. Säämi kielâlaavâ kuávlust sämikielâ táidü kiäččoo eromâš ánsun pargo-occeid árvuštâldijn.

“Lááhân tast puáttám ahevis saavah pargosaje usâdijn tâi ko lii väljejum mottoom paargon, ete peessâm sämikielâlâžžân. Veikâ valjim ij ubâ tohhuu ton vuáduhd.”

Munejurduid láá feerim tiilijn, kost láá mielđ suomâkielâliih, kiäh láá vaattâm kielâ molsom suomâkielân.

“Távjá kulloo: mane sárnuđ sämikielâ, ko puohah iberdeh suomâkielâ? Ijgo pyevti sárnuđ suomâkielâ?”

“Suomâkielâliih (syemmiliih) feerejeh ete jis sáárnui kiäinnii sâmi kielâ, te lii huánnumin sii, já eteh ete “Lii epiustevlâš sárnuđ sâmi kielâ, ko visteest láá mielđ suomâkielâliih” Taat jurdâččemvyehi lii enâmus páihálij syemmilijn.”

Muáddi västideijee muštâlii ete sij karveh sâmi kielâ sárnum almoli soojijn. Njuolgâ heemâdmist iä lamaš ovdâmeerhah.

“Jiem sáárnui sâmi kielâ Hettaast almoli soojijn.”

Motomijn västádâsâin lijjii meiddei neutraalli, positiivliih teikâ joba čuávduskuávdášliih feerimeh.

“Toh láá lamaš ain, mutâ jiem mun viiŝâ taid kuldâliđ já luuhâđ. Adelâm eenâb ääigi toid ulmuid, kiäh halijdeh tiettiđ eenâb sâmmilijn.”

“Mun lam šoddâm rääjist sárnum sehe suomâkielâ já sâmi kielâ jiemge lah kuáassin feerim olgoštem.”

“Ton saajeest mun lam feerim, ete ulmuuh lijkkojeh já aneh tom áárvust, ko kuleh muu sárnumin sâmi kielâ. Jis ij sáárnui sâmi kielâ almoli soojijn nuubij sâmi kielâliigin, te iäráseh iä ubâ tieđe, ete kieldâst láá ain sâmi kielâliih.”

3 Oohtânkiasu

Taan raportist tohhuï kejâstâh sâmi kielâlij palvâlusâi tilân sehe sâmi kielâlij kielâlij vuoigâdvuođâi olâšumân sâmmilij päikkikuávlust já ton ulguubeln. Raapoort tehâlâš uási lii sâmi kielâláid vuolgâttum kojâdâllâm palvâlusâin já kielâlii atmosfâr pirrâ. Säämibaromeetter 2020 -kojâdâlmân västidii viđâdâs tain 1 430 tievâsahasij ulmuin, kiäi aalmugregistertiäđoid lii merkkejum sâmi kielâ eenikiellân.

Västideijeï eenâbloho västidij kojâdâlmân sâmi kielân, mon puáhtá anneeđ eromâš merhâšittee äššin. Ohtâ kuávdâš tiätu lii, ete sâmi kielâlij aalmugregister eenikielâtiäđuh iä lah ääigi tääsist já västideijeh iä tieđe, mii kielâid sist lii merkkejum aalmugregisterân. Eromâšávt juáhu tave-, aanaar- já nuorttâsâmi kielâid lii ollâsávt vááijuvlâš, já stuárráamus uásist tiäđuin lohâ ‘sâmi kielâ’ – nubenáál ko mangâseh jurdeh.

Västideijein sâmi kielâ mättih njálmálávt ucemustáá tuđâttetteht 90 %:d västideijein: kulmâ neelji västideijest tavesâmi kielâ, 15 %:d anarâškielâ já vuálá 8 % nuorttâlâškielâ. Päikkikuávlv västideijeh kevttih enâmus sâmi kielâ argâstis. Päikkikuávlv ulguubeln máhđulâšvuođah kevttiđ sâmi kielâ láá hiäjubeh.

Sâmi kielâlij palvâlusâi finnimist láá ain čuolmah. Ubâlohán palvâlusâi finnimvuotâ ij onnuu pyerrin, já päikkikuávlv kieldâin-uv tuše 7 %:d aneh palvâlusâi finnimvuotâ pyerrin. Masa peeli aneh tile hiäjun. Eres Suomâ kuávluin tuše suullân jyehi niäljád ana tile ubâ tuđâttetten. Niäljádâs päikkikuávlust já peeli päikkikuávlv ulguubeln iä keččâl ollâgin kevttiđ sâmi kielâ virgeomâhâiguin äšâstâldijnis.

Merhâšittee čuolmâ sâmi kielâlij kielâlij vuoigâdvuođâi olâšuumân lii vááijuvlâš tiätu palvâlem finnimvuotâst. Vástâdâsâin almoon, ete tiäđuh palvâlus finnimvuotâst láá uáli piäđgui já ruossâlâsah. Paijeel peeli iä tieđe, láá-uv staatâliih palvâlusah finnimist sii sárnum sâmi kielân já 20–30 %:d västideijein láá ton uáivilist, ete mohkin staatâliih palvâlusah iä lah finnimist sii sárnum sâmi kielân – já sárnum tääl palvâlusâin, moh kolgâččii säämi kielâlaavâ miel leđe finnimist sâmi kielân. Suullân lovâdâs västideijein västid, ete Poolis, Viäruvirgeomâháá, Riehtilâjádâs tâi Maistraat palvâlusah láá finnimist sii sárnum sâmi kielân. Pyeremusávt tubdii Kela sâmi kielâlijd palvâlusâid.

Kieldâlijn sâmi kielâlijn palvâlusâin já tieđeetmist Ucuuvâ palvâlusah pajanii merhâšitteht eres táásán ko eres sâmi kuávlv kieldâi palvâlusah. Lii väädis ettâđ, mii čielgee návt

sturrâ iäru palvâlusâi finnimvuodâ feerimist. Kieldâ kuávlust leijee aalmugregisterân sâmielâllâžžân merkkejum ulmui meeri ij lah Ucjuvâst merhâšitteht stuárráb ko Anarist já lánuduvâst sâmielâllâiij láá suullân 40 %:d Ucjuvâ meereest. Sâmielâllâijd palvâlusâid iä kuittâg raportist leđe koskâvuodâst ollágin siämmáá náálá. Aanaar kieldâ tábâhtusâst uásild čielgejeijee tahhee lii tot, ete koččâmušâst kojâdui västideijee sárnum sâmielâst já kielah láá kulmâ. Suádkylâst palvâlusâid feerejii hiäjumussân. Aanaar kieldâst eromâšávt nuorttâsâmielâllâiij feerejii, ete jieijâskielâllâiij palvâlusah iä lah. Meiddei Ucjuvâ kieldâ sâmielâllâijd palvâlusâid feerejii mottoom uásikuávlust pijssámettumin.

Palvâlusâi toimâm lâi meiddei hiäju. Tegu ive 2016, meiddei tääl västideijeid lii vaigâd nomâttiđ palvâlusâid main sâmielâllâš ášástállâm mana pyereest. Stuárráamus uási iä västidâm taan koččâmušân. Enâmus mainâšuumijd finnejii tiervâsvuotâpalvâlusah, Kela já škovlá já peivitiþšo. Kommentkiedijn pajedii oovdân maangâlágán suujâid hiäjus arvâlusân. Palvâlusâid lâi väädis kavnađ teikâ kevttiđ, virgeulmuuh iä tubdâm säämi kielâlaavâ já munejurdâatmosfâr sâmielâllâijd palvâlusâid halijdeijee kuáttá feerejui epimietimielâllâžžân. Palvâlusâid ij finnij, veikâ toid ličij vuoigâdvuotâ.

Haalu kevttiđ sâmielâllâijd šleđgâlijd palvâlusâid lii stuárrum melgâdâvt ive 2016 baromeetter iähtun. Sâmielâllâij šleđgâlijd palvâlusâi ovdedem lii eromâš tehálâš, ko stuárráamus uási ášástâlmist vâldikielâid-uv tábâhtuvâ tääl šleđgâlâvt.

Lii huámâšittee, ete siämmáánáálá ko 2016 baromeetterist, västideijein suullân 40 %:d aneh sâmielâllâijd palvâlusâi finnimvuodâ puáránâm. Huámâšittee lii meiddei tot, ete eenâb ulmuuh arvâleh tile puáránâm, ko kiäh aneh tááláá tile ubâ tuđâttetten (eromâšávt eres Suomâ kuávluin). Puáttus ij tondiet koolgâ ijge pyevti tulkkuđ merkân tast, ete tile ličij “pyeri” tâi ubâ viehâ tuđâttettee, mutâ ton saajeest puáhtá keččâđ, ete ko palvâlemtile lii lamaš uáli hiäju, smavvâ puárâdâsah-uv vaigutteh vástádâssâid.

Västideijeeh feerejeh tiervâsvuotâpalvâlusâid tehálumos sâmielâllâš palvâlusân. Päikkikuávlust čuávuvâžžân tehálumosin feerejuvojii sosiaaltoimâ, čuovviittâstooimâ já poolis palvâlusah. Čuovviittâstooimâ laavâst asâttum palvâlusâid lijjii ienááš tuđâvááh. Masa puoh västideijeeh päikkikuávlust lijjii valjim párnáidis sâmielâllâi arâšoddâdem já eenâbloho sâmielâllâi vâđumáttááttâs. Astoäáigi palvâlusâid iä finnim sâmielân eres ko Ucjuvâst, ijge tobbeengin tuárvi. Arâšoddâdmân lijjii ubâlâvt eromâš tuđâvááh já máttááttâsân-uv tuđâvááh, mutâ paješkoovlá amnâsmáttááttâsâst já tast lijjii huolâst, maht škovlá tuárju párnáá sâmielâllâšvuodâ.

Sämmilijd päikkikuávlun ulguubeln nubben tehálumosin pajanii čuovviittâspalvâlusah. Sâmielâllâš arâšoddâdem já sâmielâ tâi sâmielâllâš máttááttâs pajanij oovdân maangâ uásist sâmikuávlun ulguupiälâsij västideijei vástádâsâin, ete kalga kiäčudiđ, ete västideijein lii tuotâ eeti kielâ sirduumist párnâid já nuorâid sâmikuávlun ulguubeln. Taan eđe

kolgáččij vâldid tuodâst, ko meiddei sâmikuávlun ulguubeln ässee sâmmilijd tutkâm SÁRA-tutkâmušâst (Heikkilä et al. 2019: 126) pajanij oovdân, ete sâmikuávlun ulguubeln sâmikielâ mätihánnáávuotâ toovât ulguupiälásâšvuodâ já heppâd tobdo. Ko ohtâvuotâ iäláttâssáid váilu, kielâ merhâšume stuárnu. Eromâšávt pajanij oovdân huolâ tast, maht páárnáš šadda sâmmilâžžân sâmikuávlun ulguubeln, jis sun ij oopâ sâmikielâ.

Säämibaromeetter 2020 västideijeh iävtutteh, ete **sâmikielâlij palvâlusâi tile puávtáččij pyeredid vuosâsaajeest piejâmáin naavcâid sâmikielâlii pargovievâ škovlimân**. Västideijeh mainâšii meiddei sâmikielâlij palvâlusâi **oinumvuodâ pyeredem, rekrytistem nanodem já palvâlusâi ruttâdem**. Merhâšittee juurdâ lii meiddei tot, ete sâmikielâlij palvâlusâin kolgáččij leđe **čuákkejum palvâlusstivrim**. Sâmikuávlun ulguupiälásij västideijei iävtuttâsâin čielgâsávt enâmus mainâšui sâmikielâ tâi sâmikielâlii máttááttâs tâi peivitipšo ornim párnâid. Kuohtuin taan kojâdâlmân västidâm västideijeejuávuin maangâs iävtuttii kielâlaavâ čovgâdittem. Ohtâ västideijee joba iävtuttij, ete kolgáččij asâttid “laavâ, mon miel lii págggu finnid sâmikielâlijd palvâlusâid”. Ko tággáár laahâ lii jo lemin já eidu taat laahâ kiedâvuššoos kojâdâlmist, komment muštâl tast, mon hiäjuht laahâ feerejuvvoo toimâd.

Lii huámâšittee puáduš, ete västideijeh iä feerii ete sij pyehtih vaiguttid kielâläš vuoigâdvođâid kyeskee miärâdâssáid. Váldu-uási adai suullân 2/3 västideijeh feeree, ete sist iä lah ennuvgin máhđulâšvuodâh vaiguttid kielâläš vuoigâdvođâid kyeskee miärâdâssáid vâldikode tääsist. Vástâdâsâin ij lah merhâšittee iäru päikkikuávlun já eres Suomâ kooskâst. Päikkikuávlust västideijeh feerejeh máhđulâšvuodâid vaiguttid kielâläš vuoigâdvođâid kyeskee miärâdâssáid stuárrâabin kieldâlii tääsist ko vâldikode tääsist. Pyeremussân vaiguttemmáhđulâšvuodâid feerejii Ucjuvvâst já hiäjumussân Suáđikylâst.

Oohtânkiašsun kielâläš vuoigâdvođâid kyeskee vástâdâsâin puáhtá ettâd, ete kielâlij vuoigâdvođâi já kielâlaavâ tubdâmuš mulsâšud váhá, mutâ kielâlijd vuoigâdvođâid aneh eromâš tehâlâžžân. Taah vástâdâsah láá meiddei uáli siämmáálágáneh päikkikuávlun kieldâin já tai ulguubeln; veikâ päikkikuávlun västideijeh onnii vuoigâdvođâid/kielâlaavâ váhá tergâdubbon ko eres västideijeh koskâmiärálvâ, iäru lii ucce. Keevâtlávt västideijeh kuittâg keččâleh uáli uccáá finnid almoliid palvâlusâid sâmikielân. Tast láá meiddei iäruh päikkikuávlun kieldâi já eres Suomâ kuávlun kooskâst, ton iberdettee suujâst, ete merhâšittee uási kielâlijd vuoigâdvođâin kuáskâ tuše päikkikuávlun já eres kuávlun sâmikielâliih palvâlusah láá finnimist ennuv ucceeb. Almoskove lii meiddei tehâlávt siämmâš ko 2016 Säämibaromeetterist.

Kielâläš vuoigâdvođâid kyeskee uási vástâdâsâin oro lemin ruossâlâsvuotâ: jis kielâliih vuoigâdvođâh já kielâlaahâ láá västideijei mielâst tehâliih, mondiet sij keččâleh nuuvt uccáá uážžuđ sâmikielâlii palvâlem? Ucessiähá viggâmuš finnid sâmikielâlijd palvâlusâid västid meiddei 2016 baromeetter puátusijd, main paijeel peeli västideijeh lâi ettâm, ete ij kuáassin iiskâ finnid taid (Pasanen 2016: 26). Ohtâ čielgiittâs áášân lii tot, ete sâmikielâliih palvâlusah

láá nuuvt hiäjuht finnimist tâi tai kevttim lii väädis. Meiddei maangah taan kojâdâllâm västideijeh muštâlii palvâlussáid kyeskee kommentkiedijn jieijâs feerimijn sâmi-kielâlij palvâlusâi hiäjus finnimvuodâst já kevttimfeerimijn, moh iä ruokâsmit sâmi-kielâlii palvâlus kevttimân.

Kielâatmosfär lâi kojâdâlmist mielâ uđđâ olesvuottân. Kielâatmosfär feerimeh mulsâšuddii. Päikkikuávlust kuálmádâs feeree suomâ- já sâmi-kielâlij koskâvuodâid kieldâstis ucemustáá pyerrin já lovádâs hyennin. Masa peeli västideijein feeree koskâvuodâid mulsâšudden. Eres Suomâ kuávluin masa peeli iä määtâi ettâđ, magareh koskâvuodah láá tâi iä lah västidâm koččâmušân. Taat lii tiäđust-uv vyerdimist, ko sâmmilij päikkikuávlust ulguubeln suomâkielâliih iä lah veltihánnáá tohâmušâin sâmi-kielâlijguin. Västideijein kojâdui meiddei kielâjuávhui koskâvuodâi nubástusâin majemui iivij. Kuálmádâs päikkikuávlust feeree ete koskâvuodah láá muttum pyerebin já 15 %:d hyenebin. Päikkikuávlust ulguubeln viđâdâs feeree koskâvuodâid muttum pyerebin já peeli iä määtâi västidiđ tâi iä västidâm koččâmušân. Peeli västideijein päikkikuávlust já kyehti kuálmádâs eres Suomâ kuávluin iä lah feerim olgoštem, munejurduid tâi hemâdem tondiet ko láá sárnum sâmi-kielâ. Peeli päikkikuávlust já kuálmádâs eres Suomâ kuávluin láá feerim ovdil mainâšum aašijd ucemustáá ovtâskâs tuuvijd.

4 Loopâst

Säämibaromeetter 2020 lii nubbe sâmikielâlâid čujottum baromeetterkoijâdâllâm. Oovdiš säämibaromeetter 2016 tohui puhelinsahhiittâlmin 80 västideije. Säämibaromeetter 2020 lâi luámáttâhkoijâdâllâm, mii vuolgâttui puoh taid tievâsahasâš ulmuid, kiäi eenikiellân lâi aalmugregisterist merkkejum sâmikielâ. Li huámášittee, ete taat juávkku luávdá tuše uási Suomâ sâmikielâlijn já puoh sâmmilijn lii vuoigâdvuotâ sâmikielâlâš palvâlussáid tast huolâhánnáá, mii kielâid sist lii merkkejum aalmugregisterân eenikiellân. Návt tutkâmuš váldusjuávkku juuvsâi tuše uási čuosâttâhjuávhust. Tutkâmušân västidii 291 västideijed, 19 % prosenttid tain, kiäid koijâdâllâm vuolgâttui.

Säämibaromeetter 2020 spiekâst ive 2016 säämibaromeetterist kyehti náálá: 2020 baromeetterist láá miel meiddei sâmmilij päikkikuávu ulguubeln ässee sâmmilij já miel lii uási, mast koijâduvvo västideijee feerim jieijâs aassâmkielâ kielâlii atmosfärist já suomâ- já sâmikielâlij koskâsijn koskâvuodâin.

Säämibaromeetter kuávdáš puáđus lâi tot, ete säämi kielâlaahâ ij olášuu. Kielâlijd vuoigâdvuodâid feerejeh ovdánâm váhá, mutâ sâmikielâlij palvâlusâi finnimvuotâ já tain tiedettem sehe säämi kielâlaavâ tubdâmuš láá ain hiäjus tääsist. Sâmmilij päikkikuávu kieldâin lii tääl joodoost pargo sâmikielâlij palvâlusâi pyeredem várás. Pargo lii kuittag algâttum kieskâd, iäge ton puátuseh vala oinuu ennuv taan raapoort amnâstuvâst. Kielâstrategiast jyehi kieldâ lii meridâm taid kuávdáš vuovijd, moiguin sâmikielâlij palvâlusâi ovdedem ovdán.

Puátusij vuáđuld puáhtá adeliđ avžuuttâsâid, maht sâmikielâlij palvâlusâi tile já sâmikielâlij feerim kielâatmosfär puáhtá pyerediđ. Avžuuttâsah láá uálináál siämmáálágáneh, ko toh láá lamaš Säämibaromeetter 2016 -raportist já maangâin eres čielgâdâsâin, tutkâmušâin já almostitmijn iivij miel. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta 2004–2006 -raportist adeluvvojeh 41 vijđáht agâstállum toimâavžuuttâssâd säämi kielâlaavâ já sâmikielâlij kielâlij vuoigâdvuodâi olášume pyeredem várás (Nâkkäljärvi 2007: 370–375). Váldu-uási avžuuttâsâin láá ain ollásávt äigikyevdileh. Säämibaromeetter 2016 -čielgâdâsâst avžuuttui tiedettem lasettem sehe virgeulmuid já sâmikielâlâid, sâmikielâ uápui lasettem pargeid, sâmikielâlii pargovievâ rekrytistem pehtilitem já kielâlaavâ kenigitteevuodâ lasettem.

1) Čielgâdâsâin tavvoid

Taat lii tehálumos avžuuttâs. Suomâst lii tuárvi tiätu sämmilij kielâlij vuoigâdвуođâi olášuumeest, sämikielâlijn palvâlusâin já toid vaigutteijee aášijn. Riehtiministeriöin, sämitiggijn já sämikielâlijd kieldâlijd já staatâlijd palvâlusâid fällee uásipelijguin kalga rähtiđ äigitavludum toimâvuávámijd tast, maht sämikielâlij kielâlijd vuoigâdвуođâid já säämi kielâlaavâ uázžu olášuđ. Säämibaromeetter kyeskee sosiaallii media savâstâlmijn já ohtâvuotâvâldimijn totkein puohtui maangâi soojij oovdân tot, ete lii tušástuttee, ete palvâlemtile čielgâduvvoo nuuvt ennuv, mutâ keevâtlíi tilán ij tábâhtuu mihheen. Čuávuvááh avžuuttâsah kuleh uáassin vuávámân tast, maht keevâtlíi tilán puávtáččij vaiguttiđ pyeremusávt.

2) Tiedettem

Tiedettem já säämi kielâlaavâ tubdâm tárbu lii pajanâm oovdân puoh raportijn já muštâlusâin vuossámuu kielâlahâčielgâdâs (Näkkäljärvi 2007) rääjist. Kuittâg taan-uv tutkâmuš amnâstâh čáittá, ete tiedettem lii ain vááijuvlâš, já tondiet tast kalga rähtiđ konkretlii vuávám.

Ličij tárbu kuullâđ staatâlij já kieldâlij sämikielâlij palvâlusâi fälleid tast, maht sij visásmitteh, ete

- a. pargoviehâ tobdá säämi kielâlaavâ já máttá toimâđ ton miäldásávt. Taat kuáská sehe pargoost jo leijee ulmuid já uđđâ pargeid. Pargoviehâ kalga tiettiđ, ete sämikielâlii palvâlem kalga faallâđ nuuvt ete tom ij taarbâš vaat-tâđ já ete ulmuu suomâkielâ táidü ij vaaigut vuoigâdвуotân uázžuđ sämikielâlii palvâlem.
- b. pargovievâst lii valmâš toimâvuávám sämikielâlij palvâlusâi faallâm várás
- c. sämikielâlâš äššigâs tobdá vuoigâdвуođâidis uázžuđ sämikielâlii palvâlem
- d. sämikielâlâš äššigâs kávná tâi uázžu jotelávt, älkkeht já *sämikielân* tiäđu, maht koččâmušâst leijee virgeomâháin puáhtá ášástállâđ sämikielân.

Áášánkullee uásipelijguin máccoo áášán enâmustáá kyehti ive siste kuullâm maŋa já visásmittoo, ete tile lii čovdum.

3) Sämielâlij palvâlusâi ubâlâšvuođah

Kolgáččij smiettâđ kreatiivlijd já ubâlijd čuávdušijd sämikielâlij palvâlusâi turvim várás. Taan továáš tile ij oro falâmin taid, ko tääl jyehi palvâlus fällee uásipeeli tâi ohtâdâh huolât jieijâs palvâlusâinis. Sämielâliih palvâlusah juáháseh kuávlulávt epitäsivávt. Maangâ palvâlus fällee ohtâdುವâst sämikielâlii palvâlem tárbu šadda

harvii já taat vyeleed máhđulâšvuodâ faallâđ palvâlus. **Tobbeen kost palvâlusah láá, vanâ sâmikielâliih pargeeh kevttih merhâšittee uási pargoäigistis suomâkielâlij palvâlusâi hoittâmân, veikâ nube saajeest lii vääni sâmikielâlijn palvâlusâin.** Ličij tárbu smiettâđ, puávtáččij-uv sâmikielâlijn palvâlusâin hammiđ mottoomlágán kieldâ- já virgádâhraajijd rasteldittee olesvuodâid, moh tähidiččii tom, ete vanâ sâmikielâlii pargovievâ resurseh annojeh nuuvt pehtilávt ko máhđulâš eidu säämi kielâlaavâ olášutmân já sâmikielâlij pyereeb kielâlii já kuávlulii oovtviárdásâšvuodâ turvimân. Eennâmkoddeuđâsmittem fáálá taas máhđulâšvuodâ sosiaal- já tiervâsvuotâpalvâlusâin, já tom kolgáččij smiettâđ meiddei eres palvâlusolesvuodâi puotâ. Kolgáččij meiddei suogârdállâđ, maht päikkikuávlun ulguubeln ässee sâmikielâlij resursâin puávtáččij ávhástállâđ pyerebeht sâmikielâlij palvâlusâi resursin oles riijkâst.

4) Sâmikielâlii pargovievâ rekrytistem- já škovlimstrategia

Täst já maangâ eres čielgâdâsâst lii pajanâm oovdân, ete stuárráamus eestâ sâmikielâlij palvâlusâi falâmân lii sâmikielâlii škovliittum pargovievâ vääni. Taat lii čuolmâ, mon palvâlus fälleeh iä pyevti čuávidiđ ohtuu, ko kieldah já staatâ haldâttâhvirgeomâhááh iä lah škovliittâs fälleeh. Sâmikielâlij arâšoddâdeijej, máttáátteijej já sosiaal- já tiervâsvuotâsyergi škovlimstrategia lii rähtim náálá máttááttâs- já kulttuurministeriö pargojuávhust (OKM 2019). Siämmáánáálá škovlimstrategia kalga rähtiđ eres kuávdáš palvâlusâi fallee suorgijd. Sâmikielâlii pargovievâ váiludijn kalga visásmittiđ, ete ereskielâlii pargovievâst lii máhđulâšvuotâ luuhâđ sâmikielâ nuuvt, ete tuáimee kielâkevttimtääsi juksoo. Eromâšávt kieldâin láá vädisvuodah ruttâdiđ kuhesáigásijđ sâmikielâ uápuid pargoviehân já taam ruttâdemčuolmâ kolgáččij čuávidiđ.

Ovdâsvâstideijee uásipeellin leijee staatâvarijministeriö muštottuvvoo sâmikielâ iäláskitemtoimâohjelm toomâst 15:

“Sâmmilij päikkikuávlun kieldâiguin já pargomarkkânuásipelijguin kalga čielgâdiđ máhđulâšvuodâid movtijditemvuáhâduv rähtim škovliittum sâmikielâláš máttááttâstooimâ já arâšoddâdem pargoviehân ton visásmitmân, ete tohâlii pargovievâst lii tuárvi haalu porgâđ škovlimis västideijee pargoin sâmmilij päikkikuávlust.”

Avžuuttâs kiärduduvvoo meiddei sâmikielâlij palvâlusâi čielgâdâsâst (Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus 2017: 22). Čielgâdemulmuu mielđ toimâ ij lah olášuttum. Kalga kuittâg mainâšiđ, ete ohtâ merhâšittee ive 2016 raapoort avžuuttâsâin, adai sâmikielâlii pargovievâ merhâšittee kielâlase pajedem kieldâin, lii olášum Ucujuuvâst já länuduvâst já kiedâvuššâmnáál Anarist já Suáđikylást.

5) Anarâš- já nuorttâlâškielâliih palvâlusah

Čielgâdâsâst nuubán iättoo, ete anarâš- já nuorttâlâškielâlij kielâlij vuoigâdvođâi olášume lii eromâšávt hiäju, iäge taid kieláid lah palvâlusah. Ličij tárbu čokkâniđ suogârdállâđ sierâ anarâš- já nuorttâlâškielâlij palvâlusâi táárbuid já máhđulâšvođâid oovtâst palvâlusfâllegeuin, sämitiggijn já kielâsiärvusij ovdâsteijeiguin. Teháluimosin feerejum palvâlusah láá sosiaal- já tiervâsvuotâ- sehe čuovviittâspalvâlusah. Eromâšávt tai palvâlusâi oovdedmân anarâš- já nuorttâlâškielân kolgâččij pieijâđ naavcâid.

6) Päikkikuávlu ulguubeln ässee sämikielâlij palvâlusah

Sämmilij päikkikuávlu sämikielâliih já sämmiliih tarbâšeh jieijâs sämikielâ paijeentuállee já kielâlijd vuoigâdvođâid tuárjoo strategia, mast párnái já nuorâi palvâlusah láá kuávdáást. Meiddei taam strategia ráhtidijn lii tehálâš kuullâđ kielâsiärvus jesânijd. Meiddei Euroop ráädi ohtâvuodâst tuáimee äššitobdeekomitea, mii kocá [kuávlulâš kieláid já ucceeblohokieláid kyeskee eurooplii vuáđukirje](#) (kielâvuáđukirje) olášuttem jeessânriijkâin, lii pieijâm huámâšume päikkikuávlu ulguupiälâsij sämmilij tilán (Ministerkomitea 2018).

7) Aalmugregister eenikielâtiäđui äigikyevdilistem

Ohtâ kuávdâš tiätu lii, ete sämikielâlij aalmugregister eenikielâtiäđuh iä lah ääigi tääsist já västideijeh iä tieđe, mii kielâid sist lii merkkejum aalmugregisterân. Eromâšávt juáhu tave-, aanaar- já nuorttâsämikieláid lii ollásávt vááijjuvlâš, já stuárráamus uásist tiäđuin lohá ‘sämikielâ’ – nubenáál ko mangâseh jurdeh.

Kolgâččij orniđ tiedettemkampanja, moin ruokâsmittiđ ulmuid tärhistiđ tiäđuidis aalmugregisterist já mutteđ puástu tiäđuid. Mittomeerrin ličij, ete tiäđuid uážuččij äigikyevdilubbon meiddei puátteš lovottem, kielâpolitik já tutkâmuš várás. Meiddei maangâ eenikielâ merkkim máhđulistem puávtáččij čielgâsmittiđ tile.

8) Säämi kielâlaavâ kenigitteevuotâ

Avžuuttâs lii aabâs siämmâš ko ive 2016 baromeetterist:

“Säämi kielâlaavâ kalga mutteđ tááláá kenigittebin já ton olášuthánnáá kyeđdimist kalgeh čuávvuđ čielgâ sanktioh kieldáid tai lájádâsân.” (Pasanen 2016: 51)

KÄLDEEH

- Arola, Laura 2014: *Selvitys kielipesätoiminnan laajentamisesta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella*. Sämitigge.
- Arola, Laura 2020: *Selvitys saamenkielisen opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön saatavuudesta ja koulutuspoluista*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:30.
- EAO 18.12.2013, dnr 410/4/12. Išeriehtiäššiuľmuu čiäľkkámuš *Väestörekisterin mukainen äidinkieli ei yksin ratkaise oikeutta saamenkieliseen päivähöitoon*. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/410/2012>
- Feist 2015: *A Grammar of Skolt Saami*. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsing.
- HE 40/2018 vp Haldättäs iävtuttäs ovdäskoodán aräšoddädemlaahân já mottoom toos lahtojeeje laahân.
- Heikkilä, Lydia - Laiti-Hedemäki, Elsa - Miettunen, Tuuli 2019: *Buorre eallin gávvgogis. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointi kaupungissa* (toim. Lydia Heikkilä, Elsa Laiti - Hedemäki, Tuulia Miettunen). Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä.
- Niska, Leena 2017: *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2012–2015: Raportti saamen kielilain toteutumisesta*. Säämi kieläräädi/Sämikielä toimättäh. Aanaar.
- Näkkäläjärvy, Klemetti 2007: *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta*. Säämi kieläräädi / Sämikielä toimättäh. Sämitigge. Aanaar.
- Miettunen, Tuuli 2020: *Saamelaisalueen kuntien yhteinen saamen kielten kielistrategia*. Neetist Aanaar kieldä siijđoin Aanaar kieldä kielästrategia uässin: <https://www.inari.fi/media/tiedostot-2020/hallinto-2020/saamen-kielistrategia-2020.pdf>
- Ministerkomitea avžuuttäs CM/RecChL(2018)5 jeessänriijkäid kuávluláš kieläid tääi ucceeblohokieläid kyeskee eurooplil vuáđukirje heiviitmist Suomást.https://um.fi/documents/35732/0/Recommendation+CM_fi+%281%29.pdf/8039ff67-ac07-5f8b-7655-c8217326fac7
- OKM 2020: Työryhmä kehittämään saamelaisopetusta. Máttäättäs- já kulttuurministeriö tiädättäs 6.2.2020. <https://minedu.fi/-/tyoryhma-kehittamaan-saamelaisopetusta>. Luhhum 15.6.2020
- Pasanen Annika 2015: *Kuávsui já peeivičuovä. 'Sarastus ja päivänvalo': Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensia. Suomalais-ugrilainen seura já Helsing olläöpättäh.
- Pasanen, Annika 2016: *Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella – Sámi giellabaromehter 2016*. Čielggadus sámegeielat bálvalusain sámeguovllus. Oikeusministeriön julkaisu 39/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0>
- Riehtiministeriö 2020: *Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsing.
- Olthuis, Marja-Liisa, Kivelä Suvi & Tove Skutnabb-Kangas 2013: *Revitalising Indigenous Languages. How to Recreate a Lost Generation*. Multilingual Matters. Series: Linguistic Diversity and Language Rights
- Olthuis, Marja-Liisa & Trosterud Trond 2015: *Inarinsaamen lingvistinen suunnittelu kieliteknologian valossa*. Agon 1-2/2015. Toim. Annika Pasanen já Sanna Valkonen. <http://agon.fi/article/inarinsaamen-lingvistinen-suunnittelu-kieliteknologian-valossa/>
- Sämitigge 2013: *Suomenkielisten lasten sijoittaminen saamenkieliseen päivähöitoon*. Čiäľkkámuš 14.8.2013.

Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. (2017) Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut. Sämitigge, Poske sämmilášohtádáh, Riitta Lehtola, Pia Ruotsala.

Lehtola, Riitta & Ruotsala, Pia 2017: Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelut. Sämitigge, Poske sämmilášohtádáh. http://www.sosiaalikallega.fi/uutiset/hankeet/lape/saam_nykytila_lanupe_110117. Luhhum 26.8.2020.

Sämitigge 2020: Kertomus saamen kielilain toteutumisesta 2016–2019. Säämi kielâlaavâ 29 § miäldásâš muštâlus Sämitiigán.

Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7. Máttááttâs- já kulttuuriministeriö: Ollâškovlâ- já tiedâpolitik uásádáh.

Valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmaksi saamen kielen elvyttämiseksi. Máttááttâs- já kulttuuriministeriö 3.7.2014. Labdos 2.

LAAVAH

Laahâ pyeccee sajaduvâst já vuoigâdвуođâin 785/1992. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=potilas%20>

Laahâ sosiaalhuolâttâs äššigâs sajaduvâst já vuoigâdвуođâin 812/2000. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laahâ sâmi kielâ kevttimist virgeomâhâin 516/1991. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19910516>

Laahâ sâmitiggeest 974/1995 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974#L4P21>

Laahâ Yleisradio Uf:st 1380/1993 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380>

Vuáđumáttâttâs laahâ 628/1998 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki>

Säämi kielâ laahâ 1086/2003 <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>

Suomâ vuáđulaahâ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Arâšoddâdemlaahâ 540/2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki>

Oovtviärdâsâšvuotâ laahâ 1325/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-259-869-1 (PDF)

VUOIGATVUODAMINISTERIJA
RIEHTIMINISTERIÖ
VUÖIGGÄDVUÖTTMINISTERIA
